

Svetovečerni biseri.

Črtica. — Spisal Venceslav Belè.

Svetovečerna noč, velik dar milosti in ljubezni božje! Neskončnega bogastva polna, milijoni biserov, resničnih in dragocenih, ves njen kras; vsa njena blaženost in sreča — pokoj in mir božji, ki ga prinaša s seboj! Ni je noči v vsem božjem letu, ni ga dneva v vsej neskončni večnosti, ki bi rodil toliko sreče, ki bi prinesel toliko neizmernega bogastva.

Trdovratni in zakrknjeni grešniki ne postanejo nikoli deležni te sreče, tega bogastva; — samo blagim, nedolžnim srcem, samo spokorjenim dušam je namenjeno vse to. Samo njim se poraja na svet leto za letom svetovečerna noč v vsej svoji prelesti.

Vstane iz mraka in napolni srce in prevzame dušo in raste v jasno noč, z zvezdami posejano; polno je srce in vsa duša je polna svetovečerne noči; — in prikipi v oči in zasije v njih; zableščijo se biseri, resnični in dragoceni, v svetovečerni noči porojeni. — Nobena noč v vsem božjem letu ne rodi toliko neizmernega bogastva. Samo blaga in nedolžna srca, samo spokorjene duše so ga deležne.

* * *

Zbudili so nas, oblekli skrbno in toplo, in stopili smo v drugo sobo. — V kotu jaslice: lesen hlev, pastirji in ovčice iz papirja in lesa. Zraven božično drevo, male, drobne svečke so gorele po njem; pozlačeni in posrebreni orehi, oranže in cukreni angelčki so viseli po vejah.

Zmeglilo se nam je prvi hip pred očmi; kakor bi zrl skozi odprta vrata v raj, tako se nam je zazdelo. Skozi solze, v trenutku porojene iz radosti in veselja, so nam oživali pred očmi pastirji in angeli, oživali Kralji, Marija in Jožef, resničen in živ je ležal pred nami v jaslicah sam novorojeni Bog. Zažarela je zvezda nad hlevom, napol razpalim in podrtim, a tako krasnim; po peščenih stezah so se sprehajale ovčice, pasle so se po travniku in po visokem hribu, z mahom obraslim, ki se je vzpenjal za hlevom. Orehi na drevesu — suho, čisto zlato in srebro; po vejah, ki so letali angeli med njimi, so rasle oranže.

Kakor bi zrl v raj, je bilo v hlevu: Jezušček, Marija, Jožef, trije Kralji in vse polno angelov in pastirjev v morju svetlobe, ki je lila z drevesa.

Vse tako krasno in lepo, svetlo v duši, toplo in prijetno v srcu.

In zrla sta oče in mati tri angelčke pred jaslicami, sklenjenih ročic in smehljajočih lic, v očeh solze radosti in sreče, nehoté in nevedé porojene iz preobile blaženosti . . . Zažarelo je tudi njima v očeh, zagoreli so dragoceni biseri, ki jih je svetovečerna noč tako bogata — nepričakovano obdaruje človeka z njimi.

* * *

Prelesten čar je polnil stolnico, ki se je kopala v morju svetlobe. Celi gozdi sveč so goreli po oltarjih; oči je slepila prejasna svetloba električnih žarnic; počasi se je moral človek privaditi, ko je vstopil iz temne noči, iz mračno razsvetljenih ulic.

Natlačenopolna je bila cerkev. Ljudje vseh stanov, vsake starosti, obeh spolov; revež tik bogatina, plemenitaš tik preprostega delavca, uradnik tik kmeta, vojak tik dijaka, gospa tik beračice, sključeni starček med mladino, vnuk ob strani babice — iz mesta in okolice, od vseh strani so prihitali, da vidijo bajni sijaj polnočnice.

Na evangeljski strani oltarja sedi na visokem prestolu pod svilenim baldahinom metropolit. Vse polno duhovščine okoli njega — vsi sami prelati in dostojanstveniki, stolni vikarji, nadškofova kapelana, cela procesija bogoslovcev, dva lakaja v temni livreji, srebrnoobrobljeni in s srebrnimi gumbi našiti; kratke hlače, dolge, bele nogavice.

Prezvzišenega oblačijo; lakaja mu obuvata bele, svilene nogavice, črevlje iz bele svile, vse čez prešite s čistim zlatom.

Pred njim kleči kapelan, ki drži na glavi knjigo, tik njega bogoslovec s svečo v težkem svečniku z dolgim ročajem iz srebra, bogato pozlačenim.

Ob oltarju stoji ceremoniar, v roki srebrnookovano palico; čez oltar so razgrnjena škofovska oblačila; bogoslovci pristopajo drug za drugim in hite do prestola, poklekajo pred prevzvišenim v znak reverence in izročajo prvemu kapelanu kos za kosom — albo, cingulum, štolo; — kapelan in monsignorja, ki asistirata, oblačijo nadškofa. — Slednjič prinesó palij, na prsih, na ramah in na hrbtu štiri igle, štirje veliki, dragoceni opali. Prelat na desni obesi nadškofu naprsni križec, viseč na bogati verižici, posejan z biseri in diamanti; na štirih koncih se dražestno leskečejo štirje briljanti. Rokavice krasne, prstan pol bogastva.

Iz zakristije prideta dva nova bogoslovca, dolge, svilene vele čez ramena, v roki prvi mitro, drugi pastirsko palico. Velum bel, bel njihov roket in rokavice bele, samo njihova dolga suknja črna.

Prezvzišenemu dajo mitro na glavo. Vstane, in z njim oba prelata, ki sta mu ob strani, in vsi drugi prelatje v koru in vsi vikarji in bogoslovci, ki so

zasedli spodnje klopi. V kotu ob oltarju stojijo vsi drugi, ki so v škofovi službi.

Iz zakristije prihaja po cerkvi cela procesija duhovščine; naprej dva bogoslovca s kadilom, za njima križ, ob vsaki strani akolit z gorečo svečo v velikem, srebrnem svečniku, dva pluvialista v širokih plaščih, subdiakon in diakon, za njima ceremoniar tik pred proštom, proš z mitro, za proštom njegov mitrarij.

Ko pridejo v prezbiterij, pokleknejo pred oltarjem, se globoko poklonijo na levo in na desno; nadškofu prinesejo pastirsko palico; v spremstvu obeh prelatov gre do oltarja.

Maša se je začela. —

Kakor je velik oltar, kroginkrog je obdan z duhovščino, in ves prostoren prezbiterij je poln.

Kakor skozi bajno, prozorno tenčico je videti iz cerkve pred oltar, ki je zavrt v belkasti dim kadila. Oltar je dragoceno opremljen; velikanski svečniki in vsa oltarna oprava, vse v istem slogu, vse iz srebra. A še bolj dragocena je obleka knezonadškofova in duhovščine, ki asistira; čista, težka svila, pretkana s suhim zlatom, ki se leskeče, da jemlje vid; in prstan nadškofov in njegov naprsni križ in opali, zapičeni v palij, in vse zlate verižice prelatov in vsi talarji iz violičaste svile in pelerine iz hermelinove kože in roketi z visokimi, dragocenimi čipkami . . .

Bogastvo in sijaj, vredna službe božje in praznovanja Gospodovega rojstva.

„Gloria in excelsis Deo!“ zapoje prevzvišeni s čistim, razločnim glasom.

„— et in terra pax hominibus bonae voluntatis!“ zamrmra pred oltarjem in zadoni na koru.

Odmoljen je slavospev novorojenemu Bogu; prevzvišenemu prineso mitro in pastorage. — Počasen je njegov korak, njegova prikazen veličastna; pokoj in blaženost miru božjega na njegovem obrazu, v njegovih očeh pa — solze; dve svetli, jasni solzi. Sredi vsega tega sijaja solze! Dragoceni biseri so to, porojeni iz preobilnega bogastva blaženosti in sreče. Dve svetli, jasni solzi, porojeni iz srca.

V vsem prebogatem blišču ni dragulja, ki bi tako jasno in svetlo žarel, kakor tisti dve solzi. — Za vse bogastvo bi jih ne prodal; iztrgati bi moral srce iz prsi in ga prodati s svojimi solzami! Ni ga bisera tako krasnega, tako dragocenega!

* * *

Za ograjo, ki loči prezbiterij od cerkve, stoji stara ženica. Slišala je že toliko o sijaju, s katerim praznujejo v mestu sveto noč; in sina je imela v bogoslovju. Tri ure daleč je priromala popoldne od doma v mesto, obiskala sina in se nekoliko odpo-

BOŽIČNA NOČ

TRIPTYH. — FR. V. UHDE

čila pri znancih; brž po enajsti uri pa je prišla v stolnico, da bi dobila lep prostor. — Kakor bi se zbudila sredi raja, se ji je zazdelo, ko je nenadoma zažarela vsa cerkev in so začele po oltarjih goreti sveče druga za drugo. — Kakor bi bila v nebesih, ji je žarel obraz, ko je zrla nadškofa in vso duhovščino, ko je videla — sina, ki je prišel pred oltar v velikem, širokem pluvialu iz same svile in zlata.

Orosile so se ji oči, zažarelo je v njih; ko se je sin obrnil pri oltarju, je videl njo in njene solze in skozi tiste solze je zrl materi v globino oči, na dno njene duše.

Ni ga groznejšega na svetu, kakor so solze žalosti v materinih očeh; ko jih človek vidi, bi jih popil, če bi si tudi pil s tem strup in smrt, le da bi jih ne bilo več. — A tudi ni dragocenejšega, kakor je biserna solza, porojena iz radostne sreče in veselja, ko zagori v materinem očesu.

Zrl je mladi klerik svojo staro, revno mater; a ni videl njene bolehnosti starosti in njene ubožne revščine, videl je le solzo sreče in radosti v njenem očesu; dražja mu je bila in ljubša nego vse bogastvo in ves sijajni blišč krog njega. — Sédel je, del bired na glavo in se zavil v zlatotkano svilo pluviala.

* * *

Vsak na drugi strani presbiterija, pod klopni zdolej, sta sedela oba štabinista, sredi presbiterija med njima je stal škofov pastoralist, njemu na vsaki strani po en mitrarij, škofov in proštov. — A ko sta štabinista sedla, se je levi toliko zaokrenil na desno in desni na levo, da sta si za hip zrla v obraz in v oči; in levi je pri tem videl desnemu solze v očeh in tudi mater njegovo je bil prej opazil in njene solze; razumel je sina in mater.

„Gratias agimus Tibi propter magnam gloriam Tuam!“¹ je trepetal po cerkvi polnozvočni bariton, on pa ga ni slišal, ničesar ni videl krog sebe, njegov duh je odromal iz presbiterija . . .

Tudi on je imel mater, ki ni imela večje želje v vsem svojem življenju, nego da bi zrla nekoč svojega sina pred oltarjem. — Pa ga ni in ga ne bo nikoli. Tiste dni, preden je oblekel črno haljo, mu je umrla. — Bogve če mu je res umrla. — Stopil je v hišo — pred dobre pol ure je bila še zdrava — pa so mu pokazali skozi vrata v sobo: „Ni je več!“ — Ni stopil v sobo in ni pogledal, če je res, kakor so mu povedali; ni se mu zdelo mogoče, zato tudi ne resnično. — Nikoli je ni več videl, ni mu bilo mogoče prestopiti tistih vrat. — Bogve — morda ni umrla . . . Osleparili so ga za mater, živo so mu jo pokopali . . . Ko se spomni, kako je sedel zraven

¹ Hvalo Ti dajemo zaradi velike Tvoje slave.

v sobi, tih, miren, ne besede, ne solze — se mu nenadoma zbudi v srcu neizmerno gorje . . . Čez leto in več — vse, kar je tisti hip otopelo in umrlo v srcu . . . — Po kolenih bi romal pol večnosti daleč na njen grob, da bi ji smel še enkrat pogledati v obraz. — Prepozno! Ni ga več časa, ni je več milosti, ki bi mu to dovolila.

Do krvi se je ugrizel v ustnice. Snel je bired in vstal.

„Pax vobis!“¹ je zapel prevzvišeni, in on se je zbudil iz svoje obupne žalosti, kakor bi ga mehka, topla roka pobožala po obrazu.

Bog s teboj in ti z menoj, blagopokojna, predraga! Z nebes zreš nocoj na mé, in z nebes me boš videla pred oltarjem kmalu in za vedno. Le moči mi izprosi, trdne in krepke, da se mi ne izpodtakne, da ne omagam na težavnem potu pod vrhom. Tvoj spomin me privede do vrha, ni ga boljšega vodnika, bolj zanesljivega na tej poti. — Bog s teboj in ti z menoj!

Dva bisera sta zažarela v svili med zlatom na njegovih prsih in za tema še dva. —

* * *

Kapal je biser za biserom iz rosnih oči in žarel v bogatosijajni razsvetljavi svetovečerne noči. Biser za biserom, oči pa so se topile v tihem, blaženem miru.

Sedeli so po klopeh in stali po vsej cerkvi in klečali po vseh kotih; bogato jih je nebo obdarilo, natrosilo jim je biserov v naročje.

Stara gospa, sama in zapuščena, staromodno oblečena, spomin iz davnih dni; — revež, raztrgan in premrazen, siva, razkuštrana brada, dolgi, zane-marjeni lasje, malho pod pazduho; — devetnajstletna deva, zoren, cvetoč obraz; — skrbipolno lice materevdove; — resen, postaren gospod: — različne njihove življenske prilike, čudna njihova usoda, značaj značaju ne podoben — nocoj vsi skupaj zbrani, vsi bogato obdarovani.

* * *

Bogve kje sem jaz nocoj! Morda v stolnici, bogato razsvetljeni, polnonatlačeni, sijajno okrašeni; morda klečim v vaški cerkvi, ozki in nizki; morda sedim kje v mestu v veliki družbi; morda sam s seboj in svojimi mislimi; morda pa doma v toplo zakurjeni sobi, trije skupaj zbrani, četrti, peti sedež prazen; morda meditiram v svoji sobi ali pa romam k polnočnici skozi jasno noč, mrzlo, a krasno: po hribih naokoli sneg, v dolini vse prazno in golo, le po rebrih in po grapastih potih migljajo luči, bližajo se, rastejo — plameni žarnic — hrepenenje romarjev, ki romajo k polnočnici . . .

¹ Mir z vami!

Kjerkoli, kamorkoli — spomini z menoj! Naj bo življenje še tako tiho in mirno — toliko več spominov, tem ljubših in dražjih! V tihem miru svetovečerne noči ne obiščejo človeka nikoli spomini iz burnih dni in viharnega življenja; zbuja se samo, kar je spalo v srcu, ne iz grude in blata porojeno, ampak v duši spočeto.

Trojne solze joče človek: solze žalosti, solze človeka in solze svetovečerne noči.

Trikrat na leto se mi porodijo v srcu: solze žalosti, solze človeka in solze svetovečerne; nobenih bi se ne sramoval ob belem dnevu, četudi jih temne noči le malokdaj vidijo; nič sramotnega v žalosti, nič nesramnega v človeku, nič žalostnega v sveti noči.

Katere so mi ljubše, katere so mi dražje! — Kdor jih pozna, dobro ve.

A najbolj pričakovane so svetovečerne — druge pridejo nepričakovane, brez nestrpnega hrepenenja.

Ni treba, da biseri, v srcu porojeni, privro v oči — ni treba, da jih človek seje v svet, ljudem v zasmeh. Najdragocenejši so v srcu porojeni in v srcu na veke shranjeni.

Ni treba, da romajo ljudje objokanih obrazov skozi dolino solz. Solze v srcu, kroginkrog radost in veselje, ne hrupno in glasno, ampak tiho in resnično.

In v solzah ni treba žalosti same, obupa in grenkosti; tudi radost in veselje je lahko v njih, blažena sreča, sladko hrepenenje. —

Svetovečerna noč, neskončen dar milosti in ljubezni božje, neizmerno je tvoje bogastvo! Le nedolžna srca, le skesane in spokorjene duše ga poznajo — nikoli ga še ni bil deležen trdovraten in zakrknjen grešnik!

Pesem žerjavov.

Zložil dr. L. Lénard.

Mi jadramo, mi jadramo v pekoče južne kraje:
od severa ledenega,
življenja zamorjenega
poslavljamo, poslavljamo se danes prepevaje!

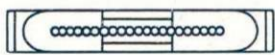
Mi jadramo, mi jadramo čez gore in čez vode:
naprej do juga strastnega,
življenja vseoblastnega,
naprej, naprej, tje do kipečih, bujnih sil prirode!

Mi ne poznamo ozkih mej in ne zemlje postave:
z vetrovi se bojujemo,
z valovi popotujemo,
naš cilj žarú razbeljene brezmejne so puščave!

Mi gremo tje, mi gremo tje, kjer zemlja nima meje:
vse leto neprenehoma
žareče neutehoma
razbeljeno planjavo tam nebeško solnce greje!

Mi gremo tje, mi gremo tje, kjer žolti lev kraljuje:
v objem življenja potnega,
v odsev neba dobrotnega,
kjer vedno novo iz grobov življenje se dviguje!

Mi gremo tje, kjer bujna kri po žilah se pretaka:
oči se ognja bliskajo,
poguma srca vriskajo,
življenje neutušeno z nemirno silo čaka!

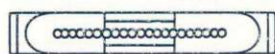

V viharni noči.

Zložil Vekoslav Remec.

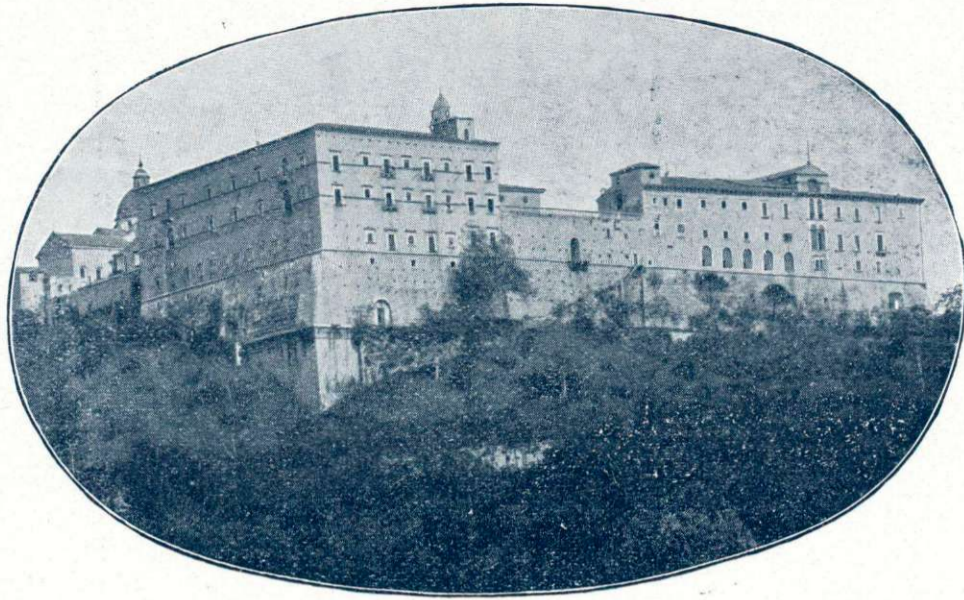
Krog koč zasnežene vihra in hruje
kot bič žvižgajoč,
srce brez pokoja prisluškuje
v viharo noč,
kjer v dalji nekaj tak zlobno in tuje
ječi od groze mroč ...

Bogve, ali tolpa volkov beži
tuleč čez polja in ravni,
ali to noči je zimske stok,
kot morje črne bolesti globok,
ali v duši boj strasti divja,
ki so planile kvišku iz dolgega sna ...

Beuronska umetnost

Spisal profesor

MONTE CASSINO

na Monte Cassino.

Andrej Plečnik.

Precej čez 10. uro zvečer se napotim po skoraj praznih ulicah na Piazza Venezia v Rimu. Ob tem trgu stoji palača avstrijskega poslanstva, kot močna trdnjava zidana; tukaj blizu svojega Kapitola Italijani radi demonstrirajo proti Avstriji. Tramvaj me potegne naglo do centralnega kolodvora. Časa imam dovolj do polnoči, ko odide moj brzec. Ogledujem si torej čisto mirno kolodvor in njega okolico. Na kolodvoru je vse živahno, kot podnevi. Voz za vozom, omnibus za omnibusom, razni potniki — duhovniki, svetna gospoda vseh narodnosti, odhajajo na vse strani, eni v domovino, drugi naprej na jug. Rim je magnet, ki vleče nase ves svet; kdor ga je videl enkrat, pride še rad nazaj. Samo en Rim je na svetu — a kar je Rim, za to se ima zahvaliti papeževi vladi. — Zunaj kolodvora preko modernih hiš, preko električne luči čudna pretresljiva silhueta: onstran kolodvora gledajo v jasni nočni italijanski zrak obrisi neverjetno velikih Dioklecianovih term. Baje je moralo pomagati zidati to kopališče 40.000 obsojenih kristjanov v začetku IV. stoletja. Bil sem v kopališču cesarja Karakala na drugem koncu mesta, tam kjer se začne Via Appia, ki vede v katakombe. Kaj tako velikega še nisem videl, velikega celo v razvalinah. A Dioklecianovo kopališče je še mnogo večje. V teh gigantskih zidinah so imeli svoj čas kartuzianci svoj samostan, s krasnim hodnikom okoli vrta, ki je tako lep, da ga slikajo dannadan slikarji in slikarice. V sobicah, kjer so nekdanj kartuzianci molili in premišljevali večne resnice, je zdaj narodni muzej, Museo nazionale, s prav obilo Venerami. — V gigantskih zidinah stoji cerkev Santa Maria degli Angeli; v njej je bil sedanji italijanski kralj cerkveno poročen. Prečna ladja, 100 m dolga, 29 m visoka in 24 m široka, ni drugega nego ena sama dvorana nekdanjega kopališča. Tam so se nekoč hladili rimski mogotci. Papež Pij V. je naročil Michelangelu, naj preuredi

dvorano v cerkev. Parkrat sem bil v tej cerkvi, pa se je nisem nagledal, tako mogočno vpliva. Kartuzianci niso več gospodarji ne v cerkvi ne v samostanu; prepodili so jih in cel kompleks proglasili za narodno last. Kako je pač to čudno na svetu! Cerkev zida, dela, se trudi; za njo pridejo njeni nasprotniki, in kar je naredila v stoletjih, se ji konfiscira pod imenom — narodna last. Narodna last je Certosa di Pavia, samostan sv. Marka v Florenci, sv. Martin v Neapolu itd.

Take in druge misli se podé človeku po glavi. Bliža se polnočna ura, moj brzec je že zakurjen, da me potegne naprej. Upal sem, da dobim lep prostorček v II. razredu. Povsod vse zasedeno, povsod vse zadimljeno. — Italijan malo vpraša, če je voz za kadilce ali za nekadilce. Zadovoljiti se moram s slabim prostorom. V Italiji se neprimerno ceneje voziš nego pri nas. Lani nekoč je bila vožnja znižana za 70%, tako da si prišel iz Gorice v Rim in nazaj v II. razredu brzovlaka za 30 lir. Zato je taka gnječa na vlakih. — Kadili so okoli mene, da sem se samemu sebi smilil, in govorili in oči napenjali ob slabi luči, da so brali vsak svoj žurnal; brez tega nihče ne more biti. Pa ko je izkadir eden in drug svojo smotko, je pri tem in onem začelo vplivati močno italijansko vino, katerega je bil spil pri večerji v Rimu. Učinkovala je polnočna ura, da je jel dremati in se dal zibati železniškemu vozu. Eden potnikov pa se ni maral koj vdati; sam do sebe in do sopotnikov neusmiljen, vzame v roke svoj časnik in ga bere pri slabi električni žarnici; napenjal je oči, da sem ga miloval; če je kaj veliko mogel brati ob vednih sunkih in tresenju vlakovem, ne vem. Slednjič se tudi on vsede in začne dremati. Vsi smo več ali manj topo sedeli in kimali, vlak je bobnel naprej in šumel v gluho, temno poletno noč. Tako je bilo nekako do poltretih, treh. Prav pomalo se je začelo svitati, in vzbudi

se eden in zbudi se drug ter opravi prvo in najpotrebnejše opravilo: prižge si zopet nelepo vonjajočo cigareto.

Hvala Bogu! Pri majhni postaji se ustavi vlak. Postaja se zove Cassino. Potnikom napravim prostor v vozu, sam pa sem tam, kjer sem hotel ta dan biti. Komaj da razločim kraj okoli sebe, tako počasi se je jelo daniti. Polštirih zjutraj je. Gori nad mestom na hribu Monte Cassino se kaže samostan, kamor me je vleklo srce; belo, mogočno poslopje me pozdravlja in vabi. Še dva potnika sta šla gor; meni je bilo to všeč, kajti sam hoditi v takem kraju ni prav prijetno. Dobrih osem minut gremo in pridemo v mesto, ki še počiva. Majhen kraj je to, leži v ravnini in se naslanja ob hrib, na katerega smo hoteli. Koj v mestu se začne pot navzgor; tlakana je nekaj časa z oglajenim kamenjem, vede nas med hišami, ki so prizidane na breg; potem pa stopamo po strmi, z velikimi kamni posuti stezi naprej in vedno naprej. Tuintam je kak grm, iz skalovja gleda kaka aromatična cvetka; pa studenca nobenega in nobenega ptička. Dani se boljbolj, nebo je jasno, nobenega oblčka nikjer; hoja je naporna, da sem ves poten, da težko sopem; ohladiti se ne morem, ker ni nobene sapice in ker se skalovje ponoči ni ohladilo, nego puhti zagatna vročina iz tal. Moja dva spremljevalca, Italijana, sta imela seboj steklenico vina, ki ju je poživiljalo; jaz sem jo mahal mirno naprej in se ustavil samo enkrat, da si razgledam lepo panoramo spodaj: mestece Cassino, okoliinokoli ne previsoki hribi. Ne spominjam se izlepa, da bi bil imel kje tako lep razgled; beseda lep ni prava, nego imenovati ga moram v zvišenega. Človek se v tej resni samoti nehote spomni na Boga, nehote ga moli v njegovi vsemo-gočnosti; zdelo se mi je, da sem bliže Bogu tu gori nego v dolini. Ni si brez premisleka izbral sv. Benedikt tega hriba in skalovja, da na njem ustanovi samostan.

Solnce nas je ogrevalo, ko gorki in spoteni ob polšestih pridemo na vrh. Samostan se vidi spodaj kot ena sama masivna celota; v resnici je cel kompleks objektov. Dohod je samo skozi ena mogočna železna vrata, ki so bila še zaklenjena. Samostan je na nekaterih krajih zidan kot trdnjava na strmo skalo, tako da ni mogoče izlepa vanj vdreti od kake strani. Okna so vsa močno zamrežena. — Malo pred 6. uro pride samostanski brat, benediktinec, da odklene vrata. Stopim v ozidje slavnega benédiktinskega samostana.

Brat-vratar mi pokaže, kod se pride v cerkev; treba je iti po dvorišču; na sredi je velik vodnjak, na eni strani je soha sv. Benedikta, na drugi Matere božje. Odtam se gre po krasnih stopnicah naprej na teraso; okoliinokoli so samostanska poslopja, pred teboj naravnost pa cerkev. Srednja vrata vanjo so

zaprta. Grem skozi stranska vrata in pridem, prevzet od lepote, v zakristijo, kjer se mi brzo dovoli, da smem maševati. Brat, ki mi je stregel pri maši, je vzel seboj z mašno knjigo dve mali svečici, ju nataknil na svečnik in prižgal. Oprava na oltarjih je vsa pritrjena. Torej so tudi na Monte Cassino uzmoviči, kot v velikih mestih. Po maši si ogledujem cerkev. Čista in snažna je, kot ne izlepa kje. Ima tri ladje in je bogata marmorja in slik; vse se blešči v zlatu. V sredi se dviga visoka kupola. Spredaj je treba iti precej visoko po stopnicah, da se pride do velikega oltarja; zadaj za njim je prelep kor za benediktince; stoli v koru so umetno izrezljani; sredi kora stoji mogočen pult, kamor poklada antifonator svojo veliko knjigo, da iz nje poje antifone. Pod velikim oltarjem je kripta, v kateri je pokopan sv. Benedikt. Lepa, velika cerkev mogočno vpliva na gledalca. Koliko navdušenosti, koliko truda, koliko denarja je bilo treba, da se je spravilo tako visoko na goro toliko dragocenosti!

Stopim iz cerkve vun in si ogledam glavna cerkvena vrata. Iz bron so, vdelanih imajo v srebru 22 imen samostanskih starih predstojnikov. — Grem na teraso, odkoder je prelep razgled na vse strani. Vidim, kako prihajajo počasi ljudje gor, kmečki, gosposki in duhovni. To mi je znamenje, da mora biti vedno veliko romarjev in turistov tu gori. Stopim k bratuvratarju in ga prosim, naj mi pove če bi mogel videti samostan in njegove znamenitosti. Prijazno mi pravi, da se mi bo rado postreglo, le počakam naj do pol devete ure. Do takrat pridejo še drugi, in ogled se vrši skupno. To mi ni bilo povšeči. Poldrugo uro čakati — ni prijetno. Stopam semintje pa vidim, da gredo nekateri duhovni in svetni ljudje pod arkadami na levo od vhoda v samostan skozi majhna vrata. Pogledam skozi steklena vrata in zdi se mi, da goré sveče. Če drugi smejo, poizkusim še jaz, si mislim. Grem naprej in pridem v cel labirint malih kapelic. Stopnice vodijo vedno navzdol iz enega majhnega prostora v drugega, v vsakem prostoru je le malo svetlobe, ki prihaja skozi mala okna odzunaj. Stene imajo lepe freske, enostavno, neizrečeno harmonično dekoracijo; v vsaki kapelici je oltarček, tako idealno lepo, nedolžno-naivno in vendar sveto-resnobno narajen, da bi koj hotel enega prenesti na Kranjsko. Pri nekaterih oltarjih se daruje sv. maša. Pridem, tiho stopajoč, prevzet od duha pobožnosti, ki tukaj veje, do zadnje, svetlomodro pobarvane kapelice, v katero dan svobodno pošilja svojo luč. Obstanem. V kapelici se je končala ravno maša in ob njenem vходу sedi na nizkem stolčku star benediktinec s sivo brado. Razveselim se ga; spoznal sem ga koj, četudi sem ga videl samo enkrat naslikanega. Pred dvema leti so napravili benediktinski umetniki iz Beurona,

PRAVLJICA

H. SMREKAR

imenovani beuronci, umetniško razstavo v dunajskem najbolj modernem lokalu, „Secesija“. Za umetniški in neumetniški svet je bila ta razstava prava bomba. Menihi si upajo javno nastopiti, pokazati hočejo uspehe svoje lastne umetniške šole; hočejo, da se njih reformatorične ideje glede cerkvene umetnosti javno sodijo in kritizirajo. Izdali so takrat menihi malo knjižico, v kateri razvijajo svoje nazore glede umetnosti v službi božji, in v kateri razlagajo pomen hieratične umetnosti. V tej knjižici je spredaj podoba benediktinca Lenza, ki je oče beuronske umetnosti, duša umetnikov, delujočih za božjo čast.

Kdo bo čakal do pol devete ure, si mislim, stopim k častitljivemu možu in ga spoštljivo vprašam, če ni on p. Lenz. Začudeno me pogleda, češ, odkod da ga poznam. Predstavim se mu; koj se je spomnil imena, ker je o priliki dunajske razstave mnogo dopisoval in občeval z mojim bratom. Pravi, naj malo potrpi, da odmoli zahvalo po sv. obhajilu.

Ogledujem si sam nekaj hipov te neizrečeno preprosto, in vendar z največjo eleganco poslikane kapelice. V njih si kot v novem, čisto drugem svetu, v katerem kar čutiš duha božjega, ki je okoli tebe. — Kmalu pride p. Lenz za menoj. Pove mi, da so ti prostori ostanki prvotnega samostana, da je v njih bival sam sv. Benedikt. Načrt, kako naj se renovirajo, je dal p. Lenz, freske je sam naslikal. Naslikal je veliko scen iz življenja sv. očaka zahodnih menihov. Čudil sem se, da so freske take danes, kot bi bile ravno kar šele narejene, čeravno je že 30 let, kar jih je Lenz ustvaril. Smehljaje mi razlaga umetnik: Barve vzamem take, kot jih Bog da; vzamem jih iz zemlje: rumeno, rdečo, modro, belo, zeleno. Te preproste barve so najbolj trajne, zato ker so natorne. — Hodil sem od stene do stene, in zopetinzopet si ogledoval te zares svete, samostanske, Bogu vdane, v veri in iz vere živeče tipe. Človek nehoté pri teh freskah reče in pripozna: Kaj takega more narediti samo umetnik, ki sam vse to doživi, sam čuti, kar vdahne v svoje slike. Pred temi podobami bi človek stal po cele ure in Bog bi mu govoril v sveti samoti v dušo, ter mu povedal, po kateri poti se pride do popolnosti, kako je mogoče govoriti s Pavlom: Živim, a ne jaz, nego v meni Kristus. Pri pogledu na te podobe se nobena svetna, slaba misel ne vsiljuje; gotovo je umetnik molil, ko jih je delal; in molitev je, če jih gledam.

Ljubeznivi p. Lenz me je peljal v refektorij, kjer sva naglo popila malo kave. Refektorij je velik, v njem ni prostora le za menihe nego tudi za bogoslovce, ki postanejo svetni duhovni, in za dijake, ki obiskujejo gimnazijo benediktincev. Čudno razmerje vlada na Monte Cassino v samostanu. Ta je narodna lastnina, kot pravi italijanska vlada, ki ga

je vzela benediktincem; vendar ga oni oskrbujejo in izobrazujejo bogoslovce ter jim je vlada izročila cel licej ali gimnazijo z internatom. — P. Lenz mi poišče še enega cicerona, brata, umetnika, menda avstrijskega Nemca. Obadva sta me peljala v najsvejši del, ki je benediktincem na Monte Cassino najdražji, v kripto, ki je pod velikim oltarjem in pod korom samostanske cerkve. V njej časté grob patriarha sv. Benedikta; zato so začeli pred mnogimi leti prenavljati kripto; prenavljajo jo še vedno in znabiti bo še nekaj let trpelo, da bo taka, kot si jo je p. Lenz zamislil. Renovirana bo čisto v slogu beuronskem, torej monastičnem. V kripto pelje dvoje stopnic od vsake strani velikega oltarja. Ob obeh stopnicah stopa v prelepem reliefu iz belega kamna v kripto cela vrsta redovnikov in redovnic. Kaj tako lepega še nisem videl kot so meniške slike fra Angelikove v dominikanskih celicah pri sv. Marku v Florenci. To so nebeške, zares deviške, angelske neveste, ki so odmrle svetu, ki poznajo le nebeškega ženina in se gredô očetu Benediktu klanjat in zahvaljevati za svoj vzvišeni poklic. — Oltarji bodo trije v kripti, dva manjša z reliefi in skupinami iz belega marmorja ter glavni oltar ob svetnikovem grobu. Manjša oltarja sta dodelana, reliefi in skupine so že vstavljeni; veliki oltar čaka še izvršitve in seveda denarja. Obok je sam mozaik. Delajo ga že dolgo. Priučili so italijanske dečke vkladati kamenje, in gledal sem, kako kar v kripti vstavljajo raznobarvne kamenčke, kako jih brusijo in spretno delajo razne grbe, obraze, cele osebe, ki pridejo na obok kot dragocen okras na zlatem mozaičnem dnu. Delo gre zelo počasi od rok. P. Lenz in njegov pomočnik točno pazita, da mladi Italijančki precizno delajo, da jemljejo prave barve in da je stik med kamenčki kolikor mogoče tesen. — Dobrotnikov imajo benediktinci mnogo, drugače bi ne mogli tako velikega dela ne začeti ne nadaljevati. Med dobrotnike štejejo tudi sedanjega nemškega cesarja, ki je dal veliko vsoto za kripto in se s tem prikupil katoliškim svojim podanikom.

Po stopnicah grem navzgor, prevzet od tega, kar sem videl, in p. Lenz me prepusti svojemu sobratu, da mi še razkaže, kar je imenitnejšega. Pokazal mi je ostanke nekdanjega starega samostana; nekateri stebriči so stari veliko čez 1000 let. Peljal me je v samostansko delavnico — kos zaprtega koridorja. Predstavi mi mojstra-kiparja, ki dela reliefe in skupine in oltarje. Bil je moravski Čeh, ljubezniv, prijazen samostanski brat, ki se je odpovedal svetu in si daleč od domovine služi nebesa. To je zanimivo: kak razloček med tem skromnim slovanskim umetnikom, ki kleše iz kamna rajske obraze, iz katerih odseva božji mir — in med svetnim umetnikom, ki rabi toliko aparata v svojem ateljeju.

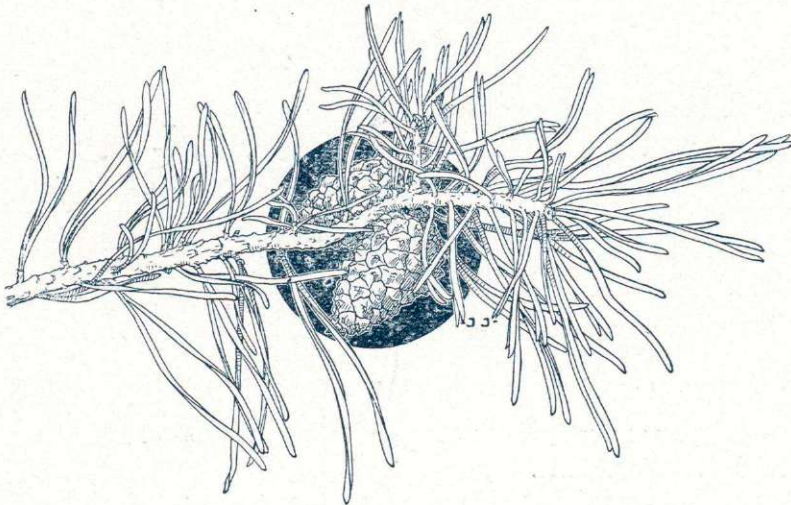
Moj cicerone me je peljal po celem samostanu. Odprl mi je slavni arhiv, ki je od sekularizacije sem del arhiva neapolitanskega. Videl sem tu stare listine v prelepo izdelanih omarah; videl cesarske diplome, papeževe bule, imenitne rokopise. — Peljal me je v knjižnico, kjer je nad 1500 knjig; če benediktinci vzemô tu kakšno knjigo, si jo le izposodijo; italijanska vlada jim je vzela vse; vendar je toliko modra, da pusti vse v njihovih rokah, dobro vedoč, da so ti možje najboljši varuhi takih dragocenosti. Škoda, da si arhiva in knjižnice nisem mogel bolj natančno ogledati; moj spremljevalec je umetnik, rokopisi ga niso toliko zanimali nego lesena oprava v biblioteki, omare, podstavki, ki so vredni, da jih človek pogleda; tako elegantno in fino je vse narejeno. — Mimogrede mi brat pripoveduje, da je 78 letni Lenz, oče beuronske umetnosti, posvečen le v diakona, da ni duhoven. Bil je v mladih letih profesor v skozinsko protestantskem Nürnbergu. Pustil je svet, šel v samostan Beuron, kjer Bogu služijo reformirani benediktinci; odtam so ga predniki poslali okrasit grob očaka Benedikta.

Po dolgih samostanskih hodnikih greva, in cicerone me pelje v celico p. Lenza, da se od tega umetnika poslovim. Majhen prostorček ta celica: malo okno, železna postelja, kamenita tla, par prizem, par kock, par piramid, in drugega nič ne vidim. Začudim se, če pater nima pozimi peči, ko okoli samostana tako tuli vihar, da voda ledeni. E, mi pravi, mraz mine, malo se potrpi. In vesel je, živahen, nedolžen kot otrok, pobožen iz vse duše, ta umetnik; o sebi in o svojih delih tako govori, kot bi vse skupaj nič ne bilo. Ni me pustil iz samostana, dokler se nisem vdal in šel v mal refektorij za tujce, kjer sem hočeš nočeš nekaj jedel in pa kupico črnega italijanskega vina zvrnil. Do samostanskega vhoda me je spremil cicerone. Zahvalil sem se mu iskreno in jo ubral navzdol po bregu. Šel bi bil lahko po zložni vozni poti, ki je pa dolga celo večnost, menda še enkrat tako dolga kot navadna, po kateri sem gor šel. Vročina je bila neusmiljena, od kamenja in od skal je vse

kipelo, pot je po meni lil curkoma; ne vem, kdaj bi mi bilo še tako vroče kot na tej poti. Naši črevlji niso primerni za to kamenje; srečal sem človeka, ki je šel navzgor na hrib: hodil je tako lahko v svojih mehkih opankih. No, kakorkoli: prišel sem na kolodvor, odkoder me je vlak kmalu popeljal naprej v Neapol.

* * *

Zakaj sem napisal te vrstice? Prvič zato, ker bi bilo prav, če bi posetili Monte Cassino vsi, ki se vozijo do Neapola. Če kdo ne mara hoditi peš v goro po slabi poti, dobi žival v mestu, ki ga nese navzgor. Če kdo želi ostati ves dan gori ali čez noč, prijazni benediktinci ga sprejmo proti mali odškodnini. Tu bi videl pravo versko umetnost, kjer vsaka skulptura, vsaka slika, vsak mozaik človeka vabi k molitvi; zdelo bi se mu, kot meni, da je sem v ta kot pribežal in se skrivil izgubljeni raj. Hieratična umetnost, to razumejo beuronci, benediktinci, možje molitve, možje zatajevanja. Fra Angelico je molil in kleče slikal svoje nebeške slike v samostanu sv. Marka v Florenci, ki so tako lepe, da protestantje, Angleži vunkaj pridejo iz kapiteljske dvorane, iz celic, kot bi bili pri pridigi, ki jih je v srce prevzela. — Preden pa greš na Monte Cassino, stopi v Seckau, dve uri pešpota od postaje Knittelfeld na Gornjem Štajerskem. Tam se boš prepariral za Monte Cassino; tam boš slišal lepo koralno petje, pa tudi videl precej beuronske umetnosti v samostanu in v cerkvi. Odtam se lahko pelješ, če prilika nanese v Monakovo in v idilični Beuron; v Monakovem si ogledaš benediktinsko baziliko, v Beuronu si pa pri studentu svete umetnosti. — Drugič sem napisal te vrstice želeč, da bi dobili na Slovenskem eno ali drugo cerkev, zidano in okrašeno v duhu beuronske umetnosti. Kaka župna cerkev, ali kaka samostanska, zakaj ji ne bi načrta napravili beuronci, zakaj je ne bi oni slikali, ali vsaj dali idejo, kako naj se slika? V dunajski Secesiji, na Monte Cassino, v praškem Emavsu, v Seckauu so pokazali, kaj da znajo.

Naša pisarija.

Zložil Ant. Medved.

1.

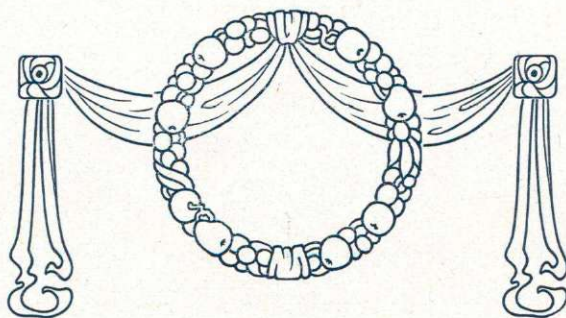
Zakaj bi ne poskusil sreče,
 kdor misli, da pero mu lahko gre.
 Vse potrpi papir, kar nanj se zmeče,
 ne mara nič, kaj poreko ljudje.
 Od vekov so ljudje različne vrste:
 razum je enih, drugih le srce,
 a tiste bi lahko naštel na prste,
 ki znajo s čuvstvi toplimi srcá
 ediniti razuma misli čvrste.
 Z jezikom krasno se igrati dá.
 Med našim narodom butic je dosti
 z ovočjem zadovoljnih brez soká.
 Na vse strani režijo listi prosti,
 vsebine lačni: pesmi, proze, slik.
 Srčno se med sotrudnike ugosti,
 takoj boš ,nadobuden umetnik',
 čez eno leto ,samorasel genij'
 in potlej ,mojster', stotih bravk malik.
 Ko javno mnenje te tako zaceni,
 kaj treba ti, da se razsojaš sam!
 Ovenčan enkrat, kar ustvarim, meni,
 ljudem kot novo umetnino dam.
 Čemu razmislek, lima recens, študij?
 V zakupu vse z inštinktom že imam.
 Ah, ali na Parnasu božjem tudi
 na hitrem kolu sreča se vrti
 in slave spomenik se večkrat zgrudi
 ob noč in prah zadušljiv v svet kadi.
 Častilce svoje najdejo vse knjige,
 a brez nasprotnikov nobena ni.
 ,Hosana' danes, jutri ,crucifige'
 po gajih muzinih odmeva krik.
 Otrok reklame tu, tam plen intrige,
 zdaj dvigne se, zdaj pade umetnik.
 S prestola pade in strmeč obstane
 z inštinktom svojim sam na tleh bolnik.

Kaj? Ali bile sanje so neznane,
 ki sladko sem jih sanjal v prejšnjih dneh?
 vprašuje sebe in oči si mane
 in z jokom se bori mu trpek smeh.
 Ha, množica brezsrdna in brezumna
 tako ti vzornike teptaš po tleh!?
 A ona odgovarja mu pogumna:
 Zakaj si se zaljubil váse koj?
 O naj le peče te o sebi sumnja,
 ozdravi naj te, pôtlej — spet zapoj!

2.

Svet ni s pohvalo, niti z grajo skop.
 Če glasno v rog en kritičar zatrobi,
 takoj za njim povzame glas ves trop.
 A malokdo na tihem misli, kdo bi
 utegnil biti smeli kritičar
 in li soditi se mu sploh spodobi.
 Kaj takega ni lenim dušam mar.
 Odkod imej en kritičar pravico,
 da v listih sam nastopi kot klicar
 stoterih sodb? Mar jamči za resnico,
 ko govori v imenu drugih: mi,
 misleč své desnico in levico?
 Quot capita — može pobaraj tri
 o kakem spisu, sodbe čuješ štiri,
 vse žaltave med štirimi očmi.
 A v javnosti na delo našopiri
 ocenjevatelj sto vrlin, krasot,
 da se ,zaslužni' avtor ne vznemiri.
 Tam stopi zopet paglavec za plot
 in potnika na cesti nahrepeli
 in se kehlja, ko ta ustavi pot
 in jezno se ogleda po deželi.
 Kot tak dečak, zalázni kritičar
 zasluži, da ga trdo kdo zacveli.
 Apel se skrivaj, nikdar ne čevljar!

(Dalje.)

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško-benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

I.

Visoko štrle skale nad Rečino. Na vrhu, ob robu skale, lepi orlovo gnezdo, grad Trsat. Po visokih pragovih, ki vodijo od mostu nad Reko na Trsat, se vzpenja jesenskega dne orjaška postava moža, zavitega v rjavo bundo (plašč). Na glavi ima visoko, rdeče podšito kapo iz črnega krzna, na njej se ziblje sokolovo pero. Izpod kape padajo do ram gosti plavi lasje, iz njih okvira gleda lep, toda mrk moški obraz. V levici nosi junak dolgo puško.

Dve radovedni Trsačanki, ki gresta po ribe na Reko in neseta poln koš lesene drobnarije na prodaj, se ustavita, gledata moža in pozdravita: „Hvaljen Jezus in Marija! Bog daj zdravje, gospodin!“ Pripravili bi pač radi: „Odkod, gospod, kakšna sreča te nese na Trsat? Greš po opravi h grofu Nikolaju Frankopanu, našemu dobremu gospodarju? ali se hočeš pokloniti Majki Trsaški, da te varuje po črni zemlji in sinjem morju? ali si namenjen na obisk k našim častitim, dobrim patrom frančiškanom? — blagoslovi jih Bog . . .“

Toda mrko odgovori neznani junak na njun pozdrav. Burja potegne od Trsata, razprhne bundo. Po peresu na kapi, po dolami¹, z zlatom obšiti, iz modrega sukna, po svetlih ročajih malih pušk, po nožu za širokim rdečim pasom spoznata ženici, da je neznanec uskoški vojvoda.

Ustavita se. Po navadi teh krajev pleteta nogavice iz debele volne in hitita:

„Kuma, kuma — nič dobrega ne bo. Junačina gre gotovo k našemu grofu. Vojska bo, kuma . . . Jezus, Marija, kaj bo! Turek, pravijo, se zbira na meji. Benečan požiga naše obrežje, nam seka oljke, odganja živino. O sveta Mati Trsaška! Reši nas hudega! Kaj bo iz nas, revnih Primorcev! Če nas ne tepejo Turki, nas pa Benečani . . .“

„Res je, res, draga kuma . . . Prišel je sel iz Novega, iz grofovega gradu ob morju. Povedal je, da so zopet priplule beneške galeje pred Senj. Zdaj se ne more po morju v Senj. Vološčanke ne bodo prodajale big in štruc v Senj, ne Priberci svoje lesene robe, ne Otočani vina in sira. To so reveži Senjani, kadar zapre Benečan morje . . .“

„Vsi smo reveži, kuma. Slabi časi so to. Romarjev ni. Cerkev stoji prazna. Saj se košati Bene-

čan — Bog ga ubij! — po morju, ustavlja barke, jemlje živež, blago. Nihče si ne upa na morje, če nima beneške zastave. Zato je pošteno, da napadajo naši Uskoki benečanske barke, da se preskrbijo z živežem. Daj mu Bog zdravje, Jurišu Senjaninu! Napadel je zopet benečansko ladjo. Silno bogastvo je bilo na njej, kuma . . . Zlatov cele kupe. Zaboji suhorja, sodi vina in finega sukna cele bale . . .“

„Bodo imeli vsaj kaj jesti in piti, siromaki Senjani! Zdaj bi jim morala peljati barka iz Reke živeža in sukna za obleke. Pa ne bo mogla v Senj. Iz Trsta jim pride sol in olje — a ti benečanski vrage ustavijo, pobero vse.“

„Kaj pa hočejo Benečani z galejami pred Senjem, kuma? Vi hodite v grad, v samostan — vi veste kaj več o tem.“

„Vem, draga kuma, vem. Pravil mi je pater Rafael. Hočejo Juriševo glavo. In galeje so tako velike! Na njih je po štirideset, še po več na klop prikovanih veslarjev, galjotov. Na njih je velika posadka. Sami vojaki, Arbanasi. Divji, krvoločni. Na galejah so grozni topovi, priprave za obleganje, posode z žveplom in smodnikom. Uh, kuma — strašne so galeje . . . Dobro, da ni Juriša doma. Odšel je s svojo četo na Turško.“

„Ne bojte se, kuma, za Juriša! Vprašajte slepca Tonina, kolikokrat se je rešil Juriša sam. Pravijo, da ima čare. No da . . . Saj govore, da je pater Ivo Jurišev brat . . . Niste čuli?“

„Jurišev brat, kuma? Kaj pa ko bi bil tale junak, ki hodi in gleda tako oblastno — sam Juriša? Po morju ne more domov — pa gre k bratu in pojde preko gora v Senj.“

„Saj res, kuma . . . On bo to. Tako velik je in širok. Zagorel. Orlov nos, male brke, goste obrvi, široko čelo. Puške in noži s srebrom okovani. Srebrne zapone na bundi. On je, bogati Juriša. Potomec stare mogočne rodovine. In — ste videli? — krvav obronek na čelu, madeže krvi na dolami. To je Juriša, kuma — nihče drugi. Poglejte, kako gre žalostno, kakor golob, ki ne more v golobnjak — pogledajte, kako se vzpenja jezno, kakor orel, ki hoče skočiti na plen . . . In kakšna bridkost, kaka žalost mu gledata iz obraza . . .“

Tako kramljata ženici in pozabljata — po ženski navadi — na čas in opravek.

Junak pa hodi kot v težkih mislih. V levici dolga puška, bunda frli po hrbtu, pero na kapi se klanja.

¹ Životnik z rokavi.

Dvigne glavo, zaškrta z gostimi zobmi. Desnica seže za pas, levica stiska puškino cev, ognjeni pogled bega po skalah.

Še ni vzel Trsata ne Turek, ne Benečan. Ni očitega sovražnika, da mu pošlje kroglo v glavo — ni skrite izdajice, ki prodaja za zlato dom — da ji zasadi nož v srce . . .

Skale so, koprivniki, brinje, kapele. Na vrhu grajski stolpi, cerkev sv. Jurja, trsaške hiše. In jesen je, motno nebo, siva zemlja, težko srce.

Na sivem mahu pri kapelici Marijinega oznanjenja sedi slep berač, gosli v naročju, rožnivenec v roki, strgan klobuk poleg sebe. Slepec gleda v dol, nopenja bele oči, posluša.

Sliši korake, gosposkega moža korake. Tujec je to. Domačini hodijo v opankih. Kam li gre gospod? Ni navada, da hodi gospoda sama. Pa morda ga žene važna vest v grad, v samostan? Saj je čas tako nemiren — vsak dan novice, toda slabe. — Slabi časi, redki romarji, redka miloščina. Komaj da se preživi berač.

Treba da zapoje, da ga sliši tuji gospod. Če je Benečan, se prestraši, razjezi, ko sliši slavo hrvaškega junaka. Če je list bližnjih gora, cesarjev služabnik, se razveseli in obdari berača. Slepec zabrenka, zapoje.

Pri prvih besedah se zgane Uskok. Ustavi se, posluša. Sence najraznoličnejših čuvstev se menjujejo na mrkem licu orjaka, ko hiti skozi jesenski piš, preko sivih skal, do morja, pesem o — Jurišu Senjaninu. Pevac z ognjevitim navdušenjem popisuje življenje in našteva zasluge senjskega plemiča, našteva njegove prednike, sorodnike:

Vlastelin in knez je bil Niko Orlovič v Bosni, vreden potomec dolge vrste prednikov, mož slavnih v bitki, v cerkvi, v sodbi. Bogata posestva je imel Niko Orlovič — slaven, ljubljeno se je šetal v zlati opravi po kraljevih vrtovih. Pa padla je Bosna v roke antikristu. Vitezi so umirali za čast, za vero . . . Vitezi so bežali iz turške sužnosti in sramote. Našli so pribežališče ob meji. Tam jim je dala prijateljska roka zavetje, jim dala ljubo nalogo, da branijo mejo pred turško nevero. Take pribeglece je imenoval narod ob meji Uskoke — ker so uskočili, ušli turški oblasti. S svojo družino se je bil naselil knez Niko Orlovič v Senju, v glavni trdnjavi hrvaškega Primorja. Odlikoval se je v vojski in doma. V bitvi pri Mohaču je padel s svojimi možmi veliki senjski stotnik Orlovič, po junaškem boju. Njegov sin se je odlikoval v vsakem metežu s Turkom, hodil po plen na Turško, reševal kristjane, sužnje, lovil bogate Turke za odkup. Tako je rastla slava in bogastvo hiše za obzidjem v Senju, hiše, ki stoji velika in svetla za stolpom pri morju, pri vratih svetega Save.

V njej, v tej hiši se je rodil junak Juriša, po rodnem mestu imenovan Senjanin.

Leva poznaš po krempljih, junaka po sablji. Zgodaj je postal Juriša strah Turčinu in Benečanu. Ljubezen do križa ga podi nad Turka, osveta za krivice, storjene Uskokom, nad Benečana.

Slepec našteva, kako se je proslavil Juriša pri Kaniži, Petrinji, Karlovcu, Klisu in drugje, na suhem in na morju. S petimi možmi je pobil sto Turkov, s stoinpetdesetimi je pognal petsto Benečanov, poplenil njihove ladje. Beneškemu signoru na Krku je ugrabil deklico.

Pa bridke ure so prišle nad Uskoke. Kleti Benečan je prepričal cesarja, da so Uskoki gusarji¹, morska nadloga, kalilci trgovine. In cesar je poslal okrutnika, nemškega generala Rabata, ki je moril senjske Uskoke, podil revne družine z njihovih domov. Hotel je prodati Benečanom tudi Juriševo glavo. Zvesti tovariši so prisilili Jurišo, da je vodil Uskoke v gore, v jame, kjer se skriva Uskok hudobi sovražnikovi.

Poje slepec o življenju Uskokov v gorah, na kamenitih kopah Veljuna in Orlovega gnezda. Črez Vratnik hodijo v turško Liko po ovce in žito, kot orel se spuščajo iz višine na plen.

Poje slepec, kako je vpila beda Uskokov do nebes, kako sta se pritožila Daničiča v Gradcu pri nadvojvodu, kako so se odprla zopet Velika vrata Uskokom. Pa Juriša, junak, oče svojih ljudi, je bil na potu krvniku Uskokov, grdogledemu Rabatu. Odpravil ga je s tristo možmi v Kanižo, zato da obeša in mori lahko v Juriševi odsotnosti. Ali sivi sokol, Daniel Frankol, pove Jurišu, da preti Uskokom pogibelj. Juriša se vrne v Senj. Prekasno. Že visi knez Posedarič, že visi Margetič. Rabata, krvnik, ujame tudi Juriša. Pripravljajo se vislice . . . Za koga? Za Juriša Senjanina. Za vojvoda, plemiča, dobrotnika siromakov. Vzkipi uskoška kri: pobijejo cesarskega stotnika Rabata, rešijo Juriša. Zdaj se vozi Juriša po morju, nad Turka in Benečana. Doma ga čaka sestra kot rožica, čaka mati.

Belé se jadra, drčé vetrnjače. Kot lastavica, kot strela iz nebes. V prvi ladji stoji ob jamborju Juriša vojvoda. Kot hrast z Vratnika. Po mostišču šume Senjani, pozdravljajo:

„Zdrav, Juriša, solncece naše!“

Hrumi veselje. Polne so ladje in mošnje Uskokov, vrišč doni do nebes. Pa obmolkne hipno, ko zaškripljejo tenko vezeni opančiči, ko zazvenkečejo zlati upletnjaki; frfoli pisani trak v dolgih kitah, šumi svila pripasa, žari se škrlatna ječerma², zibljejo se

¹ Morski roparji.

² Životnik brez rokavov.

nizi korald, svetijo biseri na čepici. Ko prihaja gizdava, visoka — Zora Senjaninova. Ona pozdravlja brata. —

Tako poje slepec. Oprt na svojo puško posluša uskoški vojvoda. Gleda na morje. Pod sivim nebom se ziblje široka, modra gladina, vabi in mami. Šepeče Uskoku o daljnih zakladih, o biserih, o svobodi, ki je, ki mora biti na morju. Morje je pot, življenje Uskoka.

Pa beneški vrag hoče vladati po morju, jemlje Uskoku življenje. Prokleta! Življenje! Dober kup je to blago — uskoško življenje! . . .

Uskoka sme moriti Turek, Martaloz, Benečan. Komur ljubo . . . Uskok ne more živeti, ne sme umreti.

Benečan ga podi stran od morja. Črni ga pred svetom. Pravi, da Uskok je otroke, čara, da pije človeško kri. Prokleta! Da ni nas, bi se svetil polumeseč v Benetkah, v Beču. Trpimo, umiramo. Plača za naš trud je pesem. Pa koliko časa boš še pel, slepec, o Jurišu Senjaninu? Pozabijo se junaki in njih dela . . .

V beračev klobuk pade zlatnik. Jasen moški glas vpraša berača:

„Kako da hvališ, prijatelj, Juriša? Ne veš, kaj govore Benečani o njem? Da je gusar, lopov, hudičev svat?“

Berač je slišal žvenk zlata, ko je trčilo ob bakren drobiž. Ljubek žvenk . . . Uprl je belo oko v Uskoka, otipal visoke škornje, nože ob pasu, zapone na bundi in rekel:

„Ti si gospod! Poznam na glasu, da si vajen zapovedovati. Slušaj, gospod — ti govoriš po naše. Poznaš ti Juriša?“

„In če ga poznam?“

„Svari ga, te prosim, gospod. V gore naj beži. Berač sem, slišim mnogo. Beneška gospica, beneški kavalirji so šli v goro, poklonit se Mariji. Govorili so, da je zdaj napeljana vse tako, da ga ulove, ko se vrne. Podkupujejo, groze. Pa trdna je uskoška vera — ne izda ga Uskok, ali izda ga Gradec, izda Beč. Zato bi zapel čez morje in gore, da me sliši moj junak, zapel bi: Beži, Juriša Senjanin!“

„Sporočim mu, prijatelj. Pa junaki ne beže radi . . .“

„Beži tudi ti, zlati knez, dobri moj gospod, ki si obdaroval mene, ubogega slepca, z zlatom in sladko besedo. Galeje so priplule — uskoške glave bodo padale. Benečan si je nabrusil nohte.“

„Oj dragi — ne plete se vsakomur vrv.“

„Oj zlati moj — ne zanašaj se na svoje gospostvo. Posedarec je bil prvi knez in vlastelin v Senju. Visel je. Visel je vojvoda Margetič . . .“

„Ne bi visel nikoli, da je bil Juriša s svojo četo doma.“

„Zato je moral Juriša v Kanižo. In tuči Jurišu se je že pletla vrv. Ali ti naštejemo, koliko Senjanov in drugih Uskokov je povsili Benečan po svojih jarbolih? Oj . . . Oj . . . Vrv zadržuje vratove uskoških plemičev, vojvod. Čuvaj se, gospod . . . Čuva naj se Juriša. Da mu ne ostane stara mati brez podpore, da ne bo jokala mlada sestra . . .“

Ko je prispel junak na vrh stopnic, je prihajal še zategnjen, žalosten glas berača do njega, šumel je veter: „Čuvaj se, Juriša Senjanin!“

Neugodno čuvstvo ga prešine. Berač je govoril o vislicah. Krasna, slavna je smrt v boju za krščanstvo, za osveto. Pesem poje takemu junaku. Večna mu je čast. A smrt na vislicah je sramotna za ves rod, sramota zanj, ki ni nihče drugi nego uskoški vojvoda — Juriša Senjanin.

Res se je tudi njemu že pletla vrv. Sedem let je od tega. Pa ni — ne bo pozabil. Mati, mlajši bratje, nežna sestra, kaj so prestali tiste grozne dni . . .

Tisti grozni dnevi so potrli mater, spravili brata v samostan. Tako je on zadnji moški potomec stare rodovine. Ž njim zamre vrsta junakov. Zato ga grajajo Senjani, mu prigovarjajo . . . Pa on ima sestro kot golobico — noče da se loči od nje.

Juriša se ozre na morje. Osorščičina glava je potemnela. Burja vstaja. Ah, to buči in šumi po Senju! In sestra golobica stoji kot po navadi na stolpu svetega Save, gleda s strahom v kipeče morje. Ona čaka brata! — Po gorah sem hotel? Kaj bi hodil sin morja po kamnu? Kaj bo zapiral Benečan Senjanu morje? Mimo njihovih galej in topov pojadrnam v luko . . . Buči, morje, stresaj galeje kletega zavistnika . . . Šumi, burja, trešči tuje brodovje v naše skale!

II.

Hladno in tiho je v trsaški cerkvi. Slike na stenah kažejo v živih barvah bol, ki tlači krščanski narod ob mejah: goreče vasi, Turki na konjih, ki preganjajo bežeče žene in otroke — može, ki umirajo, ime trsaške Kraljice na ustih, jetnike, katerim odpira Marija vrata iz ječe.

Cerkev je prazna. Nemirni časi, nevarne poti zadržujejo romarje, ki hite sicer na praznik in delavnik radi na sveti kraj.

Pred čudotvorno sliko Marije v velikem oltarju kleči Juriša, uskoški vojvoda. Puška sloni ob steni, kapa leži na tleh. Uskok sklepa roki, klanja globoko glavo, moli polglasno:

„Sveta Devica in Mati božja! Naša Mati! Obrni svoje oči na bedo svojih otrok, na bedo Uskokov. Glej, zvesto izpolnujemo izročilo dedovo. — Maščevanje Turku in oproščenje svete rodne zemlje je prisegel ded. To prisego, drago dedščino, je

zapustil sinu, vnuku. Zvesto jo držimo Uskoki. Stražimo meje, da ne prodre Turek čeznje, in čez mejo udarjamo, da plenimo turške vasi, rešujemo jetnike in vodimo nove brate iz stare domovine v novo. V novo, na dom? Kje ga ima Uskok? Kar nam je dal Bog, nam jemlje vrag!

Čuj, sveta Devica! Ne rjavi nam sablja, ne varčujemo s svojo krvjo. Za tvojo slavo, Devica in Mati! Na slavo tvojega Sina! Radi križa, na katerem je umrl. Zato čuj, sveta Devica! Ne daj, da poginemo od krščenega pogana. Čuvaj nas Benečanov — Turkov se — tako mi puške in sablje! — očuvamo sami. Daj, da poginejo tisti, ki se družijo z nekrščenim vragom. Hinavci, ki zidajo cerkve in oltarje — a preganjajo stražo krščanstva, bedni uskoški rod. Ne daj, da nas potisne vrag od morja, ne daj, da vlada pogani po obrežju, ki je bilo vredno nositi skozi tri leta hišico tvoje družine, tvojo hišico, Marija!

Sвета Devica! Meč in vislice mi prete . . . Ni me prignal strah na gore — o, ne boji se Uskok galej . . . Prignala me je skrb za bedne moje ljudi, za mojo sestrico, mater. Bratu patru priporočim sestro in mater — bedni uskoški rod tebi, Marija!

Priporočam ti morje! Adrijo, nekdanj hrvaško last, sedaj beneško sužnjo. Ti si zvezda morja! Zablešči s svojimi žarki, da oslepi ves poganski rod, ki obeša krščene plemiče, ščiti nekrščene . . .“

V vroči molitvi udari Uskok s čelom na prag svetišča. Smrtna bridkost mu pokrije srce. Pred dušo vstane mračna slika: Glej, vislice — rabelj se krohoče — krohoče se Benečan: Slavni vojvoda in knez! Visel boš — prosta bo pot po morju — naše bo morje. Naše, benečansko! . . . Uskoške vrste, ki stoje na straži, smo potisnili od morja. Pobili, pobesili očete, izgnali otroke in žene, da pogine tako vaš razbojniški zarod, da pozabi, oddaljen od morja, svobode, junaštva svojih dedov.

Naša je Adrija, Uskok — tvoje so vislice — smrt. Naš ded je plačeval vašemu kralju danj od morja. Minuli so časi Krešimira, Tomislava. Hrvat je naš suženj — Adrija benečanska . . .

„Ne, nikdar! Dokler diše Juriša, ne bo benečanska!“ hoče vzklikniti junak, potegniti sabljo, razsekati režeče se obraze. Pa okovi so na njegovih rokah — rabelj mu natika vrv za vrat. Po prostoru pred senjskim kastelom se dviga jok in obupno vpitje . . . Nemški vojaki pode s sabljami in puškami uskoške družine iz Senja. Od morja . . . A njemu, silnemu vojvodu, podpori sirot, stiska vrv vrat . . .

Težko diše Juriša — srce mu hoče vtoniti v morju bridkosti. Z veliko muko dvigne glavo. Prikazen izgine. On je v prazni cerkvi. Raz oltar ga gleda, mu kima Marijina slika: „Ne boj se, junak, stražnik svetišča.“

Bil je le privid . . . Spomin . . . Vendar prešinja mraz orjaško telo. Samo sramote se boji junak . . . Zopet moli vroče:

„Sвета Devica! Nikdar ne pripelje svat neveste v mojo hišo. V četovanju, pobijanju pogana mi bo minulo življenje. A ti, predobra — varuj me sramotne smrti. Naj padem od puške, od sablje.“

Marijina slika gleda prijazno, kima: Pojdi v miru! Uskok vstane, gre v kapelo na levi. Stopi na nadgrobno ploščo Krušiča, kliškega junaka. Pobožen in hraber je sezidal Krušič kapelo, si oskrbel rakev v njej.

Na plošči stoji Juriša, orjaški vojvoda, gleda napis, govori:

„Vstani, Krušič, kliški junak! Izdajice, krščeni pogani, ki so zakrivili, da smo izgubili Klis, ki gledajo z veseljem, kako gine krščanski rod — beneške izdajice iztezajo umazano roko po Primorju. Vstani, Peter, kliški junak!“

„Mrtvim bodi pokoj v tih jami,“ izpregovori blag glas za Uskokom; rahlo položi mlad redovnik desnico na ramo vojvodovo. Uskokov obraz se razjasni, omili.

„Ti, Ivo!“ Srčno objame redovnika in vzklikne: „Oh, Ivo, daj, sleci to haljo — pojdi z menoj v boj za uskoško življenje in svobodo. Nimam sina — junaštvo našega rodu gine . . .“

Redovnik zardi. Nekaj kot solza zablešči v očesu, ki je modro kot južno nebo v poletnem času. Kaj ne zveni v teh besedah očitane, da živi on mirno za zidom, da leži — ko se bije, preliva kri stotine junakov? . . .

Redovnik vzdihne, se ozre vdano v oltar. „Pojdi,“ prosi brata in ga vede na prostor pred cerkvijo. Pod njima, v nižini, se veže morje z oblaki, ki pokrivajo nebo, otoke.

„Glej Adrijo,“ pravi redovnik. „Kaj vidiš danes na njej? Le redko jadro. In kar vidiš, nosi beneško zastavo. V Rečini se stiskajo vetrnjače, feluki¹, brigantine², barke plovejo pod varni trsaški breg. Morje smo zaprli z verigami. Vsak čas napade lahko Benečan Reko in Trsat. Vedno silovitejša je želja benečanskega barantača po vojvodovih zemljah, po hrvaškem Primorju. Zato je treba vedne pažnje na njegovo gibanje. Ne samo z orožjem, tudi z umom. Redovniško delo je tiho — ne vidi, ne ceni ga vsak. Pa povej, kdo je obvaroval že večkrat krščanstvo pogube, kdo čuje nad bednimi Primorci, kdo bodri vas v boju — ali ne skromni frančiškan? Več premore včasih skromni redovnik kot gromoviti bojevnik. Vi s sabljo in puško, mi s peresom in molitvijo.“

¹ Obrežne ladje.

² Brzoadrnicice.

„Tako mi Boga! Ivo, nisem te hotel žaliti, na mojo plemiško vero!“

„Vem, brat, kaj te teži že več let, kaj je dvignilo neko senco med nama: Ti misliš, da sem se odločil v samostan iz straha takrat...“

„Molči o tem, Ivo,“ mahne Juriša z roko in vedro lice se mu zopet stemni. Kaj ga spominja brat vislic...

„Poslušaj vendar, brat, saj doleti tudi redovnika lahko nasilna smrt. Ali niso Benečani odvlekli svečenika izpred oltarja, ker je služil našemu narodu sveto opravilo v našem jeziku, in ga ubili sramotno? In naj se obnese Benečanom, ki vedno tožijo sinove svetega Frančiška kot varihe puntarjev in roparjev — namreč Uskokov — naj se jim posreči... Kaj čaka redovnika, če se pregreši zoper postave? Nestrpen si — pa poslušaj, da postane vse jasno med nama! Ne misli, ti neustrašeni junak, da ne vre po meni očetova kri. Tudi jaz sem sanjal o bojih. — Sanjal, kako bo opeval slepec pri goslih moje ime. Pa v uri, ko je zdvajala najina mati — ko je pretila tebi, plemiču, sramotna smrt — sem se zaobljubil Materi trsaški, da oblečem mesto z zlatom izšite plemiške obleke rjavo redovniško haljo.“

„Ivo, moj dragi brat, oprosti,“ jeclja bojeviti vojvoda in poljubuje brata. Solza zaleskeče v očesu moža, ki se ne boji sovražnika, smrti, ki se boji samo sramote. „Povej mi, dragi brat,“ izpregovori z drhtečim glasom, „ti ni bilo nikoli žal za junaško slavo?“

„O, žal!“ stisne mladi redovnik roko na srce in gleda na morje. „Kadar slišim, kako si se proslavil ti, kadar se odpravljajo vojaki na mejo, mi zaigra srce... Nemiren postanem kot vranec, ki je vaje bojnega meteža, ko sliši bojno trobljo...“

Mladi pater se zamisli... Pogladi si čelo in nadaljuje: „Pustiva sedaj to... Kako sem vesel, da si tukaj! Vedel sem, da si na četovanju. Zakaj naš samostan občuje pridno s senjskim. Skrbelo me je, da si šel, predrzen kot si, v levovo žrelo. Mati in sestra prosita Boga, da se ne vrneš, dokler so beneške galeje pred Senjem. Več ti pove pater gvardijan. Ti ostaneš sedaj tukaj...“

„Kaj si ob pamet?“ se vznemiri Juriša. „Jaz da bi ostal tukaj, ko bodo lovili Uskoke? Tam moram biti in varovati svoje... Nisem prišel, da bi ležal tukaj. Ko smo se vračali s plenom s Turškega — bil je vroč dan, brate — zagledam proklete galeje pred Senjem. Skrili smo se med čeri, izvlekli lesove iz vode med grmovje. Plen smo spravili v jamo pri Pešči. Nato sem poslal svojo četo po gorah domov. Jaz sem plul okrog otokov, se skrival med čermi. Srce mi je postalo silno težko, kar sem zagledal galeje. Vleklo me je sem. Hotel sem se priporočiti Bogorodici,

pozdraviti tebe, ti priporočiti mater in sestro — za vsak slučaj — in iti po gorah v Senj. Pa morje je viharno, poigralo se bo z velikimi galejami in neslo mojo ladjico srečno skozi nje.“

Pater Ivo zmaje z glavo: „Počakaj, da čuješ, kaj ti pove pater gvardijan.“

Glasno šklepečejo sandale po hodniku. Iz celic prihite redovniki razne starosti, močne postave, mirnih obrazov. Vse pozdravlja radostno Juriša — Uskoka.

„Zdrav, vojvoda Orlovič! Bog te živi, Juriša Senjanin!“ — Mrzlo je na samostanskem vrtu. Vendar gore lica in oči redovnikov, ki hodijo v glasnem pogovoru z Jurišo po vrtu. Razburilo jih je vprašanje, radi katerega boli glava že toliko let modre državnike v Pragi in v Gradcu — uskoško vprašanje.

Dolga veriga gorja, ki se vleče, odkar je prestopil prvi bosanski Uskok hrvaško mejo. Dolga veriga gorja. Hrvaški generali so odkazali pribeglecem zemljišča v opustošenih krajih. A kadar je obdelal Uskok opustošeno zemljišče, se oglasi prejšnji gospodar zemljišča, zahteva desetino ali izselitev novih gostov. Desetino krvi plačuje Uskok rad — druge ne. On hoče živeti svobodno, biti podložen samo cesarju, ne kakemu plemiču, vlastelinu.

Drugi so nastavljeni po trdnjavah v kamenitih krajih, kjer si sploh ne morejo ničesar pridelati, ker ni rodila skala nikdar pšenice. Na nevarnih krajih, kjer orjejo s puško v roki, potepta Turčin danes, kar je vzknilo včeraj. Uskoki, stražniki meja, bi morali dobiti plačo vsake kvatre. Pa je ne dobe niti vsako leto. Blagajne so prazne — to je vedna pesem. Uskok pa živi ali umri. Zato je prisiljen Uskok, tudi če bi ga ne vleklo sovraštvo, hoditi na četovanje na Turško, da si pridobi živeža — zaslužnji kakega bogatega Turka in si pomaga z odkupnino. Ali pa se ustavi, napade turško ladjo, pobije ljudi, popleni kar je v nji, odiči svoje žene in hčere s pisanimi robci, s trakovi in koraljami.

Benečan pa brani Uskoku napadati Turka na morju, brani hoditi preko njegove zemlje na Turško. Drugače je bilo, preden je padel Ciper v turške roke. Tačas so napadali Benečani z Uskoki nevernika, dajali uskoškim vojvodom zlate verižice, plemiške pravice. Po padcu Cipra pa so sklenili Turki in Benečani mir. Turki so dovolili Benečanom trgovati po njihovi zemlji, Benečani so se obvezali, da imajo Turki prosto pot po Adriji. Ker pa pri tem dogovoru niso vprašali Uskokov, so plenili ti po svoji navadi, dolžnosti in potrebi turške ladje, kot so jih plenili pred padcem Cipra. Benečani, ki so imeli raditega vedne sitnosti s Turki, so začeli preganjati Uskoke po morju in po suhem. Posebno senjske. Med Senjani in Benečani je že tako bilo staro sovraštvo.

Kot lastniki Krka, so Benečani silno težko videli nemirnega in trdokornega Senjana.

Prepovedali so Uskokom pot po morju. Jemali so jim ladje in blago, obešali Uskoke na jarbole, jih kovali v galeje, jih obglavljali na trgu svetega Marka. Seveda tiste, ki so jih dobili. Ni lahko zgrabiti, ujeti živega Uskoka. Pa Benečani znajo pritisniti na cesarja, da zadosti njihovi užaljeni pravici.

Kadarkoli pojunači Uskok, mu zapre Benečan morje pri Reki, Bakru, Senju. Po ožini med Krkom in Senjem lovi ladje, obeša ljudi in pali vasi po obrežju. Dokler ne pride cesarska komisija in obsodi nekaj krivih Uskokov na smrt. Že dolgo se poje ta pesem. Benečani postajajo vedno bolj nasilni. Doseči hočejo, da mora Uskok od morja. Zakaj — to je jasno. To vedo tudi v Gradcu in Pragi. Slučaj s senjskim škofom de Dominisom jim je odprl oči. Škof de Dominis se je zmenil namreč z Benečani, da jim proda hrvaško Primorje s Senjem, Novim in Vinodolom. Njihovo spletko je odkril ugledni uskoški knez Daničič. Zato so postali bolj previdni na dvoru, zato se Avstrijci ne morejo pogoditi radi senjskih šum, ki bôdejo Benečane tako v oči, ker rabijo les za ladje — in tudi ker bi postavili z nakupom šume svojo nogo trdno na senjska tla. Tudi Uskoki bi izgubili z gozdovi svoja skrivališča. Izgubili bi venturini¹ pribežališče v Senju. Tako bi bili Uskoki potisnjeni od morja.

V živ pogovor redovnikov z Jurišo zažvenkečejo ostroge pod naglim korakom. Visok mož lepega, gladkega lica, kostanjevih las in modrih oči pozdravi redovnike: „Hvaljen Jezus in Marija!“

Juriša se zagleda v lepega junaka, ki prihaja na samostanski vrt, kot na svojo last. In četudi nosi prišlec le gladko, črno obleko z modrimi rokavi, modro kapo z belim obšivom in malim peresom na glavi, vendar se domisli Juriša, da mora to biti Nikolaj Frankopan Trsaški, čigar predniki so sezidali cerkev in samostan na Trsatu.

„Na veke, milostljivi naš grof,“ odgovarjajo redovniki na grofov pozdrav.

„Pater gvardijan,“ dé grof in prime redovnika pod pázduho, „komisija, ki bo preiskala zadnje dogodke, to se pravi, hudodelstva Uskokov, je že imenovana. Baron Ditrichstein in Juri Andrej Kacijanar prideta. Izteklo se bo zopet po želji Benečanov. — Zdaj hočejo imeti glavnega krivca, vojvoda Orloviča. Pomagajte, pater gvardijan. To se mora preprečiti! Mi rabimo Uskoke zoper Turke, a ne za vislice. — A kdo si ti, junačina?“

Zagledal je Jurišo, stopil k njemu. „Sam Juriša!“ se je zavzel grof veselo. „Slavni vojvoda, tebe ne

damo Benečanom; dobro, da si tukaj. Stopi v mojo službo — naj te zahtevajo Benečani od mene.“

Silno vznemirjen je gledal Juriša v lepi obraz hrvaškega velikaša, znanega nasprotnika Benetk. Da, na tistem ponosnem čelu bi se razbili cesarjevi ukazi, benečanske pretnje. Vtem ko v Senju . . . Toda dolžnost ga kliče v Senj.

„Hvala tvojemu gospostvu,“ se je poklonil grofu. „Poslal sem svojo četo po gorah v Senj, obljubil, da pridem za njimi. Da me ni — so kot ptica brez peroti, izročeni na nemilost sovragu. Jaz sem meščan in plemič. Uskoški vojvoda. Varujejo me naše pravice.“

„Dobro, neustrašeni junak! Znano je, kako si se rešil iz turške ječe, znana pa so tudi tvoja junaštva v Skradinu, Rovinju, Vestri. Zato ti povem, da nosiš danes svojo glavo levu v žrelo. Pa gledal bom, da ne doseže Benečan cilja svojih želja. A zdaj, vojvoda — ti prihajaš iz Like, povej mi, kako stoji stvari na mejah, v Liki!“

Juriša je povedal, da so obmejne trdnjave v slabem stanju, da je treba topov, smodnika, posadke. Haramije¹ poročajo, da se pripravlja bosanski paša na večji pohod na Kranjsko in Koroško.

Nikolaj Frankopan je udaril jezno z nogo ob tla, se obrnil k patru gvardijanu: „Vrag! In ravno zdaj preti tudi Benečan z vojsko. Zato ker ve po svojih vohunih, kako smo. — Vsaka stvar mu pride prav, da se pritožuje, preti. Četudi zavlečemo še par let — brez vojske ne pojde. Ponižati je treba to kramarsko ošabnost. Zato moramo tudi varovati življenje uskoških vojvod. Prostak gre za vojvodom...“

„Očitna vojna z Benečani bo našim radost,“ se oglasi Juriša iskrecih oči.

„Vem, junak. Pa pripravljeni niso. Ti vražji Kranjci jemljejo nam Hrvatom najboljše službe. Vlečejo in vlečejo. Od njih pa ne dobiš ničesar. Vse je zadolženo, pravijo. Blagajne prazne. Nadvojvoda krči in krči našo last. Nam jemlje gradove. Najrajši bi napravil iz Hrvaške same meje.“

Burja je jela močno pihati. Rečina v dolu je šumela. Razgreti možje so nadaljevali v samostanu svoj pogovor. Juriša ni več strpel. Kliče ga morje. Radost je v viharju, v nevarnosti. Iztrgal se je bratovemu objemu, se poklonil mimogrede cerkvi.

„Svojo šibko ladjo izročam tebi, Devica — beneške galeje pa naj trešči vrag v dno pekla!“

III.

Morje buči, se zaganja v trdno obzidje glavne trdnjave hrvaškega Primorja. Hladen, ponosen, se ne zmeni Senj za viharjev piš. Naj razgraja burja po

¹ Uhajaci izpod beneške oblasti.

¹ Vojaški vohuni.

vzbočeni rebri Strmca, naj trga skalovje, stresa goste šume v visoki gori. Naj divja morje, naj groze gorate bojne ladje Benečanov pred lukó.

Senj se ne boji. Kamenit orjak se razprostira po hriboviti senjski dragi. Dve vrsti nizkih, strmih brd zapirata drago. Ob vhodu v njo gozdnata Vratnikova glava. Pod njo gorski kopi Veljun, Orlovo gnezdo.

Senj se ne boji. Dvanajst močnih stolpov venča njegovo obzidje, iz frčad po stolpih gledajo žrela topov. Za obzidjem se ponaša notranja trdnjava, Kraljevi kastel. Pred obzidjem kipi nad samim morjem visoka in trdna kula (stolp) svetega Save. Nad kulo stoji na strmem griču zunanja trdnjava Nehajgrad. Nad Nehajem, v višini, čepi zunanja stražnica. Stražnica v gori varuje pota in prelaze v gozde. Da ne pridere iz Like Turek, se ne priklati Martaloz. Sveti Sava in Nehajgrad stražita morje. Strel iz čartaka (čuvajnice) v gori naznanja nevarnost. Strel iz Nehaja odgovarja.

Grimi po gorah, po morju. Oglasi se Cerkvénica, Novi, Bakar. Zbude se Trsat, Reka, Kastva, Moščenice, Beršac. Primorske skale ožive. Brkati obrazi se prikážejo, svetlo orožje se zabliška. Glasniki hite po gorskih stezah. Vstaja Kranjska, Koroška, Štajerska.

Tako straži Senj, se ne boji sovraga ne piša burje ne bučanja morja. Neustrašen, kamenit orjak, stoji ob Adriji.

Morje buči, burja žvižga, tuli. Zibljeta uskoške vetrnjače, vitke enojadrnice v luki, treseta, mečeta nerodne galeje pred lukó. Galeje pokajo, stočejo. Prikovani veslači, galjoti, se drže svoje klopi, oboroženi divjegledi Arbanasi gledajo plašno v vihro. Silen vihar premetava vse po krovu.

V luki pa škripljejo nevoljno jamboriči. Težko je ladjici, nemirni lasti nemirnega gospodarja, mirovati v luki. In mestna vrata so zaprta. Nikogar ni na ozkem pasu zemlje, ki loči mesto od morja. Mesto je tiho. Šestnajst zvonikov gleda radovedno z obzidja na morje, strehe okrog njih se tišče druga druge. Vihra je prepodila golobice raz nje, galebi so se poskrili v pečine ob morju.

Buči morje, meče bele pene čez rob kule svetega Save. Na kuli se pojavi bled, nežén obraz, vitka postava, zavita v črno ruto, rdečo kapico na glavi. Uskoška plemkinja, bogata, lepa.

Divje zažvižga burja okrog nje, mrzle morske pene jo oškrope. Vezeni rokavi se napihnejo, z biseri obšita kapica zleti po stopnicah, pisani trak sfrči v visokem krogu nad kulo, v morje. Zora Senjaninova ne vidi, ne čuti.

Plah je pogled, bled dekličín obraz. Drznost, ki zaliva sicer ponosne črte Senjaninové sestre, je izgínila. Tožnost polni dušo uskoške plemkinje, ko gleda v vihro, na galeje pred lukó, na ladjice ob mostišču.

Smrtno žalostna je slika golega obrežja, razburjenega morja. Golo grmičje in bilke po strmcu se zvijajo. Grozno hrešče, šume v gori. Voda, pesek in zrak krožijo po zraku. Burja poje, joče. Kot bi pela o usodi, trpki usodi . . . Kot bi pela o barbarih, ki umirajo, da spe omikanci, o materah, ki porajajo sinove za turški meč, za beneške vislice. Kot bi pela o razrušenih kraljestvih, izgubljeni slavi. Kot bi vprašala deklico:

Kaj si taka? Tako bleða, tako žalna? Kaj si se zavila v barvo vdov in sirot? Si ti bistra Zora, ki je hitela žareča, krasna bratu naproti? Škripali so opančiči, zveneli upletnjaki, šumela svila, škrlat. A bolj od škrlata je žarelo tvoje ličee, Zora. Zdaj si kot vdova, bleða, solzna. Razpletem ti še lase, da boš še bolj podobna žalujočim ob grobu . . .

Brezčutna za mraz in piš strmi Zora na brodovje velike Benečije. Čemu je priplulo? Kaj hočejo s topovi in vojaki? Zakaj joče mati, zakaj gledajo Senjani sožalno v njo?

Kje je Juriša? Da bi se vsaj ne vračal po morju, da bi šel po varnih, strmih gorah, prišel v varni dom. O tožno življenje uskoško življenje! Pazi in straži! Umiraj slavno! To je naš delež. Bogate zemlje pradedove uživa Turčin. Tu ni nade, ni znaka, da si osvoji kdaj kristjan bedno Bosno. Pač se dvigujejo junaki, mislijo se velike misli, delajo osnove, tvegajo vse sile. A kaj, ko imajo tam v Gradcu in Beču druge račune. Le mi naj se ubijamo, stražimo. Mi smo kot čer na Strmцу, izpostavljeni viharju.

Kot pesem je naše življenje — kot velika junaška pesem. Neizmerno lepa, a neizmerno tožna.

Tožno je naše življenje, o Juriša! Sladko le za hip, ko se zavrtiš v kolu, pozabiš pri glasu gosli vse, mirno le za hip, ko sediš pri bratovih nogah, ko so zaprta mestna vrata, ko pravi mati stare pravljice, slušajo sužnje na gospodaričin mig.

Tožno naše življenje, naše skale! Duša bi poletela v druge kraje. V mirne, tihe . . . Kjer živi mož srečno ob strani svoje žene, kjer se ne trese sestra za brata. Tukaj pa šumeva burja — uskoška nevesta čaka ženina . . . A zaman si natika bleščeče prstane, ženinov dar, zaman si upleta bogato doto, zlate upletnjake . . . O Zora! Mlada, krasna! Tudi ti ostaneš samica. Ženin pogine, brat se ne vrne. Zaman se boš ozirala raz sive skale v bučeče morje . . .

Mrzle prše pene na kulo svetega Save, valovi divjajo, se zaganjajo v mestno obzidje. Ladjice v luki se trgajo, skačejo, galeje pred lukó se obračajo, dvigajo, padajo. A na belih penah ob galejah se ziblje majhen brod. Jadro je povito, ob krmilu stoji mož. Kot hrast v gori. Burja meče ladjico. On se ne gane. Na galejah skačejo mornarji, vojaki. Hočejo izpustiti čoln. Da rešijo predrznega krmarja? O ne.

Glej, puške v rokah vojakov . . . Živega ali mrtvega hočejo dobiti. Spuščajo čoln, merijo s puškami. Pa burja jim odnaša vrvi, čoln, strele. Junak v jadrnici pa krmari mirno proti luki. To je on, njen brat, Juriša, predrzneš, ki se igra po svoji navadi z življenjem . . .

Zora zdrči po stopnicah. Burja ji zaplete dolge lase v obraz, ji zažene čepico pod nogo. Razleto se biseri pod Zorino nogo, se zasvetijo kot svetla solza, a burja zapoje: Zora, mlada, krasna! Mnogo biser-nih solza potočiš, mnogo. Glej bratovo malo ladjo in velike galeje. Pomni: Težko slabemu, ki se bori s silnim . . .

Zora poleti skozi vrata na kulo do malih vrat. Že so odprta. Že stoji vsa mestna posadka, puške v rokah, na mostišču. Vojak baše veliki top nad vrati, sam knez Daničič stoji z gorečo šibo zraven njega, na frčadi stoji senjski stotnik, kolne, daje povelja. Med posadko se mešajo Senjani, vzklikajo, grozijo s pestmi proti galejam, pode Zoro za obzidje. Ona pa se nasloni na steber. Vrvenje in krik vidi in sliši le kot v sanjah.

Glej, čoln se je spustil po morju za Jurišem. Vojaki so v čolnu. Vojaki in mornarji. Vojaki nastavljajo puške, mornarji veslajo. Vojaki hočejo sprožiti — sprožijo . . . Pa val je dvignil čoln — Juriša krmari mirno proti luki. A onih je šest veslačev. Zopet so tu. Val vrže Juriša nazaj — vojaki merijo . . .

„Ustreli!“ zakriči stotnik. Top zagrmi, Zora se strese. Zapre, odpre oči ob veselem vzkliku. „Živel knez!“ kliče stotnik, stiska Daničiču roko. „Vrag ubij Benečane!“ kolnejo Uskoki in teko na mostišče. Hipoma so v ladjah — hitijo Jurišu naproti. Kot v sanjah vidi Zora, kako lovijo Benečani vojake, ki se potapljajo, ker se je prevrnil čoln, zadet od topove krogelje. Kot v sanjah vidi brata, ki se pozdravlja s prijatelji. Voda teče iz njegove obleke in bunde. Utekel je ravno smrti. Pa obraz mu je miren, kot bi ne bilo ničesar . . . A luki se bliža beneška trojadrnica . . .

Bleda, objokana skoči Zora k bratu, ki stoji na mostišču in gleda galeje, jadrnico. Toda srdito jo pogleda brat:

„Domov! Tu je mesto za moške!“

Zora zardi, prebledi. Tako jo sprejme — ko je le še malo živa od strahu za njega. „Hitro za zid!“ kliče brat za njo. Zora razume, da se boji junak zanjo in srce se ji olajša. Skrije se za steber malih vrat, da vidi, kaj se zgodi. Do nje prihaja bratov močni glas. On vprašuje stotnika:

„Kaj pa so sporočili beneški barantači? Kaj nam prinaša častni obisk galej?“

„Še nič, Juriša. Novic nisem dobil ne po mokrem, ne po suhem.“

„Prinašam ti jih jaz, prijatelj. Skoro te obišče slavni Venier. Hotel bo samo — mojo glavo . . .“

Juriša se glasno zasmije. Zori se stiska ob tem smehu srce. Zakaj je prišel domov . . . Juriša se oglasi zopet:

„Potem dobiš, dragi Frankol, tudi obisk iz Gradca. Zdi se mi tudi, da skrbe Benečani za tvoje zdravje . . .“

„Vrag jih vzemi psoglavce — kaj sem jim na poti?“

„Poizkušajo dobiti drugega Rabata — a zdaj, Frankol, pojdi v kastel, da sprejmeš Veniera dostojno. Hotel bo samo mojo glavo.“

„Ne dam je, dokler stoji moja,“ je odgovoril Frankol, „pa ti — ne stoj tukaj — ni vere v Benečana . . .“

„Počakam pri vratih. Prepusti meni to šalo. Ti si stotnik in odgovoren cesarju.“

Nerad je odšel Frankol. Za njim so se vsuli na Juriševo povelje vsi skozi mala vrata. Skozi frčado je gledal Juriša na ladjo, ki se je kljub burji bližala mostiču. Na sprednjem koncu je razločil tri osebe zavite v široke plašče.

„Venier in njegov pobočnik,“ reče Juriša vojakom, „A ona tretja postava?“

Začuden se nasmehne Juriša: „Pomislite ljudje božji: ko sem krmari mimo te trojadrnice, sem videl na krovu žensko. In zdaj stoji na krovu, tudi zdaj . . .“

„Ženska!?“ se oglasijo začudeno vsi.

„Tako mi Boga! Mlada ženska.“

„To so norci Benečani. Z ženskami gredo nad junake. Bog jim blagoslovi pamet.“

„Da le ni kaka čarovnica? Naredi lahko našim junakom. Da te ne odvede ona, Juriša, ker te ne morejo močje.“

Zora sliši smeh, pogovor. O ta brat, ki se igra tako s svojim življenjem! . . . Tema ji leže na srce. Skoči k bratu, ga prime za roki, prosi:

„Juriša! Brat, gospodar! Daj, bežimo urno od tod. Preko gora, v mirne kraje, kjer se ne bom tresla vsak dan za tvoje življenje, kjer bo preživela uboga mati v miru svoje zadnje dni. Najini sorodniki uživajo častne službe v Napolju, v Španiji. Beživa k njim, Juriša, sokole moj . . .“

„Kaj si še tukaj, Zora?“ reče nevoljno brat. „Tu ni mesta za ženske, pravim.“ Vendar ga gane njen strah, mehko pristavi: „Si ti moja sestra? Potomka Orlovičev? K onim da bi ušel, ki so pozabili naše častne straže ob meji, očetovega izročila? Kaj me niso mamili Benečani z obeti in ponudbo?“

„Pa se skrij v gore . . .“

„Ženska si, Zora,“ se nasmehne mirno brat. „Kaj nisem meščan in plemič? Ne prejemam plačila, tudi ukazati mi ne more nihče. Za menoj pa stoji dvatisoč Uskokov, ki so brez mene . . .“

„Kot brez desnega krila, sokol ti naš,“ se oglasi siv Uskok, „mi umrjemo vsi za tebe. Reci — pa pobijemo to beneško svojat.“

„Ne tako, prijatelj, ne, tako ne smemo,“ se smehljiva Juriša. Zora dvigne roki: „Kot se Bog prosi — te prosim!“

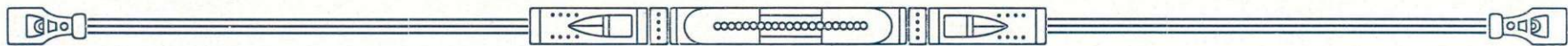
„Pojdi domov, Zora, k materi. Ne boj se za mene. Hočem sprejeti Benečane, četudi nisem pri-

merno opravljen za tako gospodo. Pa kar je glavno, to imam.“

Udaril je ob sabljo na pasu, se upokončil ponosno. Zora je vzdihnila. Počasi je odšla in se ustavila ob voglu hiše. Čula je še ukaz Jurišev:

„Zapahnite vrata! Nihče naj ne pomaga Benečanom. Naj gledajo barantači, kako se izkrčuje v senjski luki.“

(Dalje.)

Jaz ljubim boj . . .

Zložil G. Koritnik.

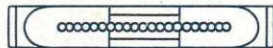
Jaz ljubim boj, vso kruto, temno srečo
nestalnih nad, ki z vetrom prišumé —
bolj kot ljubezen ljubim bol perečo,
svobodo sinjo brez noči in dne . . .

Tam ni prostora, ozkih, prašnih cest,
kjer svet stoji sovražno si nasproti,
kjer slabega podira močna pest
na samoljubja brezobzirni poti —
prostora ni, kjer Kajnu že premal
se zdel je svet in brata je zaklal . . .

Velika večnost, blažena prostost
zbližuje duše, v društvo vabi brate,
kot solnce smeje tiha se krepost,
v cvetovih tonejo božanske trate —
ljubezen je, ki k delu brate zbira
in pot jim s čela briše in otira . . .

Oh, tja bi šel . . . Na krilu hrepenenja
bi duh odletel kot metulj na cvet,
odkril bi svet ljubezni in življenja,
ki v sanjah le ga sluti duh zavzet —
ovenčan z mirto večnega miru
duh odpočil bi, ki zaman je blodil
po misli temnih nedoglednem dnu,
išoč pravice, ki jo je obsodil . . .

Zaman je vse . . . Življenje govori
kot giljotina ostra, neizprosna —
če druge poti ni, naj teče kri,
življenje naj bo bitka zmagonosna!
in če pravico, zmago krvavimo,
nihče takrat ne plakaj za menoj,
kot hrast v poljani nem prezira zimo
buči mi v duši klic — jaz ljubim boj . . .

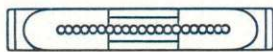
Orla.

Zložil Vekoslav Remec.

Daleč, daleč dan se sveti,
solnce in prostost —
jaz ne morem ga uzreti,
skriva mrak ga gost.

A nad mrakom luč visoka,
kril mogočnih šum —
to sta orla bistrooka,
pónos in pogum.

Z njima hrepenenje plove,
z njima gre srce
k solnčnim daljam čez mrakove,
ki nad njim kipe . . .

Ipavci.

Prilog k zgodovini slovenske pesmi. — Spisal Janko Barlè.

Slovenci smo maloštevilni narod, ali se nam mora priznati, da talentov med nami nikdar ni manjkalo. Ne samo da so se pojedinci vzpeli visoko v raznih strokah znanosti in umetnosti, celo cele rodovine so se na ta način odlikovale. Na slikarskem in kiparskem polju omenjam rodovino Šubičevo in Jenkovo; brata Cimpermana na pesniškem polju; a v glasbeni umetnosti je nekaj posebnega rodovina Ipavčeva. Ime bratov Benjamina in Gustava Ipavca se bode spominjalo vedno v zgodovini slovenske pesmi; njiju brat Alojzij je bil tudi zelo nadarjen glasbenik, ali je prezgodaj umrl; od Gustavovega sina Josipa sme slovenska umetnost še mnogo pričakovati; nečakinje, sestre Čampa, so se kot izredne pevke proslavile v vsej Evropi. Ljubezen do glasbe preveva vso to rodovino; ta ljubezen je navduševala brata Benjamina in Gustava, da sta — po svojem poklicu zdravnika — posvetila vse svoje proste ure slovenski pesmi. Njuna zasluga je tem večja, ker sta začela skladati takrat, ko se je slovenska umetna pesem šele porajala. Da se je vzpela tako visoko, da je osvojila naša mesta, trge in vasi, da se je udomačila med drugimi slovanskimi narodi in da je cenjena celo v tujini, k temu sta pripomogla nemalo brata Ipavca.

Slavni Petelin (Gallus) se je proslavil kot glasbenik v daljnem svetu in si s svojimi dovršenimi skladbami zaslužil priznano slavo v zgodovini glasbene umetnosti. Vendar njegove skladbe so svetovne, za razvoj slovenske pesmi brez pomena. Ta se je vzbudila šele v preteklem stoletju, in njeni prvi početki so neznatni, malenkostni. Rihar in Potočnik sta bila ona dva zaslužna moža, ki sta jela orati ledino na polju slovenske glasbe in že l. 1826. objavila svoje prve skladbe. Njuno stališče je bilo težko, prvi poizkusi so bili skromni. Pa začetek je bil storjen in skoro se je k njima pridružilo lepo število nadarjenih mladih skladateljev, ki so se resno in požrtvovalno poprijeli naše glasbe, gojili jo po pravih načelih in ji pripomogli do tistega odličnega viška popolnosti in dovršenosti, na katerem jo nahajamo danes. Kdo se tu z domoljubno hvaležnostjo ne spominja mož,

kakor so bili Fleiſman, Gašpar in Kamilo Mašek, Vilhar, Davorin Jenko in v poznejši dobi: Gerbić, Foerster, Nedvėd, Hajdrih, Fajgelj, Hubad, Sattner i. t. d.¹ Vse te skladatelje združujeta brata Benjamin in Gustav Ipavec, saj sta jela skladati že več kot pred pol stoletjem, a še danes ni potihnila pesem njunih strun. Gustavova lira je obmolknila šele lani (t. j. pred njegovo smrtjo), a brat Benjamin je še vedno ni odložil.² V častitljivi starosti ga tolaži pogled na njegove mnogoštevilne sotrudnike na slovenskem glasbenem polju. Njih število se je pomnožilo, glasbeno obzorje razširilo, a slovenska pesem izpopolnila, tako da lahko smelo vstopi v svetovno

FRANC IPAVEC

glasbeno dvorano. Priznan slovenski skladatelj mi je rekel, da sta brata Ipavca za slovensko glasbo to, kar je Prešeren za našo poezijo. Njuna glasba je res slovenska; zato so pa tudi njune pesmi prešinile ves slovenski narod, bolj nego druge umetne pesmi. Ni je ne olikane ne preproste družbe, katera ne bi pela njunih pesmi. Če bi Slovenec v daljni tujini zapel: „Kje so moje rožice“, spoznal bi ga drug Slovenec po teh glasih, ki jih prepeva pastir na paši, dekleta na polju, otroci v šoli, stara mati detetu pri zibeli. Ipavca sta oni „mirni pol“ — in kdor se od teh značilno slovenskih zvokov oddalji,

neha biti naroden. Slovenci imamo mnogo pesmi, a Ipavčevih ne dosežejo. Večina teh so mali, a dovršeni in skrbno opiljeni umotvori, preprosti v melodiji in harmoniji, a ker so neprisiljeni, tudi v srce segajo, a ker so vzkipele iz srca, katero resnično ljubi narod, tudi narodovo srce vznášajo in navdušujejo.

Ker sta brata Ipavca zelo značajni osebi v zgodovini naše pesmi, sem zbral vse podatke iz njiju življenja: naj nam bodo v pojasnilo naše glasbene prilike v početku njunega delovanja. Opisal sem pa tudi skladateljevo očetno hišo, posebno njunega očeta, ki je bil vsekako zanimiv mož. Morda

¹ Prim. Dr. Benjamin Ipavic, skladatelj slovenski. Ob sedemdesetletnici njegovega rojstva napisal M. P. Dom in Svet 1900, str. 276.

² Žal, odložil! Ko je bil ta spis že postavljen, je dr. Benjamin Ipavec umrl, 21. decembra 1908. Op. ur.

vse ne bi spadalo v ta spis, ki je v prvi vrsti posvečen bratoma skladateljema, a menim, da ne bode škodilo, če bo slika popolnejša.

Oče Franc Ipavec.

Oče naših skladateljev, Franc Ipavec,¹ je bil izredno zanimiv in značajan mož, kakršnih je malo, prava stara korenina. Bil je majhne, šibke postave, živega temperamenta; hitro je vzrojil, pa se zopet hitro potolažil; bil je vztrajen in odločen, a imel je vendar mehko srce. Slavni škof Martin Slomšek ga je dobro poznal in visoko cenil. Še kot dijak je prišel iz sosednje Ponikve v dolgi suknji v Št. Juri k Ipavcu in mu spoštljivo poljubil roko. Ipavec, ki je bil na daleč in na široko znan pod imenom „šentjurski padar“, se je tedaj nasmehnil in Slomšku s proroškim glasom dejal: „Le počakaj, ne bode dolgo, bodem pa jaz tebi roko poljubil.“ Slomšek ga je kot škof, vselej ko je v Št. Juri prišel, obiskal, a postavil mu je v svojih „Drobtinicah“ s spisom „Franc Ipavic, izgled keršanskega zdravnika“² trajen spomenik. Ta spis je spisal v nemškem jeziku Ipavčev dober prijatelj in znanec, šentjurski župnik Karel Merk, a sam Slomšek ga je na slovensko prestavil.

Franc Ipavec se je rodil dne 11. avgusta l. 1776. v Gradacu, v podzemeljski župniji v Beli Krajini.³ Njegov oče Juri je bil doslužen vojaški kirurg ali „feldšerar“, kakor so jih takrat zvali. Franc je postal zgodaj sirota, ker mu je oče umrl, ko je bil v četrtem letu, mati Marija pa, ko je bil osem let star. Bil je najmlajši sin. Od drugih otrok naj omenim starejšega brata Matija,⁴ ki je bil okrožni kirurg v Celju in pa sestre Marijo, Margareto in Nežico. Ena od teh sester je vzela nekega oskrbnika, menda v

¹ Ipavci so prišli izvestno z Vipavskega, pa bi se morali pravilno pisati Vipavec. V maticah so jih pisali po nemško Ipavetz in tako se je pisal tudi Franc Ipavec, ko je prišel v Celje. Brat Matija mu je rekel včasih: „Ipavec, to je hrvaško, mi se moramo pisati po nemško — Ipavitz“. Od tedaj se Ipavci pišejo Ipavic in Ipavec.

² Drobtinice za l. 1861. str. 131—152.

³ Dr. B. Ipavec je hranil izpričevalo o rojstvu svojega očeta, katero slove: Wir Maire der Gemeinde Gradatz bezeugen, dass vermög in Handen habenden Taufbuches der Pfarr Podsemel der Franz, ehelicher Sohn des Georg und Maria Ipavetz zu Gradatz Haus-Numero Eilf den eilften Augusty siebenzehnhundert siebenzig sechs geböhren und in Gegenwarth der Taufbathen Nicolaus Súpantschitsch und Anna Schimonitsch von den Herrn Michael Konda, Pfarrer zu Podsemel getauft worden sey.

Mairie Gradatz, am 19ten May 1814.

Der Maire:

Sigmund Gussitsch.

⁴ Njegov sin Maksimilijan je bil zdravnik v Laškem. Ko se je enkrat vozil v Loko k bolnemu Muleju, se je že blizu Loke zvrnil in ubil. Pokopan je v Loki.

Gradacu, ki se je zval Hočevar.¹ Pri tej sestri je ostal France do svojega enajstega leta in je ovce pasel. Večkrat je kasneje v svojem življenju pripovedoval, kako se je enkrat, ko je bil na paši, pridrilo pet volkov, od katerih mu je vsak po eno ovco odnesel. On je sicer kričal in vrgel nož za volkovi, pomagalo pa ni nič. Druge ovce so se razkropile, in ljudje so jih šele čez dolgo časa našli v neki dolinici.

Takrat so bile slabe letine in lakota je bila večkrat v deželi. France je še na svoje stare dni rad pripovedoval, „kako globoko mu je lepa pridiga v serce segla, katero so fajmošter o hudi suši imeli, kedar so šli k neki cerkvi Matere božje (menda v Klošter pri Gradacu) za rodoviten dež prosit. Popisali so verli govornik suše hudo šibo, od ktere vse onemaguje, kakor o času Ahaba, hudobnega kralja. Razložili so vzrok, pokaj nas dobri Bog tepe in da so naši grehi krivi, če nas Bog ne usliši. Skoncema svoje ginljive besede povzdignejo nedolžno dete, lepo belo oblečeno, rekoč: Oče vsega usmiljenja in vse tolažbe, ako nėsno vredni mi zastarani grešniki uslišani biti, pa se usmili saj svoje nedolžne dece, ki prosijo kruha in jim ga ne bomo imeli dati, dokler ga žuga huda suša pobrati.“

Ker so bile slabe letine, je poslala sestra Franceta v njegovem enajstem letu k drugi sestri v malo vas Zastavo. Pri tej sestri, ki je imela tu posestvo v najemu, je zopet vse leto ovce pasel. Ko je bil pa France dvanajst let star, mu je zvezala sestra nekaj živeža v culico in mu velela, naj gre k bratu Matiju v Celje. Ker je imel le-ta v Celju tudi brivnico, je sprejel brata v svojo officino. France je moral opravljati razna hlapčevska dela: kotle snažiti, vodo nositi, a hkrati se je učil tudi briti, kri puščati, zobervati in rane obvezavati. Tudi v šolo je hodil, če je le utegnil, in tu se je naučil dobro brati in pisati in pa nemščine, ki je poprej ni znal. Sedem let je ostal France v Celju pri bratu in se v zdravilstvu tako izuril, da je dne 17. maja 1797 napravil izkušnjo iz zdravilstva. Izpričevalo, da je izkušnjo „in den Anfangsgründen der Zergliederungs- als Wundarzneykunst“ dobro prestal, so mu napravili okrožna ranocelnika Gregor Faber in Janez Kristianeli pa njegov brat Matija.

S tem bi se bil kdo drug zadovoljil; a Francetu, ki je bil zelo darovit in je hrepenel, da se v zdravilstvu popolnoma izobrazí, to ni bilo dosti. Ostal je pri bratu še do l. 1800.; potem ni mogel več zdržati. Silil je v svet in je brez bratove ved-

¹ Bil je v rodu s pok. Hočevarjem, kanonikom v Novem mestu. Njegova hčerka Frančiška se je omožila z nekim Dornbuschem, ki je bil svoje dni lastnik hotela „Zur Stadt Triest“ v Gradcu.

nosti pisal v Gradec znanemu profesorju anatomije, Saulu, ki je imel tudi svojo oficino (Paulusthorgasse), naj ga sprejme v službo, da bo imel priliko obiskovati tudi njegova predavanja. Profesor Saul ga je res sprejel, a brat Matija je Franceta zaradi tega grajal, češ, kako je mogel tako odličnemu gospodu pisati; no, v resnici se je jezil, ker je izgubil dobrega in cenenega delavca. Veselega srca se je napotil podjetni mladenič v nemški Gradec, kjer je v Saulovi oficini dalje lase strigel in brade bril, a obenem je marljivo obiskoval profesorjeva predavanja ter se v nekoliko letih izučil za pravega ranocelnika.

Sedaj mu je bil svet odprt. Mladenič ni dolgo pomišljal, kam naj se obrne. L. 1805. se je poslovil od Gradca in se podal najprej v Celje. Tu si je pri nekem znancu izposodil 50 gld. in se napotil v prijazni Št. Juri, kjer je dne 11. septembra 1805 začel svojo zdravniško prakso. Početek je bil težak. Stanoval je v mali sobici v hiši, ki jo je pozneje kupil. L. 1828. je to hišo podrl in na njenem mestu sezidal večjo hišo (št. 19), katera je danes lastnina njegove še živeče hčerke Žanetke. Šentjurčani so ga bili zelo veseli in dobri župnik Peter Gelze ga je vzel k sebi na hrano in mu rekel: „Spoznam, da bote v našem kraju dosti opraviti imeli, le pri nas ostanite, dobro bo vam in nam.“ Ipavec je ostal pri župniku na hrani do župnikove smrti in se je vedno hvaležno spominjal svojega dobrotnika.

Kmalu se je udomačil v Št. Jurju. Bil je spreten in večš zdravnik, trudil se je enako z bogatimi kakor s siromaki, z vsemi je bil prijazen in ni mnogo računal. Zaslovel je v kratkem po vsej okolici in ljudje so radi prihajali k njemu. Njegov životopisec pravi o njegovi zdravniški praksi: „Vsak teden po dva dni so doma zdravili, in če si take dni skož šent-Jurski terg hodil in vse te revne, slepe in kručljave videl, kateri so krog padarjeve hiše sedeli in ležali, bi si bil lahko mislil, kako je bilo o času Kristusovem v mestu Kapernaim.“ — „Lepo so Ipavic znali terpince motiti in jim pomanjšati bolečine. Moj rajni dedek so sirove klade v vinograd nosili in v zatilniki tako hudo bolečino dobili, da jim je rastlo divje meso in so jih morali k šent-Jurskemu padarju peljati. Hudo so domače okregali, rekoč: Še le sedaj mi siromaka pošljete, kedar je že gniti začel! Kako bo starček hude bolečine prestal, ki ima toliko rano in pa gnilo meso. Hočem poskusiti, če bote le mogli prebaviti. — Tako so Ipavic djali in peljali bolnika v gornjo sobo, kder je glasovir stal, kterege dedek še videli in tudi slišali niso. Rečejo glasovir odpreti in se bolniku poleg usesti, pa lepo v igro kijčekov gledati, ter poslušati ubranih strun mile glasove. Eno domačih je igralo, dokler so Ipavec rano rezali; huje ko je rana pod nožem pekla, slajše je muzika

po glasoviri tekla. In ko so ranocelec svoje hudo delo srečno dokončali, se dedek še neso naveličali čudne muzike gledati in poslušati. Radi so doma otrokom pripovedovali, kako je bilo hudo deržati, pa tudi veselo poslušati.“

Pri Ipavcu so iskali zdravja posebno bolni na očeh. Očesne bolezni se je naučil zdraviti Ipavec pri svetovnoznanem zdravniku za oči, prof. Beeru. Na Dunaj je pa prišel kot spremljevalec svojega prijatelja, viteza Gadolla, graščaka v Blagovni. To je bil star, bolehen gospod in je imel v Ipavca veliko zaupanje. Ko je bil kot član gosposke zbornice poklican k večtedenskemu zborovanju na Dunaj, je rekel Ipavcu: „Brez Vas pa ne grem na Dunaj, morate iti z menoj!“ In Ipavec je šel. Kot vseskozi praktičen in delaven mož je pa hotel čas na Dunaju dobro porabiti in ne samo pohajkovati. Mislil si je: Oči znam najmanj zdraviti, bodem se pa to naučil! Šel je torej v stanovanje k prof. Beeru in mu rekel, da bi želel en tečaj napraviti pri njem. Profesor ga je najprej vprašal, kaj je, in ko mu je rekel, da je ranocelnik, mu je dejal odločno, da ga ne sprejme, ker ranocelnikov sploh ne sprejema, nego samo doktorje medicine. To je Ipavca osupnilo; vendar nade ni izgubil. Povpraševal je o profesorju in izvedel, da je jako lakomen na denar. „Bodete morali malo namazati pa bode šlo!“ — mu je rekel eden, ki je profesorja dobro poznal. Ipavec je res precej drugi dan šel zopet k profesorju, in ko ga je ta sprejel z besedami: „Saj sem Vam rekel, da Vas ne sprejemem, kaj ste prišli?“ — mu je pokazal Ipavec pest cekinov in — sprejet je bil. Od sedaj je marljivo obiskoval profesorjeva predavanja, kupil vsak dan v mesnici cel zametek svinjskih oči, uril se na njih v operaciji leče in v tem postal velik veščak.

Zaslovel je pa kot očesni zdravnik na ta način. Kmalu ko se je povrnil z Dunaja, so k njemu pripeljali slepega berača, ki je bil dobro znan po vsem Spodnjem Štajerskem. Na tem beraču je Ipavec najprej poizkusil operacijo in ta mu je sijajno uspela. V kratkem je revež izpregledal in raznesel Ipavčevo slavo na vse strani. Ljudje, ki so slepca poznali, so se seveda čudili, ko so videli, da je izpregledal, in prihajali so za očesne bolezni od blizu in od daleč — iz treh kronovin: Štajerskega, Kranjskega in Koroškega, posebno pa tudi s Hrvaškega k Ipavcu, ki jih je uspešno zdravil.

Vsako jutro, še preden je Ipavec vstal, so bili že bolniki pri njem. V prvi sobi so bili stoli nameščeni v polukrogu, nanje so bolniki posedali in čakali padarja. V sredi sobe je stal umivalnik in originalni možiček se je prišel, ko je vstal, semkaj umivat. Dokler se je on umival in oblačil, so mu ljudje že pripovedovali zaporedoma svoje težave in bole-

čine; on jih je mirno poslušal, potem izpraševal in jim dajal zdravila in navodila. Ker je bil triinpedeset let v enem kraju, je poznal ljudi daleč naokrog. V mnogih hišah je zdravil dedeke in njihove vnuke in dobro vedel, na kaki bolezni hira ta ali ona rodovina. Zato so pa ljudje tudi toliko vanj zaupali.

Stari padar je imel svoje navade, ki so bile značilne zanj. Obleka mu je bila starinska. Nosil je visoke nogavice s srebrnimi žaponami. Hodil je navadno golglav, kakor tudi njegov sin Gustav, pa je imel tudi še v svojem osemdesetem letu košate lase kakor kak mladenič. K bolnikom je navadno jahal. Rad se je bavil tudi z umetalnim ognjem. Pri raznih slovesnostih je rad pokazal v tem svojo

nespodobno vedla. Vselej se je razjezil, če je videl koga, ki ni snel klobuka, ko je zvonilo. „Poglejte gumpca, je dejal „ali ima ptiče pod klobukom, da se ne odkrije!“ Če je bil kdaj zaradi bolnikov samo pri tihi maši in ne tudi pri pridigi, je rekel: „Danes je bila zame duhovska pečenka, toda brez solate!“ Če je le utegnul, je šel tudi ob delavnikih k maši, pa tudi popoldne ali zvečer je rad stopil v cerkev. Enkrat ga je cerkovnik celo v cerkev zaprl, ker ni vedel, da je še notri. Ker ni mogel iz cerkve, je zvonil tako dolgo z velikim zvoncem pri žrtveniku, da so sosedje zaslišali in mu odprli.

Več let pred smrtjo je Ipavec bolehal, vendar zmernost in zdravniška izurjenost sta mu življenje

POPOVO POLJE, HERCEGOVSKO „CIRKNIŠKO JEZERO“ FOT. P. H. SCHNEDITZ

izurjenost. Ko je slavil dekan v Novi cerkvi, Jožef Jakomini, svojo zlato mašo, je napravil Ipavec sijajen umetalni ogenj. Bil je ravno takrat pri njem na zdravljenju neki godec, ki je bil na neki ženitnini hudo obstreljen. Ta godec je znal iz lesa vsakovrstne stvari lepo izrezljati; pomagal je narediti Ipavcu ognjene pismenke, kolesa in več takih stvari, ki so rabile pri umetalnem ognju. Umetalni ogenj se je izredno posrečil, tako, da se ljudje niso mogli dosti nagledati in načuditi. Dejali so: „Kako je to čudno lepo, pa vendar ni nikakršna coprnija. Kdo bi verjel, da znajo šentjurski padar taka čuda napravljati!“

Ipavec je bil pa tudi pobožen in veren mož. V cerkvi je imel svoj sedež, v katerem ni manjkalo nobeno nedeljo in praznik. Mladino je vselej posvaril, pa tudi kaznoval z dolgo palico, če se je v cerkvi

precej podaljšala. Zadnje dni meseca julija l. 1858. je pa nevarno obolel in precej spoznal, da je to njegova zadnja bolezen. Doživel je še srečo, da sta mu sinova Benjamin in Gustav pred njegovo smrtjo dovršila zdravniške nauke. Ko je zaslišal to vest, je vesel rekel: „Zdaj rad umrjem, ker je dobri Bog moje prošnje uslišal in mi srčne želje dopolnil. Zapustil bom vrta sinova, obadva doktorja, in ako Bog da, dobro učena zdravnika!“

Ko je spoznal, da se mu bliža zadnja ura, se je dal na porcijunkulo (2. avgusta) prevideti in je mirno čakal smrti. Ob treh popoldne je njegova ura dotekla in ob polštirih za vselej mirno obstala. „Zgubili so otroci skerbnege očeta, gospa vdova zvestega moža, domače cerkve darovnika, ubogi dobrotnika in ves šentjursko-celjski kraj vrlega pomoč-

nika v križih in telesnih težavah," pravi njegov življenjepisec.

Blagega moža so pokopali na dan sv. Ožbalta (5. avgusta) na domačem pokopališču. Čeravno je bilo grdo in deževno vreme, je prišlo na pogreb mnogo ljudi ne samo iz domače župnije nego iz vseh celjskih in podceljskih krajev. Odlični gospodje in preprosti kmetje so prihiteli, da pokojniku izkažejo zadnjo čast in da se s solzami v očeh poslove od blagega človekoljuba in kremenitega značajnika

Franc Ipavčeva obitelj.

France Ipavec si ni precej, ko je prišel v Št. Juri, spletel domačega gnezda. Hodil je na hrano k dobremu domačemu župniku Petru Gelzeju in živel skromno kot samec. Ko se je pa v Št. Jurju udomačil in ko je njegova zdravniška praksa vedno bolj rastla, si je poiskal družico v Katarini Schweighoferjevi. Izbral je povsem srečno, ker je v njej našel dobro in verno ženo, skrbno gospodinjo in vsestransko naobraženo gospo.

Katarina Schweighofer se je porodila v imoviti dunajski rodovini. Njen oče je bil naobražen gospod, ki je pisal v časopise razne članke o politični ekonomiji. Svoje otroke je dal vsestransko naobraziti in je bil z njimi jako strog. Katarina je govorila dovršeno francosko pa tudi latinsko. S svojimi otroki je šel Schweighofer večkrat na izprehod, a samo enkrat v letu jih je peljal v znano slaščičarno in jim tamkaj kupil raznih slaščic. Ko se je družinica zopet enkrat sprehajala mimo te slaščičarne, a je oče bil v tistem letu že pogostil v njej svojo družinico, je rekla Katarina dovtipno: „Semel tantum in anno ridet Apollo“¹ in s tem spravila očeta v tako dobro voljo, da je otroke izjemoma drugič tistega leta peljal v slaščičarno.

Ko je l. 1811. padla cena denarju, je Schweighoferjeva rodovina obubožala. Po očetovi smrti je mati prišla za odgojiteljico otrok viteza Gadollija v grajščino Radolno (Reiffenstein), ki je sedaj lastnina znane pisateljice Mare Čop-Berksove; z njo je prišla kot družabnica tudi hčerka Katarina. Ker je ta grajščina blizu Št. Jurja, je France Ipavec tukaj poznal Katarino in jo zaprosil za ženo. Poročila sta se l. 1814. Mati je odšla kasneje za odgojiteljico h grofom Auerspergom v Turnsko grajščino pri Krškem (Thurn am Hardt) in umrla pri svoji hčerki v Št. Jurju.

Ipavčeva žena — postavna in lepa gospa — je bila glasbeno zelo nadarjena in naobražena. Igrala je izvrstno glasovir in harfo. To je igrala tako dovršeno, da jo je hotel učitelj, pri katerem se je učila, vzeti seboj na glasbeno potovanje.

V srečnem zakonu se je rodilo več otrok. Najstarejši sin je bil Lojze, ki je dovršil latinske šole v Celju. Stanoval je v Celju pri stricu Matiju, ki je imel svojo hišo tam nekje, kjer stoji danes „Narodni dom“. Medicinske študije je napravil na Dunaju. Ponesrečil se je l. 1849., ko je bil vojaški nadzdravnik v Rabu (Győr) na Ogrskem. Dobil je hud legar, a ker ga v bolezni niso dobro varovali, je skočil iz tretjega nadstropja na tlak in se ubil. Kakor sta mi pripovedovala brata Benjamin in Gustav, je bil on izmed vseh Ipavčevih otrok najbolj glasbeno nadarjen. Mati je igrala vsak večer na glasovir ali na harfo, a kar je ona le enkrat igrala, si je Lojze zapomnil precej in igral na glasovirju.

Enkrat je slišal nekega vojaškega kapelnika, ki je blizu njega stanoval, ko je komponiral novo koračnico. Sedel je h glasovirju in koračnico zaigral. Kar so se vrata odprla in v sobo je stopil kapelnik ves razburjen in vprašal: „Kdo Vam je dal to koračnico?“ Lojze se je nasmejal in dejal: „Vas sem slišal pa sem jo poizkusil.“ Overturo k operi „Robert der Teufel“ je samo dvakrat v gledališču slišal pa jo je znal, ravnotako razne Straußove valčke, ki jih je igrala godba v „Volksgartenu“. V „Pesmarici za kratek čas“, ki so jo izdali l. 1859. Drag. Ripšl in pa brata Benjamin in Gustav Ipavec, je natisnjen na deveti strani njegov napev „Škerjanček“. Tiskan je tudi njegov „Schneeglöckchenwalzer“, ki je bil svoje dni zelo razširjen in priljubljen. Njegova sestra Žanetka se je v Gradcu nekaj časa kuhati učila, pa so jo zvali „die Schwester der Schneeglöckchen“.

Drugi Ipavčev otrok je bila Ivanka (Žanetka), ki živi še danes v Št. Jurju. Poročila se je z Alojzijem Čampo (Tschampa), ki je umrl kot dvorni svetnik pri najvišjem sodišču v Gradcu. Iz tega zakona so se porodile štiri hčerke: Marija, Amalija, Fani in Netka. Muzikalna nadarjenost Ipavčeve rodovine se je pokazala tudi pri teh deklicah. Prve tri so se proslavile kot izborne pevke po vsej Evropi. Netka je imela tudi izvrsten alt, ali se ni hotela učiti.

Prve tri so se muzikalno naobrazile v šoli štajerskega glasbenega društva v Gradcu in postale v družbi s četrto pevko svetovno znane pod imenom „Erstes österreichisches Damenquartett“. Največ časa je sodelovala s sestrami neka Frieda Perner, a razen nje pevki Galovic in Sorgledner. Prvi sopran je pela Fani, drugi Marija, prvi alt je pela ena gori omenjenih, a drugi alt Amalija. Njihov prvi javni nastop je bil na Dunaju v veliki dvorani dunajskega „Musikvereina“. K temu umetniškemu večeru se je zbralo čez 2500 oseb odličnega občinstva, med drugimi tudi ministrski predsednik knez Auersperg in kneginja Pavlina Metternich. Uspeh je bil velikanski in nepričakovan. — Od tedaj so

¹ Samo enkrat na leto se smeje Apolo (bog lepote).

nastopale te izredne pevke v teku petnajstih let po vseh večjih mestih Nemčije, Holandske, Belgije, Švice, Francoske, Italije, Španjolske, Portugalske in Rusije. Pele so tudi na virtemberskem, badenskem in saškem dvoru in povsod s svojim ubranim petjem očarale poslušalce. Posebno so uspele z narodnimi pesmami raznih narodov, ki so jih pele v izvorniku; tudi slovenskih pesmi niso pozabile. — Med druge so namreč vpletale tudi „Kje so moje rožice?“ in „Kukavico“. Dr. Benjamin Ipavec je aranžiral več slovenskih in nemških pesmi za njihov kvartet. Razni sloveči skladatelji tujih narodov so jim posvečevali svoje pesmi, da jih sprejmo v svoj program.¹

Ta kvartet je izurila in vodila Fani Čampa, ki je bila od vseh njih najbolj muzikalno nadarjena in izobražena in ki deluje še sedaj na Dunaju kot zelo priljubljena koncertna pevka in učiteljica glasbe. Razpolagala je z zelo krasnim in gibčnim visokim sopranom in se večkrat pri nastopih proslavila tudi kot izvrstna koloraturna pevka. Kvartet je bil najbolj znamenit v osemdesetih letih. Kolikor sem mogel izvedeti, je nastopil l. 1882. v Parizu, l. 1883. v Bruselju, Hanovru in Lipskem, l. 1884. na Dunaju, l. 1885. v Amsterdamu, Draždanih in Pragi, l. 1886. v Šverinu, Lilleu, Haarlemu, Mainzu, Trierju, Varšavi, in Thornu, l. 1887. v Thornu, Berlinu, Lipskem in Frankfurtu. Razni tedanji listi so polni njihove slave. Kritiki pišejo o pevkah, da pojo tako skladno, da bi mislil, da poslušáš instrument, na katerem zvone vse strune v dovršenem blagoglasju. Noben glas ni gospodoval na škodo drugih, nego so se vsi štirje edinili v popolno celoto in nežna sestrška ljubezen, ki je združila ta kvartet — kakor da je odsevala tudi iz njih petja. Znani muzikalni kritik Ed. Hanslick je pisal dne 19. decembra 1884. v listu „Neue Freie Presse“ o tem kvartetu: „Lebhaftes Interesse erregte eine Production des „Ersten österreichischen Damenquartetts“, bestehend aus drei Schwestern Tschampa und Fräulein Frieda Perner. Dem Regan'schen Quartette sind die vier Grazer Sängerinnen entschieden überlegen, sie leisten in der That ausgezeichnetes.“

¹ Od pesmi, ki so jih imele na programu omenjam te-le: Mendelsohn: „Ruhethal“, „Lieblingsplätzchen“; Schumann: „Soldatenbraut“; Rubinstein: „Wanderers Nachtlied“; Rübener: „Liebessehnen“; Vöckl: „Frühlingslied“; Brahms: „Aus dem Jungbrunnen“, „Fragen“; Kjerulf: „Die Brautfahrt nach Handanger“; Potpeschnigg: „Nun ist der Tag geschieden“; W. Kienzl: „Es steht eine Lind“; Abt: „Sonnenlicht ist schlafen gegangen“; Hermes: „Das einsame Röslein“; Södermann: „Schwedischer Hochzeitsmarsch“; Chopin: „Mazurka“; irska narodna: „Lang ist's her“, švedska narodna: „Der verschmähte Freier“, škotska narodna: „Robin Adair“; ruska: „Rdeči sarafan“; Dopplerovi ogrski plesi in angleški madrigal iz l. 1595.; „Nun strahlt der Mai der Herzen“, ki ga je priredil Th. Morlay; itd.

In der vollendeten Accuratesse des Zusammenklinges, in der fein abgestuften Bewegung des Zeitmasses und der Tonstärke, kommen sie den Schwedinnen ganz nahe. Vom angenehmen Timbre ist der erste Sopran; der zweite Alt hat eine seltene Tiefe. Diese beiden äußeren Stimmen haben sich vor jedem Forciren zu hüten; daß sie dies wirklich thun, beweist, wie gut musikalisch sie sind. Ohne sich den Ton am Clavier anzugeben, setzt unser Damenquartett unmittelbar sicher ein und bewahrt die Reinheit der Intonation makellos bis zur letzten Note. Nur angeborenes Musiktalent und jahrelanges, unermüdliches Ueben konnten solche Resultate erreichen. Zudem sind die Damen auch sehr sprachkundig; wir hörten sie Deutsch, Ungarisch, Polnisch und Russisch singen. Das Repertoire vierstimmigen Frauengesangs a capella ist natürlich engbegrenzt und fristet sich überwiegend vom Arrangement mehr oder minder passender Männerquartette. Zum Glücke legen die Sängerinnen das Hauptgewicht ihrer Productionen auf die Volkslieder. Aus diesem unerschöpflichen Schatze haben sie werthvolle Kleinode gehoben und für ihren Zweck wirksam gefaßt. Zwei ungarische Tänze — liebe Bekannte aus den Brahm'schen Hefen — sangen sie virtuos. Weich und innig klang ihr Vortrag des schönen russischen Liedes vom „rothen Sarafan“. Ich kenne wenig Lieder, die in Wort und Weise so schlicht und herzbewegend klängen, so unmittelbar aus tiefster Menschenbrust gequollen, als das irische Volkslied: „Lang' ist's her“. Bei diesem unendlich einfachen Liede, das mit keuscher Innigkeit gesungen wurde, zog ein Schauer echter Rührung durch die Reihen der Hörer. Das Volkslied, dessen erneuerte Pflege in unseren Tagen wir mit Freude wahrnehmen, besitzt in Grazer Damenquartett eine werthvolle und einflußreiche Mission.“

Enake in še bolj laskave ocene o petju tega kvarteta so prinesli tudi razni drugi časopisi: nemški, francoski, holandski, poljski in drugi. V Lionu so dobile sestre v znak izrednega priznanja zlat lovorjev venec. Sedaj žive sestre, razen Fanike, ki je največ na Dunaju, pri svoji materi v Št. Jurju. Ta je že zelo priletna gospa, ali duševno še vedno sveža. Poseben dar ima za jezike in rada bere. Najraje bere hrvaško, pa tudi madžarsko, francosko in latinsko.

Od drugih Ipavčevih otrok omenim hčerki Marijo in Amalijo, ki sta ostali samici in umrli v Št. Jurju, in pa naša skladatelja brata Benjamin a in Gustava.

V Ipavčevi obitelji je bilo prav srečno in veselo življenje; poleg vsakdanjih opravkov je bilo vedno tudi časa za godbo in petje; za to nedolžno in umetniško zabavo so imeli vsi veselje in zmisel.

Oče sicer ni bil muzikalno naobražen, ali bil je vendar zelo glasbeno nadarjen in je imel dober posluh. Igral je pač glasovir, ali sekiric ni poznal; tudi na orgljah je rad fantaziral. Glasovir je umel sam ubrati, če je bil razglašen. Najbolj mu je ugajal Mozart. Prav ljuba mu je bila overtura k Mozartovi operi „Zauberflöte“ in pa Beethovenova „As-dur sonata“. Večkrat, če sta zvečer sinova Benjamin in Gustav kaj igrala, kar je bilo njemu všeč, je prišel

JURIJ SLATKONJA
nagrobnik v cerkvi sv. Štefana na Dunaju

potiho v sobo in položil vsakemu „cvancgarco“ na glasovir. V prvih letih, dokler niso otroci odrasli, je igrala vsak večer glasovir ali pa harfo mati (umrla je l. 1865.), a kasneje Lojze in njegove sestre, pa sta mlajša sinova, Benjamin in Gustav, v glasbi takorekoč odrastla. Tudi pelo se je mnogo, posebno takrat, ko je Benjamin zaradi bolezni eno leto doma ostal. Največ so se pele razne nemške sentimentalne pesmi, kakor ona „Das arme Schulmeisterlein“. Otroci so peli enoglasno, a mati jih je na glasovirju

spremljala. S slovenskimi pesmami je bilo takrat jako težavno, ker jih ni bilo. Peli so Riharjeve: „Popot'vanje, bratje, je naše življenje“, „Nikdar na svetu lepšega ni“ in druge. Kakšna suša je bila takrat na našem glasbenem polju, je zgled „Napitka“, ki ima eno vrstico nemško, eno pa slovensko.¹ Šele ko je začela izhajati „Slovenska gerlica“, se je v tem malo na boljše obrnilo, a medtem sta začela skladati tudi že naša skladatelja. — Oče je tudi rad poslušal petje, vendar dobro se je moralo peti. V tem je bil natančen. Zvečer je navadno sam v svoji sobi kaj čital ali pa pisal, a odprl je vselej vrata, če so njegovi sinovi in hčerke zapeli kak kvartet. — V taki rodovini in v takem glasbenem ozračju sta zrastle in se začela razvijati naša skladatelja Benjamin in Gustav Ipavec. (Dalje.)

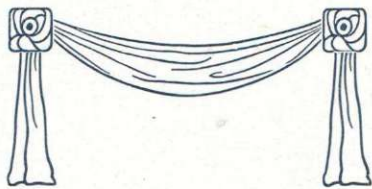
¹ Kot donesek k zgodovini naše pesmi navajam tu besede te napitnice:

Seid fröhlich ihr Brüder,
Dokler na sveti živimo,
Singt lustige Lieder
Sdai bomo pili vsi vino.
Freund! so nimm das Glas
Da bode kratek čas,
Seid lustig nur alle
Bodo skerbi nehale.

Die Welt ist erschaffen
Da b' se v njim veselili,
Greift hurtig zu Waffen
Glažki so se nalili.
Heute ist der Tag
Da bo lušen vsak,
Was nützet blos leben,
Vsak je veselja potreben.

Wir wollen jetzt trinken
Bog živi vse naše,
Von Rechten zur Linken
Naj vsi izpijejo čaše.
Gott erhalte sie,
Bog jih naj živi,
Noch sehr viele Jahre
Nas mlade in stare.

Wir wollen uns lieben
Dokler smo si brati,
Die Freundschaft zu üben
Je ljubezen nam mati.
Trinket alle geschwind
Mamo že en pint,
Seid lustig beisammen
Da bomo rekli vsi: Amen.

Božične melodije.

Zložil Silvin Sardenko.

J Po jasnobeli poti.

Jaz grem
po blaženi samoti,
po biserni krasoti.
In prašajo snežinke,
kristalne krasotinke:
Kam greš?

Jaz grem
pod nemirni nebesi,
pod tihimi drevesi.
In praša ivje belo,
ko hodim pot veselo:
Kam greš?

Jaz grem
čez vrste njiv nebrojnih,
čez zibel žit pokojnih.
Po jasnobeli poti
Božiču grem naproti —
tja v rodno vas.

Kakor otrok.

Že slišim jih zvonove
ubrane v glasih treh,
po vási pesem plove,
vesela kakor smeh,
nedolžna kakor sneg.

Ko jih nocoj poslušá,
obraz je ves zavzet,
zavzeta vsa je duša
od pesmi davnih let.
In jaz — otrok sem spet.

Uspavanka.

Vsa zemlja kakor velik vrt;
po vrtu hodi zima — smrt,
razgrinja beli pajčolan,
od rosnih niti celotkan:
Spavaj — spavaj!

Širokogrudna zemlja ti,
prerajala si mnogo dni.
Sedaj prihajam rajat jaz,
a naj zagrnem tvoj obraz:
Spavaj — spavaj!

Kot dete te povila bom
in v zibel položila bom,
vso noč pri tebi bdela bom
in kakor mati pela bom:
Spavaj — spavaj!

Tam zunaj pada mrzli sneg,
tam zunaj hodi črni greh,
preplašil tvoje bi oči,
oskrnil tvojo čisto kri:
Spavaj — spavaj!

Božični govor.

Tam pod baldahinom
ravnih hoj
mislil sem božični
govor svoj.

Prebudi se v gaju
tih šepet,
kakor lahnokrilih
ptic polet.

Celi gaj se dvigne
kakor živ,
tiho hodi z mano
preko njiv.

Dóber večer, draga
rodna vas!
Kje nocoj dobila
tak si kras?

Skozi tvoja okna
vre sladkost,
mimo tvojih oken
gre skrivnost.

Jaz pa sem božični
govor čul,
kot ga ne bi lepše
sam zasnul.

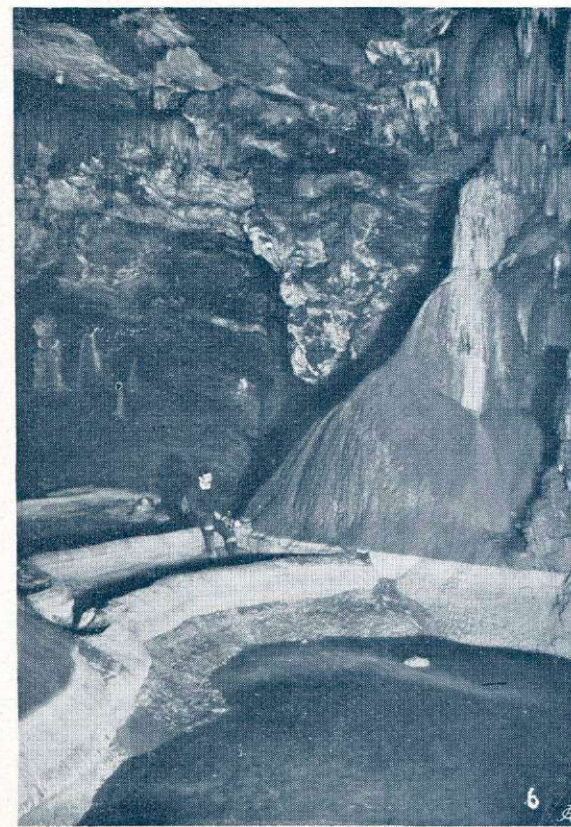
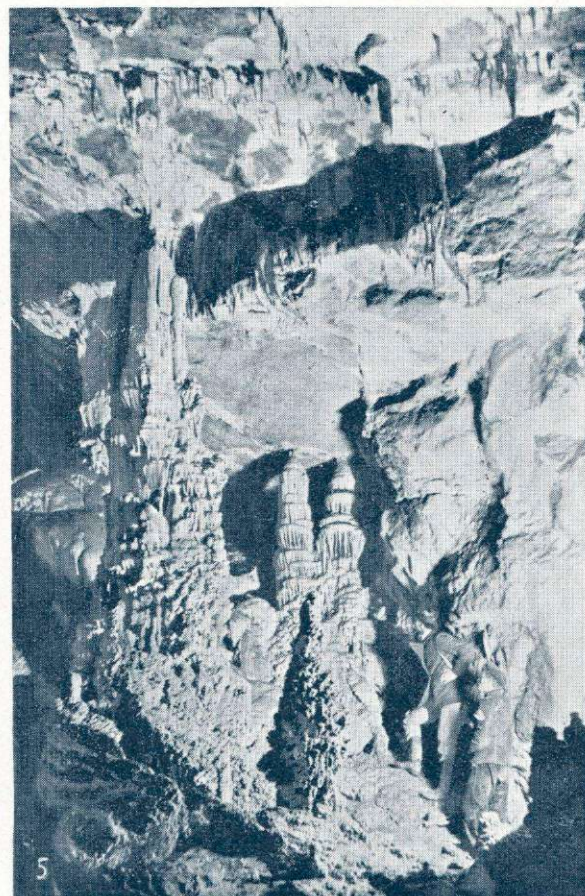
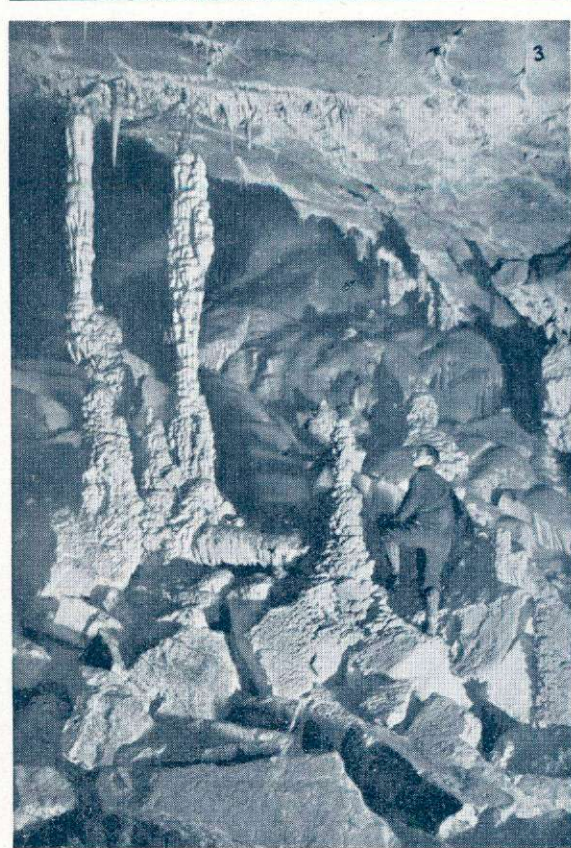
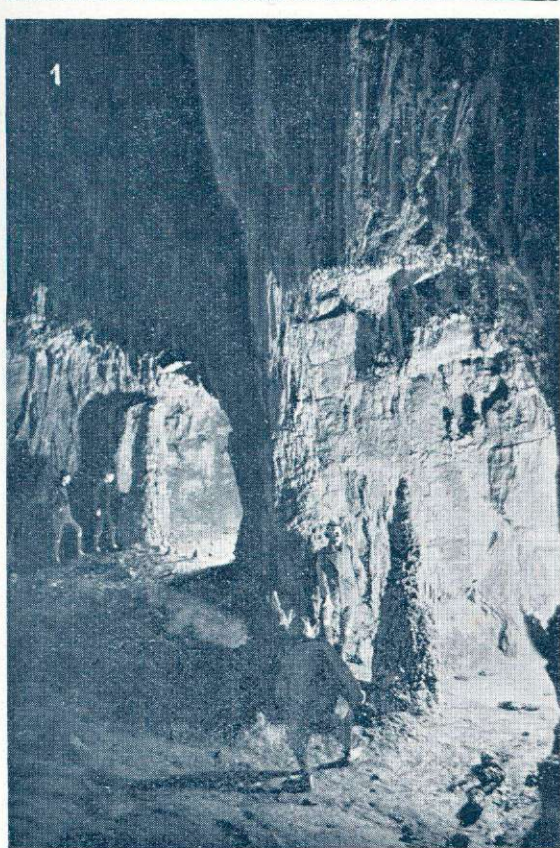
Materine besede.

Vsak dan umira naš spomin,
a kar je duša prve dni
sprejela, več ne izgubi
iz tajnih svojih globočin.

Takó si pravila nekdanj,
da res je, mati, vem sedaj.

O Bogu sladki jezik tvoj
govoril mi je mnogokaj:
ne gre iz duše vekomaj —
moj Bog in ljubi Božič moj.

KRIŽNA JAMA PRI LOŽU

1. Velika in Mala Kapelica
2. 3. 5. Motivi iz Zadnjega kraja

FOTAGR. BOGUMIL BRINŠEK

4. Koncem III. terase v Vel. Medvedji jami
6. Jezerce v Vel. Medvedji jami

Križna jama.

Spisal Rudolf Badiura.

Malo je deželâ v naši monarhiji, ki bi se mogle ponašati s tolikimi in tako različnimi prirodnimi krasotami in znamenitostimi kot ravno naša domovina. S ponosom se oziramo na naše Alpe in sinjo Adrijo, prikazni, ki tako globoko prešinjajo človeška čuvstva. Toda še nekaj imamo, nekaj, pred čimer ne strmi le samo oko domačinovo, ampak še posebno tujčevo, ki se kar ne more načuditi tem nenavadnim čarom, ki odlikujejo še posebno našo zemljo pred drugimi. In to so naše kraške jame! Borni Kras, koliko bogastva v naravnih, le tebi danih, divotah krijejo tvoje puste, kršne pokrajine! Postojna, oba Škocijana, Divača, Nabrežina . . . Koliko zvedavih prijateljev prirode izvabite sleherno leto v bajno kraljestvo Hadovo!

Povprečno malo zanimanja vzbujajo pri nas znamenita Križna jama pod enakoimenovano goro na vzhodnem delu znanega Cerknškega jezera. Res, da se slednja ne more meriti z veličastnostjo Postojnske jame, ki je in ostane morda še dolgo edina svoje vrste, vendar jo smemo prištevati najinteresantnejšim jamam po njenih bogatih zakladih ostankov diluvialnega jamskega medveda (*Ursus spelaeus* Roseum). O tem pričajo zanimivi rezultati izkopavanja dunajskega geologa Friedr. v. Hochstetterja iz leta 1878 in 1879.

Omenjeno jamo sem spoznal še kot dijak na počitnicah v Ložu, od katerega je oddaljena komaj eno uro. Natančneje pa sem se bavil z njo posebno v suhih zadnjih dveh poletjih s svojim tovarišem, ki je ob tej priliki posnel več njenih motivov, ki najpomorejo k boljši sliki pri zelo skrčenem spisu potovanja po glavnih progah te zanimive jame.

Zadnja postaja za obiskovalca Križne jame je Rakek ob južni železnici, a odtod do jame je še tri ure peš.

Že ta pot preko Cerknice, Martinjaka, Grahovega samnasebi je zanimiv, ker ti nudi, da se seznaš mimogrede obenem tudi s prostrano zeleno planjavo, katero preplavlja periodično vsako leto Cerknško jezero v vznožju prostranih senožeti košate Slivnice in pa desno kosmatega Javornika. Najkrasnejši pregled čez to pokrajino imaš s klanca pred Bloško Polico, kjer si pa tudi že skoro ob svojem cilju, kajti do jame je odtod le še dobre pol ure.

Svetujem, da si najmeš tu vodnika, če nimaš ravno družbe, ki ji je jama dovolj znana, kajti iz-

gubiti se v tej jami pač ni težko, če si sam v tem labirintu, pa imej potem še tako dobro busolo in acetilenko. Jama je namreč zelo razvita in dolga, če vračunaš samo glavnejše njene proge, približno 1650 m.

Vhod leži skrit med skalami v gozdu na severni strani Križne gore zelo obiskovane božje poti, komaj deset minut pod deželno cesto, ki vodi mimo v Lož. Do vhoda je tudi rdeče markirano od S. P. D.

Mrzel hlad te že obide nekaj minut pod vrhom vlažne terase, vrh katere ugledaš na drugi strani spodaj trikotu podobno črno odprtino. Pomikajoč se navzdol pod črnoopaljen jamski obok, opaziš v desno steno pod črko M. L. vsekano letnico 1825, kar priča, da je jama že dolgo obiskovana. Velikanski prostor se ti razširja čimdalje stopaš tu navzdol po že dobro uglajeni poti. Tla ti še razsvetljuje nekoliko časa dnevna luč, a visoki strop nad teboj ti le dobra acetilenka slabo osveti.

„Cela cerkev bi se tu lahko šestkrat zasukala,“ tako ti definira originelni Bločan dimenzije 70 m dolge, in 20—15 m široke in istotoliko visoke te dvorane.

Na dnu te dvorane si že tudi ob razpotju. Na desno v smeri proti jugu se loči pod nizkim stropom pot v malo Medvedjo jamo in k šumečim Breznom, kamor pridemo še pozneje. V levi steni pa zija globoka in široka kotlina, kjer si nabereš kaj jamskih hroščev. Pot po glavni progi k jezeru, — kar si hočemo najprej ogledati — vodi pa naravnost naprej v že pričeti smeri.

Med semtertja v pravem neredu razmetanimi skalami in deloma čez njih širne ploskve se dviga pot navzgor ob desni steni. Le-ta je prevlečena in ozaljšana semtertja, posebno pa v manjših obokanih odprtinah in kotlinah, s čisto belo ali bledorumenkasto, ostro blestečo se sigo, ki služi po mnenju večine obiskovalcev te jame menda samo za to, da se na nji ovekovečujejo s svojimi hieroglifi. (Treba bo kmalu škrinjice za spominsko knjigo in vizitke!)

Pot se nato polagoma prevali čez par gričev, med katerimi leže precej globoke doline, in jih je najbolje desno obiti, nakar te že tudi sprejme v par minutah prvi večji „beli mož“, kapnik, v drugo dvorano „na križu“.

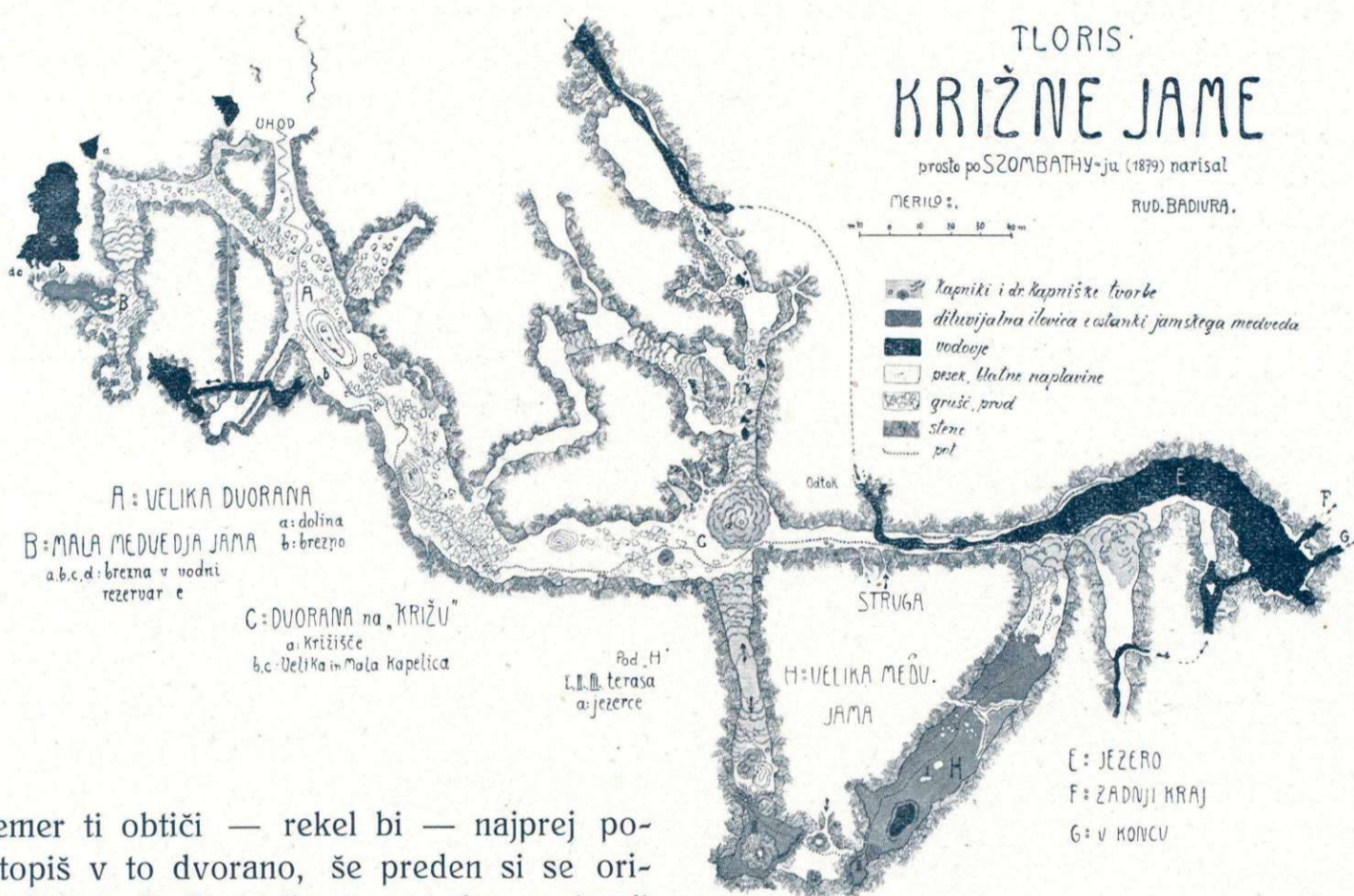
Nova dvorana nam ne kaže sicer tako ogromnih dimenzij kot prva, vendar je široka krog 30 m in je ena izmed najinteresantnejših v tej jami. Ona

tvori nekako središče jame in obenem kaj zanimivo križišče, kjer se spajajo — prav v podobi križa — štirje glavni jamski rokavi (glej tloris). Naravnost naprej v dosedanji smeri — proti vzhodu — je jezerska struga z jezerom, na tvoji levici se odpira širši rov v severno steno, ki se razvije kmalu v mnogo drugih s plitvimi lužami kakor tudi globokimi tolmoni, na desno, t. j. proti jugu, pa se dviga po rovu v stopnjujočih se trdih terasah trda in precej debela vapnenčeva skorja, v kateri so izdolbljene premnoge večje in manjše „kotanjke“ v vseh mogočih obrazcih, in se ti zdi, kakor da bi bile tu notri vdelane same skledice. Ta slednji rov je spajal nekaj veliko Medvedjo jamo s to dvorano, sedaj pa sta strop in tla že prirastla skupaj in se zasigala.

videti s Križišča, če ti kdo osvetli obe krasni kotlini s poleg stoječimi kot alabaster prosojnimi velikimi stebri. (Glej sličico 1.)

Pa k „Jezeru“:

Semkaj dospeti ni ravno vedno lahko brez čolna ali če se ne slečeš, ampak le poleti. — V jezersko strugo moraš zaviti z dvorane desno navzdol ob Križišču, kjer srečaš več lepih stebrov-stalagmitov in dospeš čez kakih 40 m do jezerskega odtoka v levo — 3 m visoko in 1½ m široko — oglodano odprtino. Iz odtoka navzgor se vlečejo po strugi krasna tla, ki so čisto izprana, rumenkaste barve z nagubančenimi malimi grebenčki. Podobo teh tal prav lahko primerjaš gladini mirnejšega potočka, kadar goni navzgor močan veter. Na obeh plateh

Na čemer ti obtiči — rekel bi — najprej pogled, ko stopiš v to dvorano, še preden si se orientiral po teh navedenih rovih, to sta dve gori, ali bolje, eden špičast stožčast grič in v mali razdalji naprej levo košata gora „Križišče“, ki kipita iz zložitnih tal navzgor. Ako hočeš to slednjo nakapano goro videti bolje in celo, se potruj malo niže do vhoda v jezersko strugo. To ti je kolos! Razširja se v spodnjem premeru do 20 in v višino od 8—10 m; raskava in umazanorjavkaste barve je omenjena gora, toda če zlezeš pozneje nanjo, opaziš na mnogih mestih lepo bledorumenkasto in kristalnobelno skorjo s kapniškimi nastavki, ki krasno odbijajo svetle acetylenkine žarke. Koliko kapljic je pač moralo pasti tu-sem, dokler se je nakopičil tak velikanski kup!

Še en lep prizor se ti nudi v severni steni te dvorane, ki je morda izmed vseh dosedaj navedenih najmikavnejši, t. s. „Velika in Mala Kapelica“, kakor mu je ljudstvo samo nadelo ime. Divno je to

struge se dvigajo do 6 m visoke stene v paralelnih vodoravnih skladih, kar si že večkrat imel priliko opazovati posebno na severni steni. Toda te stene so popolnoma drugačne ko prejšnje, namreč črnkaste in gladko izjedene, kot da so v njih sami odtiski malih školjk, kar karakterizira vodne jamske predore.

Semtertja, čimdalje stopaš po tej strugi, opaziš že večje in manjše luže ali pa sploh ne opaziš kristalnočiste vode, čofneš vanjo in tako občutno sklepaš, da ne more biti več daleč do „velike luže“ — jezera. Le-to se začinja kakih 50 m od omenjenega odtoka in je poleti približno 120 m dolgo in 20 m široko. Pogled — ob zadostni razsvetljavi — na to mirno, temno gladino, obrobljeno z zelenkastomodrim robom ob kraju, je res nekaj lepega...

Škoda le, da ni nobenega čolna več. Kako prijetno bi se bilo voziti tod in vsakdo bi si lahko ogledal tudi „Zadnji Kraj“¹ in „Konec“, ne da bi se mu bilo treba plaziti čez strme in ostrorobate „Frdamane Police“!

No, včasih — ali bolj redko — prideš tudi spodaj, ko jezero ob hudi, dolgi suši dovolj usahne, v divni „Zadnji kraj“, kjer se nahajajo krasni motivi še nepobitih kapnikov. (Glej slike št. 2., 3. in 5.) — Ta kraj nama je že od prvokrat posebno ugajal, in zmerom se z veseljem spominjam na lepe urice, ki sva jih tu prebila. V tem kraju sva počivala, se krepčala in menjavala karbid za svetilke, najine najboljše vodnice in najzvestejše spremljevalke v tej večni noči . . .

Morda bi koga tudi zanimalo vedeti, kakšen je „Konec“. — Vanj prideš prav lahko brez posebnih plezalnih spretnosti. Preplezaš le na levi 1 $\frac{1}{2}$ m visoko navpično steno nad jezerom in čez kakih 10 m stopiš že na sipine; dalje ne moreš več. Na levi pod zelo nizkim stropom se razteza velik rezervoar, ki je pa več metrov vzvišen nad gladino jezera, na desni spodaj pa zija široko Vel. Karlovci podobno žrelo, v katerega se po kaskadah izliva voda iz rezervoarja.

Slednjič še na medvede! V Veliko Medvedjo jamo! Vrniti se moramo na spodnji konec jezera in se vzpeti nad bregom čez strme in zelo spolzke blatne terase, nakar vstopimo v ozke a visoke tesni. Tla so še vedno blatna in zelo spolzka in semtertja belo pegasta, kakor da so polita z mlekom, zlasti pod levo steno, po kateri se cedi raztopljen čisti, beli vapnenec.

V tej novi jami se vrste trije vrhi, terase, (I., II. in III.), druga za drugo, vmes pa so precej globoke in prostorne doline. Na prvo teraso, ki je izmed vseh teh najlepša, prideš po blatni soteski kmalu nato, ko si prestopil po že preperem hlodu — „mostiček“ — ozek jarek. Planotica, na katero sedaj stopiš, je prav krasna. Nad teboj ti osveti acetilenka ne visok a popolnoma raven, kot žagan strop, s katerega visi nebroj (lepih) čistih, belih, malih kapnikov, z ravnih tal pa se dvigujeta posebno dva lepa fantastična, močna stalagmita kot spomenika. S teh pa ugledaš spodaj dolino, v kateri leži malo 10 m dolgo „Jezerce“, ki je kroginkrog zagrajeno z debelo belo vapnenčevo skorjo in prav zanimivo, da si ga ogledaš odbližu. To jezero je le kotanja v večjem stilu, ki ji slede še dve manjši proti levi steni navzgor. (Slička 6.)

¹ Jamskih kotov „Zadnjega Kraja“ in „Konca“ ne omenja Hochstetter v svojem spisu, niti ni označen na njegovi karti; bržkone vsled vode ni mogel priti do njih, sicer se mi zdi nerazumljivo, da ne bi omenil tega divnega kraja v tej jami.

Ob „Jezercu“ kakor vrh terase nad njim si že opazil lahko mnogo kosti. Razmetana, kot manjše kamenje, leže tu kroginkrog medvedja rebra, stegna, vretenci in mnogo drugih. Še več jih je na drugi in tretji terasi, kjer je izkopaval po medvedjih ostan-kih že imenovani geolog Hochstetter. Najbolje opazuješ te ostanke na drugi terasi (Hochstetterjeva zakladnica), ki se tišči malodane skoro stropa in se lahko sključen splaziš skozi njo navzgor. Vrh terase med dvema vapnenčevima skorjama je plast, v kateri vidiš kosti prav v prvotni legi, in če le količkaj pobrbaš po njej, se rušijo preperle kosti s prstjo vred navzdol.

Odkod tod toliko teh živalskih ostankov? — Dr. Ad. Schmidl, ki je razkopaval tod že pred Hochstetterjem, in je slednjega tudi pozneje opozoril na to bogato zalogo, je menil, da je voda od zunaj naplavila te medvedje kosti. Hochstetter pa je to mnenje ovrigel in po kratkem a temeljitem razkopavanju konstatiral, da se ne nahajajo ti medvedji ostanke na sekundarni, ampak na prvotni legi, da so živali šele tu poginile, kjer leže njih drug vrh drugega nagromadeni okostnjaki mladih in starih eksemplarjev in so se ohranile celo najnežnejše koščice.

Nastopila — tako si razlaga Hochstetter — in pritislila je najbrž močna povodenj v jami. Begajoče živali so se jele umikati pred vodo in so slednjič, ko jim je bil izhod zaprt, pribežale na najvišje kopne kraje v jami. Toda voda jih je dosegla tudi tu, jih zajela in zakopala med blatno naplavino.

Ker je množica ostankov izredno velika, na tisoče eksemplarjev, ni najbrže tu zakopan en sam rod, marveč leže tu generacije in generacije, ki so vse na enak način podlegle enakim periodično ponavljajočim se katastrofam.

Da ni bil ta kraj njih običajno prebivališče, ampak le pribežališče v skrajnosti, se sklepa iz tega, ker se ni našlo poleg medvedjih nobenih ostankov drugih živali. Gotovo so namreč medvedje privlačevali seboj naropane druge živali, da se tu nad njimi „v miru“ maste, a o teh se dosedaj ni ničesar zasledilo. Brez dvoma so bili torej ti kraji le njih skrajno, zadnje pribežališče, kamor so se zatekli, išoč rešitve, kajti ti kraji so popolnoma temni, skoro najbolj oddaljeni v tej jami in v najvišji legi ravnato kot v Mali Medvedji jami.

Oglejmo si še to!

Že v začetku sem bil omenil, da se odcepi pot v Malo Medvedjo jamo koj na desni pod glavnim vhodom v Križno jamo.

Čez veliko kopico debelega gruščja prideš navzdol na lepo nakapana, trdna tla, ki se zložno napno levo navzgor. Predaleč na desno ti ne svetujem, kajti tam zija brezno . . . Čim više stopaš po

valovito razoranih tleh, koder vidiš polno kotanj in svetleče se sige na stenah, tembolj se spušča k flom strop, ki je na koncu oprt na širok a nizek podboj, mimo katerega se malo sključen splaziš v gornji, zadnji del Male Medvedje jame. — Vstopiš v malo dvorano s precej nizkim, črnim stropom. Pod komaj za komolec ali $\frac{1}{2}$ m debelimi kamnitimi skladi vidiš že polno razmetanih kosti, slično kot v prejšnji Vel. Medvedji jami. Ko si pa slednje ogleduješ, ne spuščaj se preveč v desni konec, kjer zijajo kar trije prepadi v že omenjeni globoki vodni rezervoar, ki leži kakih 35—40 m spodaj in je še nepreiskan. Ako vržeš vanj kamen, ki pade po več sekundah v vodo, začuješ zamolklo bobnenje in pljuskanje valov ob stene. Prava groza pa te obide v tem delu jame, ako stojiš ob teh prepadih kdaj spomladi ali pa par dni po kakem nalivu. To je šumenje in bobnenje, ki bije na ušesa novemu obiskovalcu te jame še potem, ko je zopet zazrl blagodejno dnevno luč, svetlobo žarkega solnca, ki se

ti zdi, da sedaj, ko si prišel iz te teme, veliko lepše obseva zeleno prirodo.

Ogledali smo si površno to zanimivo jamo. — Oni prijatelj narave, ki se zanima i za njena skrita čudesa, pa naj se ne zadovolji s tem, ampak naj se seznanj z obširnejšim delom Ferd. v. Hochstetterja: „Die Kreuzbergerhöhle bei Laas in Krain und der Höhlenbär“ (1881) in si jo o priliki ogleda na lastne oči.

Slična jama z ostanki jamskega medveda se nahaja pri nas še pod vrhom Mokrice v Kamniških planinah. Našel jo je znani naravoslovec župnik Robič, katerega se živo spominjajo še na Šenturški gori nad Kamnikom. Ljubljanski muzej hrani že od leta 1840. okostje manjšega eksemplarja jamskega medveda, ki je bil prenešen iz omenjene jame. Skeletov jamskih medvedov iz Križne jame pa, žalibog, še dosedaj zastonj iščemo v našem ljubljanskem muzeju, kajti Hochstetter je odnesel vse s seboj na Dunaj; z njimi se ponaša mineraloški kabinet dvornega dunajskega muzeja.

Poslednji sen.

Zložil Vekoslav Remec.

Trepeče lučka . . . V svit njen onemogli
potapljajo gasnoče se oči —
tako po temnem in brezkončnem jutru
pogled po rožni zarji koprni . . .

In tesno prstov majkinih oklepa
z ledenimi rokami se bolnik —
tako rešitve v zadnjem boju išče
na sred vrtinca divjega brodnik . . .

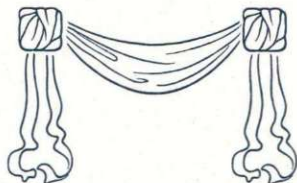
Ne, ne . . . Pokojno, tiho vse je v duši
in šepetaje usta govore:
„O majka, li ne sije solnce zunaj,
li ne dehtijo polja, trate vse?“

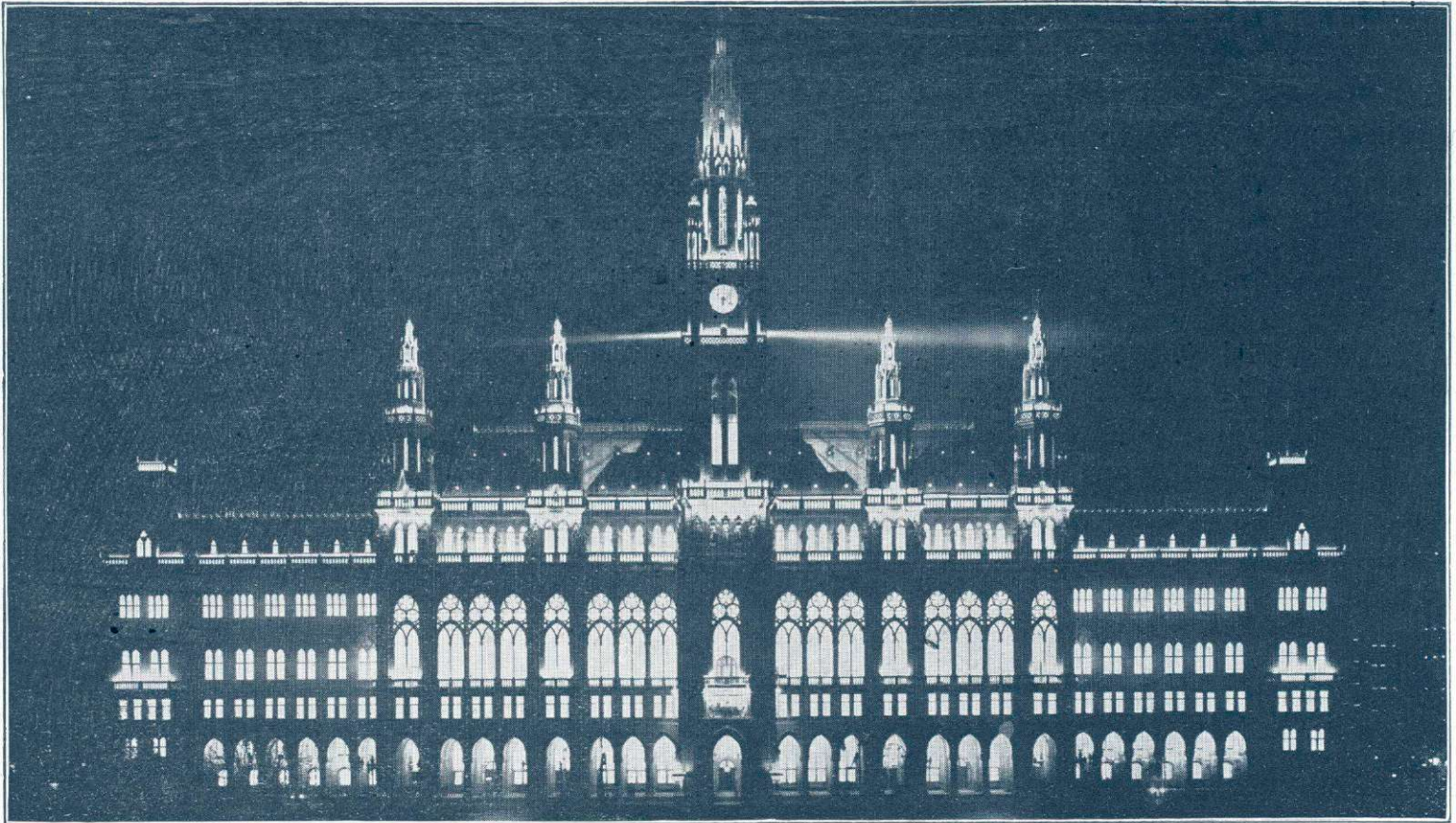
Poslušaj! . . . Li ne kleplje nekdo kose
na vrtu v senci kakor včasih jaz,
da pojde travico kosit zeleno
pojoč in vriskajoč za kratek čas?“

„O molči, molči, sinko! . . . Zunaj zima
nad zemljo trepeta in jasna noč
in trate vse in polja zdaj ležijo
pod snegom mrtva, tiha, zmrzujoč . . .“

„Ne, majka, ne . . . Tam zunaj solnce sije,
na čast mu rožice povsod cvetó . . .
Odgrni okno in poglej, li v vrtu
ne kleplje kose v senci res nekdo!“

Odgrnila je majka mrzlo okno,
pogledala na snežni, svetli vrt
in v srcu kri ji je oledenela —
iz sence vstajala je s koso — smrt . . .

DUNAJSKA MESTNA HIŠA, RAZSVETLJENA NA PREDVEČER 2. DECEMBRA

Sveti večer na Ukrajini.

Spisal dr. Leopold Lénard.

Ukrajino, Ukrajino,
nenjko moja, nenjko!
Jak tebja zgradaju, kraju,
zavjane serdenko. —
Ševčenko.

Tako lahko mi ni bilo še nikdar potovati, kakor lansko leto iz Varšave na Ukrajino.

Nekega popoldne — bil sem ravno pri čaju — mi pride Marysia povedat, da me nekdo kliče k telefonu. Stopim v drugo sobo ter se oglasim. Odgovori mi gospodična grofica Mancija Boniecka, če ne bi hotel čez ruske božične praznike iti k njenemu bratu na Ukrajino, ki je njo prosil, naj me povabi k njemu v njegovem imenu.

To je bilo ravno dan po svetih Treh kraljih po našem, latinskem koledarju. V kraljestvu Poljskem velja namreč naš latinski ali gregorijanski koledar, na Ukrajini in na Litvi se pa ravnajo tudi katoličani po julijanskem ali grškem koledarju, ki je ravno za 14 dni za našim. Tu smo torej praznike ravno dokončali, tam bi se pa imeli šele pričeti.

Odgovorim, da se ne morem kar tako pri telefonu odločiti, sporočil bom pozneje.

„Dobro,“ odvrne gospodična, „odgovorite mi torej, vas prosim, telefonično jutri zjutraj, ker popoldne je treba odpotovati.“

Gospodo Boniecko sem že deloma poznal. Gospa Boniecka in gospodična sta bivali večkrat pri nas, in jaz sem bil večkrat povabljen v njihovo hišo. To sta izredno mili in pobožni prikazni; tipa svetih in za vse dobro požrtvovalnih oseb, kakor se dobé le v staropoljskih krogih. Nekoč sem bil povabljen k njima na obed, ko sta prišla tudi oba sinova, Stanislav in Edvard, na obisk k materi v Varšavo. Gospod Edvard gori ves samo za eno idejo, za kmečko združništvo, kateri se je oddal z vso dušo. Ker je že poprej slišal, da se pri nas združništvo dobro razvija, se je med nama takoj vnel živahen razgovor, katerega je bilo seveda težko razviti do konca med obedom in v salonu po obedu. Name je naredil neizmerno simpatičen vtis. Mlad, visok, vitek človek z majhnimi brkami pod nosom, z resnim, vedno zamišljenim obrazom, odločnim, urnim kretanjem.

* * *

Pozneje omenim o povabilu gospodični Marciševski. Mislil sem, da mi bo odsvetovala. Saj sem vedel, kako so se dobre duše zame bale in skrbele, ako sem se le nekoliko dalje kje zamudil. Toda obratno.

„Tje pa le pojte,“ mi odgovori. „Sedaj imate še čas, ker se prično ruski prazniki; Boniecki, to so magnatje, videli boste nov svet in življenje v hiši poljskega aristokrata.“

Ko sem še nekoliko vse premislil sam pri sebi, sem se do jutra odločil in po zajtrku telefoniral, da pridem.

„Počakajte v sobi, pridem takoj dol,“ mi odgovori gospodična Boniecka po telefonu.

Čez nekaj časa se res ustavijo sani na vrtu pred hišo in ona izstopi ter hiti v sobo.

„Torej greste?“

„Grem!“

„Izvrstno. Brat vas jako želi. Bosta debatirala o združništvu. Jaz sem mu že telegrafirala, da pridete in našemu škofu v Žitomir po „celebret“ in jurisdikcijo za praznike. Zdaj morate pa hiteti, ker ob štirih popoldne gre kurir s terespolske postaje na Pragi, in to je od tukaj še eno uro daleč.“

„Jaz sem na pot hitro odpravljen in zdaj je šele deset ura.“

„K nam se je treba dobro pripraviti, ker je daleč in zima. Imate kožuh?“

„Imam.“

„Pokažite ga!“

Gospodične si ogledajo moj kožuh od vseh strani ter ga slednjič odobré. Manjkalo mu je samo enega gumba, ki so ga hitro prišile.

„Kožuh je dober,“ reče Boniecka, „na železnico zadostuje. Potem vam bo pa moj brat poslal na postajo konje, ker s postaje do Kužminjec imate še 50 vrst (okrog 55 kilometrov) in voznik vam bo prinesel še en kožuh z doma, da se vanj zavijete na saneh. — Imate kovčeg?“

„Imam.“

„Pokažite!“

Prinesem svoja dva ročna kovčega. A z njima nisem imel toliko sreče. Enega so obsodile, da je preneroden, drugi pa premajhen. Urno privlečejo same od nekod neki kovčeg.

„Vam bomo že mi vse pripravile na pot, vi pa greste lahko medtem po drugih opravkih, če imate še kaj urediti.“

* * *

Meni je bilo to jako všeč, ter grem v mesto po nekih opravkih, katere sem moral še urediti pred odhodom.

Vrnem se na obed, a še to nekoliko prepozno.

Moje dobre duše so bile že v velikih skrbeh, če nisem morda pozabil, da imam odriniti. Gospodična Vanda se je očitvidno razveselila, ko me je zagledala, Zofija je tekla k električnemu zvoncu pozvonit, da bi mi hitro prinesli obed.

Moral sem res hiteti.

Nisem še končal z obedom, ko mi prinese gospodična Zofija kovčeg.

„Tu smo vam zavile vse, kar potrebujete za 14 dni na poti. Ni treba zdaj odpirati, da ne spravite v nered.“

Končam z obedom in vstanem od mize.

V zadnjem trenutku pride še gospodična Marciševska:

„To koverto mi je izročila za vas gospodična Boniecka. Zdaj morate pa hiteti. Izvošček čaka že s sanmi pred durmi. Danes je grda pot in čez Prago težko vozi. Da ne zamudite.“

Ko hočem že iz sobe, zazveni še telefonični zvonček:

„Marija Boniecka.“

„Lénard.“

„Hitite, da ne zamudite! Ste gotovi?“

„Ravno odhajam.“

„Je vse v redu?“

„Vse.“

„Ob štirih in deset minut gre vlak. Jaz pridem tudi dol na postajo. Na svidenje!“

„Na svidenje!“

* * *

Sedem na sani, izvošček požene in sani se začno premetavati po ulici in odskakovati ob zmrzle kope snega.

Na saneh odprem koverto, katero so mi stisnile v roke pred odhodom. V njej je bilo: trije vozni listki, drugi razred, spalni prostor in dodatek za kurir, dalje 25 rubljev (62 kron 50 vin.) za pot in listek z natančno dispozicijo, kako imam popotovati, kdaj gre vlak iz Varšave, kje in ob kateri minuti se mi je presesti, kdaj večerjati, kdaj zajtrkovati, kje izstopiti itd.

Ko pridem na postajo, je bila tam že gospodična Boniecka z neko tovarišico, me spremila na peron in počakala, dokler ni vlak odrinil.

* * *

Bila je nedelja in neposredno pred ruskimi božičnimi prazniki. Raditega je bilo mnogo občinstva, zlasti ruskih uradnikov in častnikov, ki so šli domov na praznike. Toda ker sem imel numeriran sedež, se mi ni bilo potreba prerivati za prostor. V moj oddelek sta prišla še dva Rusa, oče in sin, ki sta govorila med sabo večinoma po francosko, in neki Poljak veleposestnik. Rus — moral je biti uradnik ali častnik v civilu — je Poljaka poznal že od prej in ga prijazno pozdravil; Poljak pa mu odgovori na pozdrav tako kratko in suho, kot bi mu hotel

reči: „Pusti me pri miru, saj vidiš, da te ne maram.“ Rus mu prične s še večjo vljudnostjo predstavljati svojega sina, a Poljak ostane vedno lesen in suh. Rus ga nagovarja, Poljak odgovarja kratko in rezko, skoraj razžaljivo. Toda ni bilo videti, da bi se Rus čutil užaljenega, samo upanje je polagoma izgubil, da bi se dal pričeti ž njim kak pogovor.

Tako do večera.

Zvečer pride natak in sprejema naročila za večerjo. Poljak je medtem že izstopil, na njegovo mesto je pa prišel neki človek v vojaški uniformi, ki me je živo spominjal na generala v Gogoljevem „Revizorju“, katerega sem videl nekoč v krakovskem gledališču. Velik, širokopleč, star, s sivo, razmršeno brado in tako naivnim izrazom, da mi je smeh privzdigaval dušo, če sem ga pogledal.

Moja starejša tovariša naročita večerjo. Jaz počakam nalašč, da bi večerjal pozneje sam, ali vsaj na drugem prostoru.

Toda moj ruski sopotnik je opazil, da sem naročil jaz večerjo za pozneje in je tudi on naročil zase in za sina, da večerjata pozneje. Tako smo torej vendar prišli skupaj.

Ko pridem k večerji, sta moja sopotnika že sedela za mizo in mi prijazno pokazala, da je tudi meni že pokrita miza poleg njiju. Torej sem se moral predstaviti in znanje je bilo sklenjeno. Toda jaz sem govoril kolikor mogoče malo, dajal le bolj negativne odgovore, večerjal hitro, potem se pa poslovil, češ, da sem strašno truden in moram iti spat.

Ko se vrnem v kupej, me prične še moj dobrodušni žandarski tovariš izpraševati: „kuda i atkuda?“ Ko mu povem „atkuda“, pogleda široko, naredi začudeno-veselo presenečen obraz in me vpraša, če nisem morda kakšen „brat Slavjanin“, ki gre na slovanski shod?

Če bi čutil v sebi za to le količkaj poklica ali veselja, lahko bi igral tu vlogo Hlestjakova.

Toda jaz sem bil mnenja, da je v danih razmerah zame najbolje, ako grem hitro spat in spim vso pot. Tako sem tudi naredil.

Zbudil sem se šele zjutraj po sedmi uri, nekoliko prej kot se je bilo treba prevesti.

Potem sem se vozil še z lokalno železnico dolgo, dolgo časa ter izstopil slednjič proti enajsti uri na postaji Lipovec.

V popotni dispoziciji, katero so mi dali od doma, je stalo, da moram zajtrkovati pred preseganjem v vlaku, toda na to sem pozabil, oziroma sem se prepozno zbudil.

Lokalni vlak je bil vse trdo nabasan potnikov, kajti tu je bil Sveti večer in veliko ljudi. K sreči sem zadel tu na nekega človeka, ki je koj od začetka naredil name najboljši vtis, pozneje se mi je

predstavil kot g. Lišinski, brat dumskega poslanca, veleposestnik, ki mi je s svojimi širokimi pleči takoj naredil dovolj prostora, potem pa pričel pripovedovati čudne reči iz ondošnjega življenja.

Tako mi je minila dolgočasna vožnja še primeroma dosti hitro.

Po velikih železnicah se potuje na Ruskem v drugem razredu jako udobno, udobnejše kot pri nas. Toda lokalne železnice so redko sejane in skrajno neudobne.

Čudno čuvstvo navdaja človeka, ko se pelje v te brezmejne razdalje, ki leže že takorekoč onkraj našega sveta. Tu razumeš, kako so nastale one krepke, železne postave, polne energije, narave široke in neupogljive, katerih zastareli, počrneli portreti gledajo nate s sten domov poljskih plemeni-tašev, z bulavami v rokah in pod njimi napisi, ki pripovedujejo, kaj so delali in kaj so bili ti kaštelani, vojvode, hetmani itd. Kulturno delo, katero so oni zasnovali s tolikim nakladom svojih sil, je razpadlo v groblje, njihovi potomci se pa potikajo po svetu ali pa sede doma, na grudi svojih dedov, na groblji njihove slave in moči.

V Lipovcu izstopim in se ogledujem po vozu, ki bi imel priti pome. Raznovrstnih, večinoma judovskih vozov je bilo tu mnogo, toda našega nisem mogel spoznati. Vprašam nekega železniškega uslužbenca: kje je voz iz Kožminjec? — Pokaže mi na voz, ki je stal v neki razdalji, grem k vozu; voznik je bil močan, poraščen Rusin, pravoslaven. Prinesel je tudi zame velikanski topel kožuh, da sem ga ogrnil čez svojega in se ves zavil vanj. To je bilo glavno.

V moji dispoziciji je stalo, da se imam na postaji še malo okrepčati, preden odrinem. Toda judinja, ki je stala na postaji za bufetom, je izgledala tako neokusno, da nisem imel mnogo volje, dasiravno sem bil še tešč in je bila že poldvanajsta ura. Tudi voznik, kateremu se najbrže tudi ni več ljubilo čakati in bi najrajši takoj odrinil, mi je odsvetoval tu zajtrkovati, češ, da bo v Lipovcu bolje.

Torej sedem na voz, zavijem se ves v prineseni kožuh in velim pognati.

Prideva v mesto Lipovec, — dolgo vas, — večinoma lesene kočice so raztresene daleč na okoli, v središču mesta se nahaja po staroslovenski navadi velikanski trg, po katerem se sučejo umazani judje v kaftanih ali kakor se tu imenujejo „halatih“, dolgih do peta, ponošenih in zašpehutih, s pejsami za ušesi, ki padajo na ramo in se cede olja in maščobe, vmes se prikaže kakšen Rusin ali Rusinka v belem kožuhu in svinje rijejo tuintam pred hišami. Vprašam torej voznika, kje je tu restavracija, o kateri mi je poprej tako zatrjeval, da je v Lipovcu?

Voznik se prične praskati za ušesi, ustavi voz in začne kričati k judom na ulici, kje je tukaj kakšna restavracija?

Neki jud nama res pokaže nizko, z modro barvo pobarvano poslopje, na katerem je bilo napisano: Vino, pivo.

Stopim noter, a takoj med vratmi opazim, da bi se tu dobil kvečemu kak „prigrizek“ k pijači, in še to v najbolj netečni obliki.

Potegnem jo nazaj, rečem vozniku, ki je medtem hotel že spet kričati po informacije k drugim judom, naj molči in samo čaka, kar je ubogal slepo kot štor, ter pričenem sam iskati gostilne, kajti moj želodec mi je zatrjeval, da je tega že skrajna potreba.

Na glavnem trgu zagledam veliko poslopje, najlepše v tem mestu, od daleč je izgledalo, da mora biti gostilna, morda celo kaj takega, kar bi se tu imenovalo „hotel“.

Grem bliže in spoznam, da je to samo državna „žganjarna“. Mikalo me je stopiti v njo, toda sem se bal, da ne bi imel kakih uradnih neprijetnosti. Obrnem se nazaj in grem dalje po ulici. Najdem drugo hišo z napisom „pivo“, pred njo stoji nekoliko bolj civiliziran jud. Vprašam ga, če se dobi pri njem kaj jesti?

„Vse, vse se dobi, kar želite,“ odvrne ter me porine noter tako urno, da sam nisem vedel, kako sem prišel v gostilniški prostor.

Tla so bila iz navadne zemlje, strop neogljajene deske, stene neometane, na lesenih, nepokritih mizah, obstoječih iz neogljajenih, napol segnitih desk, posode z razno alkoholno pijačo neznane in dvomljive kakovosti, na klopeh za njimi nekaj dolgočasnih obrazov, po izbi se suče stara, debela, umazana judinja, ki plane k meni ter me začne izpraševati, česa želim?

Jaz se urno obrnem ter grem vun, ne da bi ji kaj odgovoril. Čul sem samo še, da je jud nekaj kričal za menoj in me menda vabil, naj ostanem.

Ko sem bil spet na prostem, sem se pričel jeziti sam na sebe, da sem po Ruskem na deželi iskal gostilne. Saj bi vendar moral poznati razmere še iz Galicije!

Toda rekli so mi, da je Lipovec mesto in naš voznik je tako zatrjeval, da je tu „restavracija“.

Toda meni se res za nobeno ceno ni ljubilo tešć dalje, 50 vrst in pa še v taki zimi.

Še ena mi pride v glavo.

Vprašam voznika, če ni tu morda katoliške cerkve, in ko mi jo pokaže, sklenem obiskati gospoda župnika.

Župnišče ni bilo posebno vabljivo. Majhna hišica daleč za ograjo. Moram po stranski poti, potem

čez ograjo, čez gnojišče, dva psa me napadeta in malo da ne pograbit za hlače. Slednjič pride neko dekle, odžene psa, in jaz jo vprašam, če so gospod župnik doma.

„Doma, doma“ — odgovori nič kaj prijazno, ter mi pokaže z roko po ozkem, primeroma dolgem, mračnem in vlažnem hodniku proti sobi, iz katere sem slišal ropotanje šivalnega stroja.

Vstopim v sobo.

Neka stara ženska je šivala pri stroju poleg edinega okna, gospod župnik so pa sedeli pri peči in se greli.

Jaz se predstavim, povem ime gospoda, h kateremu grem, ker sem bil prepričan, da mi samo gospodovo ime more pridobiti kosilo, ter začnem napeljavati pogovor tako, da bi se iz njega razvilo povabilo k mizi.

Gospod župnik niso bili nevljudni, a tudi ne prijazni na ono plat, katere bi si jaz želel. Obnašali so se, kakor se obnaša človek, ki bi se rad koga hitro odkrižal, toda tako, da bi ne bilo nevljudno.

Toda jaz sem bil trdovraten in sem ga pritiskal vedno bolj. Slednjič dobim res kratek in jasen odgovor:

„Pogrejte se pri moji peči, če hočete, jesti pa danes nimam kaj dati, ker je post,“ mi odgovori.

„V tem slučaju se pa še za peč zahvalim,“ — odgovorim in grem vun. Saj sem imel dva kožuha, samo v želodcu še nič.

Grem torej k vozu, sedem, zavijem se v kožuha in velim pognati.

Vozila sva se dobrih pet ur vedno naprej po zasneženi planjavi. Včasih se je pričela spuščati pot navzdol, znamenje, da se bližava vasi, na drugi strani pa spet navzgor in dalje v daljavo.

V začetku je pot zanimiva, potem prične postajati dolgočas, zlasti še, če oster veter vleče okrog obraza, da se moraš ves zaviti v kožuh. Ko si se pa nadolgočasil, prične se ti odpirati zanimivost takega potovanja in ure beže vedno hitreje.

Sani drče brez šuma po zmrzlem snegu, pred tabo se premičejo enakomerno urno konji in široka pleča voznika — njegov kožuh in kučma — ti zapira pogled naravnost naprej. Nikjer nobenega grička, nobene izpremembe očesu, ravnina, sneg, pooblačeno nebo in zimsko solnce pokuka od časa do časa skozi megle. Tu delujejo tvoje misli tako svobodno in lahno, odletavajo, se razbegavajo po planjavi in spet vračajo k tebi. Tu se čutiš tako svobodnega, prostega.

Proti večeru sem pričel opazovati, kako zahaja na ravnini solnce. Peljala sva se vedno proti zahodu, tako da sem ga imel vedno pred seboj. Kdo bi popisal to igranje barv od solnčnih žarkov, ki so se

odbijali ob megle, jim zlatili robove, jih obdajali s čudovitim bleskom, a koj spet izginjevali in vse puščali v sivem polumraku.

Ravno je solnce padlo z neba in na zahodu so se poslednji žarki še poigrali med meglami, ko se je cesta spet pričela spuščati navzdol, ob poti se prikazujejo nizke, lesene kočice, moj voznik se obrne nazaj in izpregovori:

„Kožminjce!“

Jaz se zravnam na sedežu.

Torej sva prišla! Na vzhodu že nastopa noč.

Vas je dolga, kot po navadi v teh krajih. Ljudje zidajo namreč hiše najraje ob cesti, za vodo, po obeh straneh, kočice za kočice v skoraj neskončni vrsti. Na nekem prostoru zagledam kupolasto rusko cerkev, ki se je od zunaj predstavljala jako lepo.

Pozneje sem izvedel, da so jo morali na vladno povelje postaviti Boniecki na lastne stroške. Gospod je umrl nekje v tujini in hoteli so ga prepeljati domov in pokopati v družinskem grobu. Toda vlada je rekla, da dovoli to le pod pogojem, da postavijo v vasi na lastne stroške novo rusko cerkev.

Ruska duhovščina ima tu precej obširna posestva, katoliški pa je vlada pobrala vse. Nekoč je prišlo

od vlade na duhovnike, naj sporoče, koliko imajo čistih dohodkov od posestev. Gospodje so mislili, da se gre najbrže za kak nov davek, ter so naznačevali kolikor mogoče malo. Vlada je pa odgovorila: „Da ne boste imeli preveč skrbi, vam bomo vzeli posestva in izplačevali toliko letne rente, kolikor pravite, da imate dohodkov na leto.“

Naslednji prizor iz moje vožnje mi je ostal v spominu.

Ko se voziva tako uro za uro po zasneženi in premrzni ravani, je postalo menda vozniku dolg čas, ali pa ga je pričela lomiti radovednost. Torej se obrne naenkrat nazaj k meni in prične v svojem maloruskem narečju, v katerega se je vsiljeval vrniti nekaj velikoruskih besed:

„Vi iz Varšave?“

„Da, iz Varšave.“

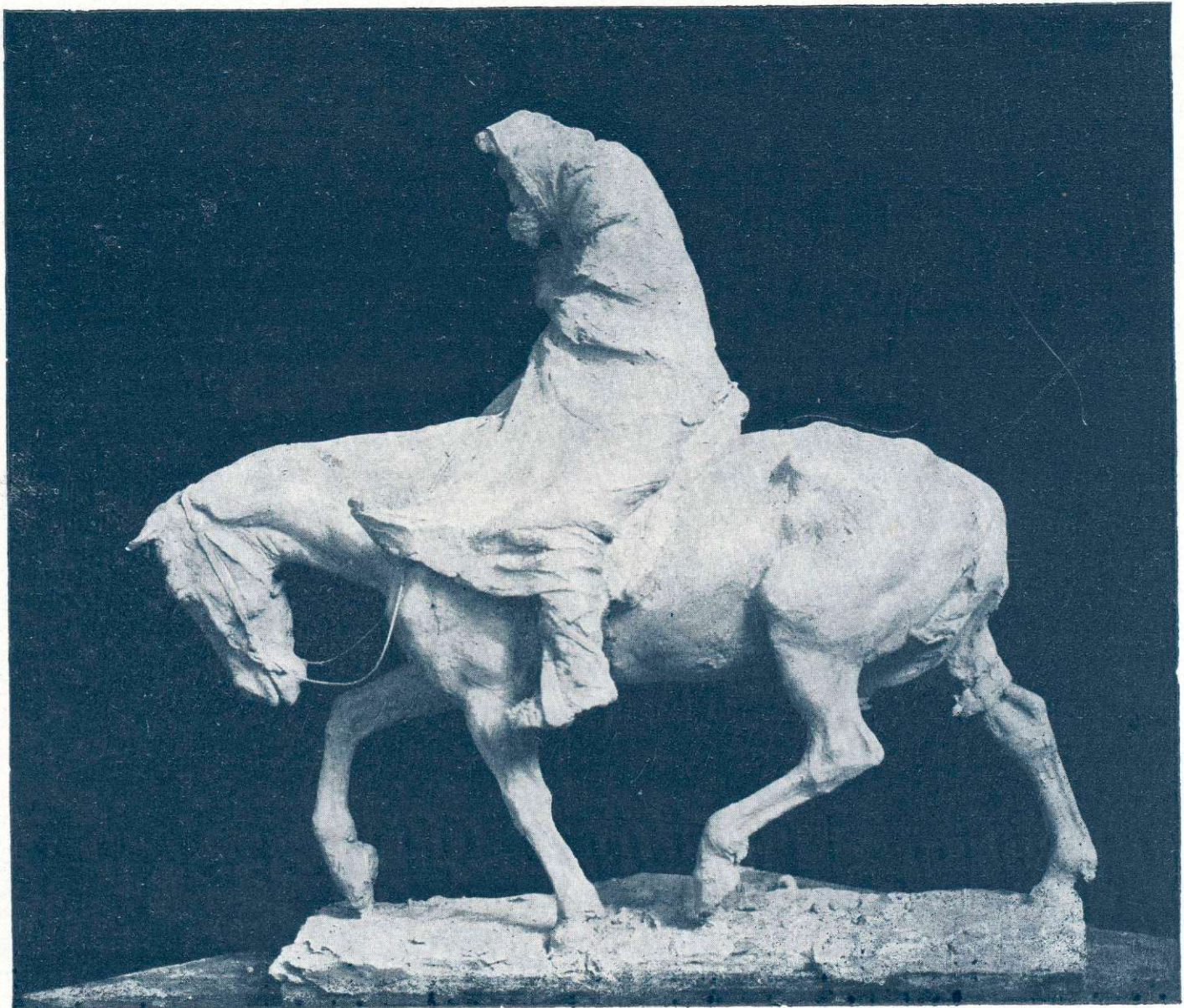
„Pri vas so prazniki že bili?“

„Da, pri nas so že minili.“

„A tu pa šele bodo.“

„Da, pri vas pa šele bodo.“

„Kako je pa to: V Varšavi je naš cesar in tu je naš cesar, a v Varšavi so prazniki že bili, tu pa šele bodo?“

DVA STARCA

B. DEŠKVIĆ

„Saj tudi pri vas ni vseeno. Vi obhajate praznike po svoje, gospod pa po svoje,“ odgovorim.

„Seveda, gospod je gospod, človek je pa človek,“ odvrne — „a zakaj pa v Varšavi kmetje ne praznujejo tako, kot mi?“ —

Njemu se ni nič čudno zdelo, da ima pod enim cesarjem gospod drugačno vero kot kmet, toda ni mogel razumeti, da praznuje pod istim vladarjem ljudstvo v enem kraju drugače kot v drugem.

Pridrčimo pred graščino. Gospod Boniecki mi priteče iz hiše naproti in me pelje v sobo. Lakaj pobere moje reči in jih nese za menoj.

Kako prijetno je v topli, lepo opravljeni, z vsemi potrebščinami oskrbljeni sobi po takem popotovanju!

Nekaj časa me puste samega, da se uredim in nekoliko oddahnem, potem pa pride spet gospod v sobo in me povabi v salon na čaj.

Imeli so ravno sveti večer.

Ko sem izstopil na postaji, je bilo, kakor da bi skočil za 14 dni v koledarju nazaj. Iz Varšave sem se odpeljal dne 8. prosinca, zvečer sem v vlaku zaspal, in ko sem se zjutraj zbudil, je bilo dne — 24. grudna.

Torej sem praznoval lansko leto dvakrat božične praznike popolnoma pravilno.

Na sveti večer se postijo Poljaki ves dan, da nič ne jedo noter do večera. Zvečer imajo pa imenitno večerjo, takozvano „viljo“. Tudi tu so se ravnali po tem staropoljskem običaju. Vendar so zame, vidoč, da pridem nekoliko utrujen in premražen, pripravili čaja — dasiravno niso slutili, da se bom vozil tešč. „Vilja“ namreč še ni bila gotova.

Najprej mi je pa gospod Edvard predstavil svojo gospo — rojeno grofico Tiškevič, slabotno, a izredno milo in pobožno damo, sestro sedanje vdove grofice Potočke iz Levova.

Menda nisem še našel tako simpatičnega družinskega kroga, kakor tu, na tej pozabljeni in oddaljeni pokrajini. Nemogoče bi bilo tudi najti med visoko aristokracijo bolj blagih in priljudnih duš, kakor sta gospod in gospa Boniecka, in tako milih otrok, kot so njihovi. Bilo je veselje gledati, ko so vstopili v vrsto, največji deček je imel okrog deset let, najmanjši, Andrejček, morda tako imenovan po sedaj umorjenem grofu Andreju Potockem, je pa name svetlo gledal iz plenic, šele nekaj mesecev star. Bilo jih je sedem po številu, in oče mi jih je začel predstavljati po imenih, pet dečkov in dvoje deklic.

Pred leti sem spoznal tudi družino grofa Andreja Potočkega v Levovu. Ko sem bil pri knezih Sapieha, so njegovi otroci večkrat prihajali k nam igrati se z našimi. Boniecki imajo po vrsti štiri dečke, potem pridejo šele deklice, pri Potočkih je pa ob-

ratno, štiri deklice in potem šele deček Adam, „Kron-princ“ te slavne poljske rodovine.

Adam je bil takrat še majhen. Sestre so ga včasih pripeljale s seboj; ko so se pa pričele igrati, so ga porinile na stran in takrat je včasih prišel v mojo sobo in jaz sem mu pokazoval knjige s slikami.

Nekoč so prišli Potocki k nam, ko ni bilo naših doma nobenega razen sestre mojega gojenca „knežička Marija“, sedaj omožena z grofom Šeptyckim, ki je bil avstrijski atašé v Mandžuriji. Naenkrat zaslišim po palači strašno kričanje in razsajanje in potem plane „knežička Marija“ v mojo sobo: „Za božjo voljo! Otroci so se razlezli po vseh sobah in kriče. Dajte jih vi ugnati, mene ne ubogajo.“

Vzamem svetilko z mize — bilo je ravno z mrakom — in grem v sosednjo sobo kneza Pavla, mojega gojenca, odkoder se je ravno v tem trenutku razlegal krik. Odprem vrata, kar začutim nekaj mehkega pod nogami, se spotaknem in padem in malo, da nisem prevrnil svetilke. Pogledam: pod nogami se mi valja dvoje dekletec grofa Potočkega. Otroci so se igrali, eni so se skrivali, drugi jih pa iskali in kadar so jih našli, so zagnali krik.

Zdaj je „grofica Katarina Potocka“ že 16 letna gospodična, mali Adaš Potocki pa tudi že odrašča v gospodiča, toda jaz jih nosim še vedno v srcu in v spominu, kakor so bili takrat.

Ko sem izvedel grozno vest o umoru grofa Potočkega, so mi še bolj živo stopili v spomin prizori iz družinskega življenja in novica me je pretresla silno.

Ljudje, ki so v zasebnem in v družinskem življenju tako vzorni, ne morejo biti v politiki tirani. Ta sklep je zame neovrgljiv.

* * *

Po čaju sva se z gospodom še razgovarjala nekaj časa, razkazal mi je hišo in pripovedoval o ondodnih razmerah in o delovanju svojem in svojih načrtih.

Grof Edvard Boniecki je namreč z vso dušo krščanski sociallec in živi samo za eno idejo: za zadružništvo. Okrog te ideje se sučejo vse njegove misli, načrti in delovanje. Seveda nima v tej stvari teoretične izobrazbe, kajti prišel je nanjo čisto samodsebe, ker je prišel do prepričanja, da je samo potom zadružništva mogoče razvozljati na Ruskem tako zmedeno socialno vprašanje.

On je popolnoma demokratičen sociallec, seveda krščanski. Spustil se je med ljudstvo in deluje iz ljudstva. Aristokratičen je samo v toliko, da je zastavil svoje znanje, svoj vpliv in svoje zveze, pa tudi svoja sredstva v službo zadružniške ideje.

Ustanovil je v svoji vasi konsumno društvo, ki se dobro razvija. Poprej so tam vso trgovino imeli v rokah izključno le judje. Največjo prodajalnico je imela neka judinja, ki si je izposodila od kmetov denarja, da je pričela trgovino, potem jih je pa drla z njihovimi denarji. Seveda so potem tudi judje najbolj ščuvali zoper društvo. Toda ko sem bil tam, je bila kriza že prestana in društvo se je razvijalo normalno dalje. Pričeli so že tudi od sosednjih krajev prihajati ljudje s prošnjo, da bi se jim ustanovilo konsumno društvo.

Dalje je ustanovil hranilnico in posojilnico, ki je tudi imela mnogo težav, zlasti radi pomanjkanja denarja in pa radi težkega birokratizma. Toda tudi te ovire so se že premagale in, ko sem bil tam, so se že našli domačini, ki so se izobrazili, da so pomagali pri poslovanju, in so delali vestno, marljivo in z navdušenjem.

Ustanovil je tudi kmetijsko društvo, ki je istotako imelo v začetku mnogo ovir. Po vasi se je raztrosilo, da gospod zato ustanavlja društva, da bi mu ne bilo treba kmetom dajati zemlje, ko bo prišel čas. Kmetje so nato sklenili, da ubijejo vsakega, kdor bi pristopil k društvu; prvi udje so bili večkrat v smrtni nevarnosti in so drug za drugim vsi izstopili. Nekaj časa je držal gospod Boniecki društvo samo s pomočjo svojih uslužbencev. Toda pozneje se je pomirilo, udje so spet pričeli vstopati, in ko sem bil jaz tam, je bilo že vse v navadnem tiru.

Ta tri društva so bila torej že dobro ustanovljena, poleg tega je imel gospod celo vrsto novih načrtov.

Ko mi je tako pripovedoval o svojem delovanju in o svojih načrtih, je prišel čas za obed ali „viljo“ in morala sva v sosednjo sobo.

Sicer mi je bila „vilja“ že znana, vendar sem jo sedaj videl spet od druge strani v novem krogu.

Gospodar prinese na krožniku pred obedom „oblatke“, vsakdo navzočih stopi k njemu, odlomi kosček „oblatka“, si sežeta v roke, in povesta svoja voščila. Potem gre vsakdo s svojim kosčkom oblatka k sosеду in ponovi z njim ceremonijo. Tako si izmenjajo vsi navzoči oblatke in izrazijo voščila. Potem se vsedejo k mizi. Pod mizo in na mizi pod prtom se nahaja seno, v spomin na seno v jaslicah. Po bogati večerji vstanejo gostje, gredo v

salon in igrajo in pojejo poljske božične pesmi, takozване „kolende“. Tudi med večerjo se naenkrat zasliši v predsobi ali pod oknom petje vaških otrok, kolednikov, katerim se potem dajo kakšna darila.

V našem slučaju se je po večerji sam gospod vsedel h klavirju, a otroci, štirje dečki in deklica, so peli s svojimi mladimi glasovi, da jih je bilo veselje gledati in poslušati. Jaz in gospa sva pa sedela na strani na foteljih, kadila cigarete, gledala in poslušala.

Tako je hitro preteklo čas do božičnice.

Za kapelico je bila prirejena soba v prvem nadstropju.

Gospodu Bonieckemu se je namreč posrečilo dobiti od ministrstva dovoljenje, da se sme v njegovi hišni kapelici opravljati sveta maša. Do katoliške cerkve je namreč daleč, blizu petdeset vrst. Najbližja cerkev in župnija je v Braclavem. Braclav je bilo nekdanja stolica vojvodstva braclavskega, za poljskih časov. Imelo je več cerkva in samostanov, mnogo lepih poslopij, šol itd. Zdaj je pa umazano judovsko gnezdo, samo katoliška fara je še ostala, ki se pa razteza na celo vojvodstvo. Povsod po teh krajih se nahajajo samo groblje stare slave in kulture. Dovoljenje za mašo je bilo od gospoda ministra dobiti jako težko. Dolgo časa so odbijali, slednjič je pa vendarle šlo. Ker ima gospod dobre zveze, mu je slednjič nekdo izdal, kaj je bil vzrok, da se prošnja toliko let ne reši?

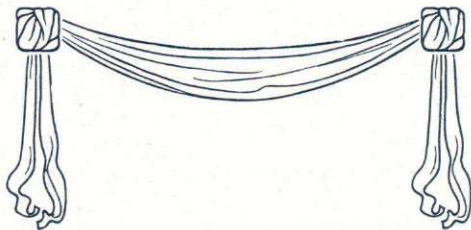
Imel je namreč neko piko. — Nekdo ga je denunciral, da opravlja v svoji hiši tajne pobožnosti. Imel je namreč navado, da je zvečer z ženo in z otroki skupaj molil rožnivenec. Nekdo je moral to opaziti in naznaniti vladi, ki si ni mogla razložiti, kaj to pomeni?

Slednjič se mu je vendarle posrečilo pregnati dvome visokih gospodov in dobiti dovoljenje za mašo.

Pri polnočnici je bilo mnogo ljudstva, katoličanov iz vasi in iz sosednjih okolic. Podnevi jih je prišlo mnogo manj, ker so se bali obračati nase pozornost, dasiravno je bilo za mašo dovoljenje od ministrstva. Toda vseeno bi lahko vzbudilo preveč pozornosti in bi si lahko kdo mislil, da se tu vrši kakšna verska propaganda, kar je na Ruskem ravno tak zločin, kot revolucijska propaganda.

Po pobožnosti sem legel in spal do jutra — do svetega dneva.

(Konec.)

Književnost.

Ksaver Meško: **Na smrt obsojeni**. Dramatska slika v treh dejanjih. Izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1908. — Neopravičeno in za razvoj naše književnosti kvarljivo bi bilo, ako bi hoteli vsak domač slovstven proizvod brezpogojno hvaliti, z druge strani moramo pa vendar za domače blago imeti neko drugo mero kakor za tuji „uvoz“. Toda ravno v dramatičnem leposlovju ravnamo skoraj da obratno. Vsako izvirno igro sprejmemo z nekim nezaupanjem in preziranjem, pri tujih pa nismo tako izbirčni. Enkrat se je izrekla misel, da nimamo domače drame, in zdaj se misli, da je treba zgrajati vsako izvirno slovensko dramo.

„Meško ni dramatik,“ se je izreklo krepko in odločno. Jaz mislim, da niti sam ne smatra dramatične književnosti za svojo najsilnejšo stran. On je predvsem lirik in tudi dramo „Na smrt obsojeni“ preveva vseskozi mehke lirični duh. S slovstvenega stališča to delu ni na kvar, prinaša prijetno toploto v dejanje in slednjič ne moti nikjer razvoja.

Neopravičeno je tudi grajati delo radi politične vsebine in Goethejev verz: „Pfui, ein politisch Lied, ein garstig Lied“ se nikakor ne sme vzeti brezpogojno. Največji umotvori svetovne književnosti imajo politično vsebino: na primer Divina Commedia, Luzijada, Pan Tadeusz, srbske narodne pesmi, Ilijada itd. Če epiku-rejcu Goetheju ni dišala politika, je to njegova stvar. Domorodna čuvstva imajo gotovo ravnotako pravico do pesniške oblike, kakor na primer erotična. S tem seveda še ne trdimo, da je Meškova igra kak poseben umotvor. Saj jo je sam imenoval „dramatska slika“. Vendar bi bilo želeti, da bi se udomačila po naših odrih, in imela bo gotovo dober vpliv. Nobena vloga ne potrebuje posebne spretnosti, tudi scenerija je jako preprosta; če manjka igravcev, se lahko nekaj oseb črta, ne da bi se motilo dejanje.

S svojega stališča ne najdem jaz glavne napake igre „Na smrt obsojeni“ v njeni politični tendenci, niti v liričnem nastroju in jeziku, ampak v šoli in v struji, kateri pripada Meško — imenujmo jo subjektivizem, impresionizem, idealizem ali kakorkoli. Ljudje, ki tu nastopajo, niso naši ljudje, iz drenove grče in gline. To so igravci, ki so se naučili lepih deklamacij. Ali igra ne bi mnogo pridobila, ako bi gospod Meško pripeljal pred nas prave, pristne ljudi, se osvobodil subjektivnega drobnogleda in segel naravnost dol v polno, krepko življenje? Na sedanji poti se mora pri vsej svoji nadarjenosti prerano izpeti in izžeti, ker nobena duša ni tako bogata, da bi neprenehoma predla iz sebe same. Ako bi pa postal bolj realističen, bi se mu odprl široki svet, odprlo življenje in mogel bi zajemati neprestano iz njega. *Dr. L. L.*

Ivan Cankar: **Za križem**. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1909. Strani 261. Naslovno risbo je risal Henrik Smrekar. — Pravijo, da stoji Cankar na zenitu, zdi se pa, da ga je že prekoračil. Tipi se ponavljajo, novih misli ne nahajamo, vračajo se stari prizori in znani značaji.

Samoobsebi se razume, da pride vsak pisatelj, tudi najnadarjenejši in najplodovitejši, do neke točke

v svojem življenju, ko je dal iz sebe vse, kar je imel, in potem predeluje, sestavlja bolj umetno, pili jezik, kreše bolj jasno značaje, izraža bolj plastično svoje ideje. Tako Tolstoj in Goethe, d'Annunzio in Sienkiewicz. Včasih nastane šele onkraj zenita chef d'oeuvre dotičnega umetnika.

Vredno bi bilo, da se enkrat vprašamo, zakaj se slovenski umetniki tako hitro starajo? Včasih se toži, da po neki nesrečni usodi smrt tako često pretrga našim kulturnim delavcem življenje, ko stoje v sili svojih let, ali celo, ko so se še komaj spustili na pot. Ali ne bi kazalo tudi, da se enkrat vprašamo, zakaj jih toliko prerano opeša, obnemore, izčrpa kmalu po začetku svoje sile in preneha delovati ali pa deluje brez umetniškega navdahnjenja dalje?

Često so gotovo materielni vzroki, ki uropajo slovenskemu umetniku predčasno življenjsko energijo in umetniško navdahnjenje, še večkrat jih ubija pa struja in kritika. Navedem en zgled:

Gotovo se mora priznati Stritarju mnogo zaslug za naše slovstvo in jezik, toda duh sentimentalnega svetobola in mehkužnega dolgovezenja je bil za naše pisatelje poguben. Levstik je bil pa toliko krepak značaj, da se mu je ustavil, Jurčič mu je podlegel in četudi bi mu smrt ne pretrgala tako zgodaj življenja, ne bi nam ustvaril tega, kar je obetal, ko se je razvijal še svobodno v struji svojega domorodnega realizma. Stritar je ubil Gregorčiča, kajti jasno je, da se je pesnik sicer drugače krasnih pesmi: „Človeka nikar!“ in „Moj črni plašč“ moral predčasno izpeti. V tej smeri je bil razvoj dalje nemogoč. S krepko roko je udaril vmes Mahnič in rešil, kar se je dalo rešiti, žal, da je samo podiral, a ni mogel ustvariti nove šole.

Nastala je pod zunanji vplivi in večinoma tudi na tujih tleh nova šola, katere glavni predstavitelj je Ivan Cankar, tako da moremo zaznamenovati karakteristične črte te šole naravnost z besedo „cankarjanstvo“, katera beseda se je že prijela v gotovih krogih. V zbirki novel „Za križem“ — ki so bile deloma že priobčene v „Dom in Svetu“, „Zvonu“ in drugod, vidimo pravega Cankarja z vsemi značilnimi potezami. Nekatero novelice so svoje vrste pravi biseri, in kdor nima časa ali volje, da bi prečital več njegovih del in si želi kakšnega spisa, iz katerega bi si mogel ustvariti vsaj deloma pojmo o „cankarjanstvu“, bi mu najbolj priporočil to zbirko.

Tudi Cankar se je razvijal in izpreminjal, in med njegovimi prvimi in poslednjimi deli je velik razloček. Vendar se vleče skozi vse njegovo slovstveno delovanje nekaj, kar mu je bistveno in tipično in kar se prikazuje povsod, pod raznimi oblikami in v različni podobi. Cankar je postal prvak gotove šole, in njegovi učenci se z vsemi silami trudijo, da bi ga posnemali, toda nihče ga ne dosega v njegovem žanru.

Cankarjanstvo vlada torej v našem slovstvu, sega pa tudi vedno bolj globoko v naše življenje. Zlasti med mladino se širi vedno bolj duh, ki veje iz Cankarjevih spisov, in prišel bo čas, ko bomo morali tudi na drugih poljih ž njim računati.

Kaj je torej „cankarjanstvo“?

Na zunaj označuje Cankarja izredna lahkoto in eleganca jezika in sloga. Našim prednikom, in najbrže tudi našim vrstnikom, niti v sanjah ne bi moglo priti na misel, da bo kdaj slovenski jezik prišel do take dovršenosti, prožnosti in elegance. Naši učitelji so nas učili, da ljubi slovenski jezik kratke in jedrnate stavke in ni naklonjen dolgim periodam. To pa zato, ker sami niso znali delati dolgih in lepih stavkov. Cankar je dokazal, da je slovenski jezik pripraven za vsako periodo, da se da z njim izraziti vse z lahkoto in eleganco, krepko in mehko, rezko in nežno, nadolgo in nakratko.

Slog Cankarjev je širok, kakor v epopeji, toda liričen, kot pesem. On riše v celi noveli ali na celi osebi samo eno potezo, zato naredi vtisk pretiravanja, vtisk nenaravnega karikaturiranja. Toda ravno v njegovem epično zategnjenem in lirično navdahnjenem, mehko sentimentalnem in neenakomerno intenzivnem slogu tiči tudi Cankarjeva slabost. Težko je vzdrževati nastroj čitatelja vedno na tej stopinji, prične se dolgočasiti in sicer krasni slog mu prične presedati, kot preveč zabeljena jed. Človek išče v umetnosti najprej predmeta, potem šele želi, da bi bil ta predmet obravnavan v primerni obliki. A tu potlači oblika popolnoma predmet. Človek hoče življenja, po svoji naravi sili vedno dol med svežo, bujno prirodo, a Cankarjev slog ga nese nekam v megle in oblake, v neki svet, ki je samo karikatura našega. Za hip to ugaja, človek se naslaja v svojih sanjah in opaja s krasnim slogom, a kmalu se vzdrami in začuti okrog sebe praznoto. Epigoni, ki izkušajo posnemati Cankarja, si pa sami izpodbijajo tla pog nogami. V tej smeri dalje je nemogoče, v njegovi senci nimajo prostora, torej: ali nazaj v realno življenje in potem iskati novih steza, ali bodo pa obsojeni, da ostanejo neznatni trábanti.

To torej o Cankarjevem slogu. Kaj pa o njegovem duhu?

Glavni predmet Cankarjevih spisov je „zanikavanje“. On se obrača zoper vsako naziranje in zoper vse ideale, zoper katoliško svetovno naziranje in zoper naprednjaštvo, zoper narodnjaštvo in zoper socializem. Parkrat zazveni v njegovih spisih struna, da „bi hotel kvišku“, v resnici nam pa ni ustvaril ne enega pozitivnega tipa, razvil ne ene pozitivne misli. Posamezni negativni tipi lahko ugajajo, novela z izključno negativno vsebino je lahko samanasebi mojstrsko delo — toda to je samo del celote in nam ugaja samo, dokler gledamo nanjo kot na del celote. Ako so pa vsi tipi ali vsi spisi negativni, dobimo nezadovoljiv vtisk, in to je znamenje, da stvar ni popolna in ni umetna. Glavna napaka Cankarjevih spisov, napaka, ki se kaže tudi v gori navedeni zbirki, je ta, da je vsebina izključno le negativna. Zdrava kritika, zabeljena s sarkazmom in z ironijo, ugaja človeku. Toda pisatelj, ki edino le podira, a nikdar ne pové ne ene pozitivne misli — filozofiranja nekaterih vagabundov pač ne moremo vzeti za pozitivno delo — prične presedati.

In ta duh zanikavanja, smešenja vsega pozitivnega, to zaničevanje profane množice, prodira med našo mladino. V tem tiči velika nevarnost. Mi ne maramo mladine, ki bi stala na bregu življenjske reke in zaničljivo gledala v valove, ampak ki bi se pogumno vrgla v valove, ž njimi plavala in se borila.

„Cankarjanstvo“ mori duha, tlači uzore, sreblje življenjski sok naše mladine.

Seveda sem izrazil gori navedene misli samo ljudem, ki priznavajo, da mora imeti umetnost svoje kriterije in neko objektivno vsebino. S pristaši struje, ki tega ne priznavajo, je vsak razgovor nemogoč. Njim moremo samo reči: naj sodi narod in zgodovina! Kdor pa tudi tega sodišča ne priznava za kompetentnega, njemu prav radi privoščimo njegovo samozadovoljnost.

Dr. L. L.

A. Aškerc: **Akropolis in Piramide**. Založil L. Schwentner, Ljubljana, 1909. — Ravnokar je izšla pod tem naslovom petnajsta pesniška zbirka A. Aškerc. Delo ima dvojno lice: estetično in didaktično — in se da presojeti od dveh strani: prvič z ozirom na svojo umetniško vrednost in drugič kot prispevek za analizo in pojmovanje Aškercovih nazorov o velikih svetovnih vprašanjih. Toda Aškerc pridigar in dogmatik sili vedno tako v ospredje, da ne more Aškerc pesnik nikjer priti do veljave.

S hrepenečim srcem odpremo knjigo. Živo nam stoji še v spominu pesnik klasičnih balad in romanc; ko zazvene prvi zvoki, pričakujemo nemirno, kdaj se bodo oglasili znani napevi? Toda kako razočaranje! Pričakujemo, kdaj bo iz meglenih obrisov stopila postava starega pesnika, a pred nami se prikaže dolgovezen, vsiljiv pridigar ali pa patetičen žrec nekega „neznanega boga“.

Poezija, na katere je mogoče gledati tudi z estetičnega stališča, je v tej zbirki jako malo, — samo par krajših. Prva pesmica, „Galebi“, ima jako obrabljen motiv. V staročastitljivih „Domačih Vajah“ alojzijeviskih bi ga bilo mogoče večkrat najti. Saj je ena najbolj navadnih nalog, ki se dajejo ptičem, da prinašajo pozdrave iz domovine. Ker pa je pesnik, kot pravi v naslovu knjige, šel samo na izprehod in se je najbrže mislil kmalu vrniti domov, ne more imeti ta ptičji pozdrav nobenega bolj globokega pomena.

Morda še najbolj lirična je dvostročna: „V parku Ezbekijeh“, ki spominja živo na Puškinovo: „Lahak zefir“.

Aškerc zakliče:

O, snemi to kopreno črno,
razgali tujcu svoj obraz!
Le hip, Egipčanka prelestna,
naj vidim ves tvoj čar in kras!

Puškin pa (po Veselovem prevodu):

Spusti plašč, moj angel sladki,
in kot jasen dan sijaj!
Vidim naj trenotek kratki
ti nožico skoz držaj!

Razlika je, da mora enemu „spustiti plašč“, drugemu pa „razgaliti obraz“ in da želi prvi videti samo nožico skoz držaj, Aškerc pa popolnoma ves njen „čar in kras“.

„Na palubi“ gleda Aškerc „brezbrižno v modro plan“ in „duša se mu pogreza v san“.

Kaj pa sanja?

„Kaj smo? Kaj ves je svet? In naša pot je skoz vseмир ko takle parobrod? Kam plavamo? V pristan li kam neznan? Povejte, modrijani kapitani!“

Taka vprašanja predvsem niso nobene „brezbrižne sanje“. Dalje bi nam moral pesnik, ki nam v vsej zbirki s tako apodiktično pretenzijo vsiljuje svojo

dogmatiko, moral dati nanje kak odgovor. Vprašanje brez odgovora rodi disharmonijo, disgustira, ne ugaja, ni estetično.

„Pod palmami“ primeri z Mickieviča „Krimskimi soneti“. Tam čaka pesnik v gluhi stepi, da bi zaslišal glas iz daljne domovine, ljubljene Litve, iz katere je bil pregnan. Pesem Aškerčeva nima nobene pointe, nima zmisla. Čemu sedi gospod pod palmo? — Menda se hladi. — Morda čaka, kdaj bodo dateljni zreli? — Ugaja mu! — Tak vtisk dobi čitatelj.

„Učeni osel“ je silno dolga, dolgočasna in nerodna paralela k davni „Pegaz in osel“. Ta pesem nam predstavlja umetniški razvoj Aškerca v zadnjih petnajstih letih. Besede so ogromno narastle, iz pesniške oblike je nastala nerimana proza, naivna bajka se je prelevila v neko alegorično didaktologijo.

„Palma“ je silno dolgovezna parafraza znane Heinejeve pesmice: „Ein Fichtenbaum steht einsam“. „Fata morgana“ trpi istotako na preobilici besed in pa pointa ji je odbita. Sicer je pa to splošna napaka skoraj vseh proizvodov te zbirke: malo misli, veliko besed, banalno naziranje. V pesmi „Dva vodnjaka“ izraža praktično resnico, da mora kmet svoje polje dobro gnojiti (torej se vračamo nazaj v začetke Bleiweisovih „Novic“). „Večer pri Mohamed - Alijevi mošnji“ je zložil g. Aškerc, da bi nam povedal, da mu tam „ušes ne žalijo zvonovi, ne kalijo njih zvokovi ubranosti miru —“ in pa, da „zdaj oglasil se je mujezin! Kak poetično glasi molitev se njegova, večnemu slavitev!“

Zakaj mu pa turška vera bolj ugaja od krščanske, tega nam ni povedal. Nekoliko pozneje se pa spet navdušuje za solnčno vero. Drugje je hvalil budizem, bramanizem, vero Zarathustre, panteizem, razen krščanstva je menda ni vere, da je ne bi priporočal. V drugem delu naše zbirke, ki ima grške predmete, nastopa naš pesnik kot entuziastičen pogan, privrženec novoplatonske šole, onih starokopitnežev, ki so proti modernemu, prodirajočemu krščanstvu hoteli galvanizirati poganskega mrliča. „V pisanem sprevođu gre praznovat navdušen z Grki panatheneje... In svete himne pojemo gredoč in žlahtne nesemo seboj darove, da na oltarjih jih žrtvujemo in ž njimi počastimo spet bogove...“ Potem roma na staropogansko božjo pot v Elezido. Veliko noč praznuje na Akropoli in zakliče:

„Le vstajaj, lepota helenska, na dan,
ti poganska!
Le vri, vri, antike vir, sveži na plan!
Po tebi že naša je žejala duša;
predolgo morila je, mučila suša
nas krščanska...“

Toda, kje je našel gospod A. Aškerc tip te „lepote poganske“, po kateri je „žejala duša“, to nam pove nastopna pesem: „Boginja lepote“. — Tip poganske lepote mu je — naga ženska, poganska Afrodita. Ne ideal ženske, ne idealna ljubezen, tudi ne „die edle Weiblichkeit“, ampak čisto fizična „ženska nagota“ je ideal Aškerčeve muze. Na obali stoji Afrodita, ki je „priplavala iz Olimpa,“ „da uživamo njen stas in obraz“:

„To današnjega dneva je višek in krona,
da nam smrtnikom daje se gledati ona!...
Vse oči so pobožno obrnjene v njo,
ki na svet jo poslalo je samo nebo.“

In stoji tam na prođu v deviški nagoti
Afrodita v vsej svoji božanski krasoti...
Kakor slap se valijo rumeni lasje
čez kipeče ji prsi in boke z glavé.

— — — — —
In zamaknjen jo moli ves romarjev zbor
ko lepote najvišje oživljeni vzor.“

In ta boginja je Phrine, splošno znana atenska prostitutka. Tako se konča pesem.

V novejšem času se tudi od nekatoliške strani oznanja — kakor boj zoper jetiko in zoper alkohol — tudi boj zoper prostitucijo. Tu se pa naravnost stavi na oltar! Ta motiv se ponavlja v zbirki večkrat, morda največkrat med vsemi.

Toda vse to odpustimo Aškercu. Kaj more on za to, če je njegova poezija postala tako dolgobesedična in težka! Delati slabe verze še ni noben greh! Lahko je tudi, da je subjektivno tako prepričan o resnici svojih dogem, da se nahaja popolnoma v dobri veri.

Toda v eni stvari ga pa vendar ne moremo oprostiti subjektivne krivde.

„Resnico vedno piši, vestni zgodovinar!“ — to načelo je postavil on sam v prvem zvezku svojih poezij. Nad dotično pesmijo (kronika o samostanu zajčkem) se je razvnela polemika. G. dr. Mahnič ni tajil, da tam pripovedovani slučaj ne more biti resničen, trdil je pa, da ne more biti predmet poezije, ker ni lep. Pesnik Aškerc in uredništvo „Zvona“ je pa dokazovalo, česar Mahnič ni tajil, namreč, da je stvar resnična. Pri tem so bili zlasti na Aškerčev verz: „Resnico vedno piši, vestni zgodovinar!“ kakor da bi bil pesnik samo zgodovinar, ne pa tudi umetnik.

Težko bi bilo pa mogoče zgodovinsko resnico bolj pokvariti kot je storil Aškerc v „Hipatiji“ in pa v pesmi „Neznani Bog“.

Zgodovinski predmet prvi pesmi je sledeči:

Hipatija je bila filozofinja in učiteljica filozofije na višji šoli v Aleksandriji, poganka in privrženka novoplatonske šole. Ker je živela v intimnem prijateljstvu s cesarskim namestnikom Orestom, ki je bil velik sovražnik škofa sv. Cirila, se je splošno sodilo, da ona podpihuje namestnika proti škofu. Raditega so sklenili takozvani „parabolani“, ki so bili grobokopi in so opravljali druga podobna dela pri cerkvi, a niso imeli z duhovništvom ali meništvo ničesar skupnega — navadni delavci —, da jo bodo ubili in so to tudi izvršili. Ciril je bil pri vsem tem popolnoma nedolžen. Filozof in škof Sinezij se je oženil med leti 402 in 404, takrat še ni bil krščen. Pozneje se je dal krstiti in je bil leta 409. izvoljen za škofa v Ptolemaidi, umrl je med leti 412 in 413, dve leti pred smrtjo Hipatije. V svoji mladosti je, ko je bil še pogan, imel v filozofiji in matematiki za učiteljico tudi Hipatijo, kateri je tudi pozneje kot škof še pisal par pisem znanstvene vsebine. Zgodovina ga pozna kot globokoučenega, blagega moža, ki se je zlasti odlikoval s svojo izredno ponižnostjo, prijaznostjo in odkritosrčnostjo.

Aškerc je pa naredil iz njega grdega hinavca in okrutnega ubijavca, iz poulične, sirove drhali redovnike in duhovnike, nedolžnega Cirila tudi za ubijavca.

V čudni luči nam kaže umetniško čuvstvovanje in globočino mišljenja Aškerčevega pesem „Neznani Bog“. Naj bi primerjal enkrat katerikoli dialog Platona s katerikoli listom Pavlovim in, če je zmožen toliko trezno presoditi, bo moral priznati velikanski razloček

med obema in kako silno z globokostjo misli in duhovitostjo besede sveti Pavel nadkriljuje velikega pogankega misleca. Naj bi prebral vsaj kratko pisemce na Filemona, ki vsebuje toliko toplega čuvstvovanja in globokih misli, da je pravi umetniški biser in bi tudi modernemu pisatelju mogel podati snov za delo, vredno „Quo vadis-a“ ali „Ben-Hurja“. Sveti Pavel je brezdvomno ena največjih in najduhovitejših prikazni v zgodovini, tudi če popolnoma abstrahiramo od katoliškega stališča. Aškerc je pa naredil iz njega napol idijota. Če bo tako prevračal zgodovino, kako bi nam mogel potem razložiti veliki dogodek začetka krščanstva? Kako je nastalo in kako je zmagalo krščanstvo, če je bilo poganstvo tako lepo in dobro, a prvi oznanjevalci krščanstva taki idijoti? To naj nam odgovori „vestni zgodovinar“!

Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. „Kultur der Gegenwart“, znana zbirka, ki jo izdaja Pavel Henneberg, je prinesla pod naslovom: „Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen“ najprej pregled razvoja slovanskih jezikov, nato pa posamezne slovanske literature. Izmed neslovanskih slede novogrška, ogrska, estniška, litovska in letska. Nas zanima predvsem pregled jugoslovanske in specielno slovenske, ki nam jo podaja profesor Murko, in oris zgodovinskega razvoja in današnjega stanja slovenskega jezika, ki ga je prikrbel profesor Jagić.

Profesor Murko je očrtal v kratkih potezah paralelno vse jugoslovanske literature. Splošno rečeno so posamezne dobe slovenskega slovstva dobro ka-

rakterizirane, razvoj idej v njih kratko in pregledno sestavljen. Škoda je le, da je naši literaturi odmerjenega tako malo prostora, tako da bi se dalo semintja dostaviti še marsikaj važnega. Toda najsi bo prostor še tako odmerjen, imen kot so Detela, Meško, Finžgar, Kette in Medved vendar tudi v najkrajšem „pregledu“, če ga hočemo po pravici tako imenovati, ne moremo pogrešati.

Profesor Jagić označuje mejo Slovencev s temle stavkom: „Die in Steiermark (südlich der Drau), Kärnten (nur noch in einigen Tälern), Krain, Nordistriem und im Küstenland von Triest bis Görz (teilweise auch in Norditalien) wohnenden... Slowenen“. Neverjetno! Kam je pa založil profesor Jagić štajerske, na severu Drave bivajoče Slovence? In ogrske? In na Koroškem je vendar tretjina (po vladnem štetju seveda le slaba) prebivavcev Slovencev! Ko bi g. pisatelj vzel v roke vsaj kak nemški zemljevid, kjer je marsikak kraj primaknjen Nemcem v prid, bi videl, da ni Drava meja med Slovenci in Nemci. Odkod sta pa Miklošič in Vraz? Tudi s stavkom „im Küstenlande zwischen Görz und Triest“ je teritorij primorskih Slovencev nedostavno označen.

Ko popisuje Jagić razvoj slovenskega jezika in karakterizira posamezne dobe, nam kaže zopet velike vrzeli. Omeniti bi moral brižinske spomenike kot naš prvi jezikovni spomenik, pisan najbrž v ziljskem ali njemu sorodnem narečju. Če je že prešel spominske drobce od X. stoletja do protestantovske dobe (beneškoslov. rkp. vinogr. zakon, confessio generalis itd.), bi pa vsaj protestantovsko dobo na pri-

BAR, ČRNOGORSKO PRISTANIŠČE

meren način označil. „Große Schwierigkeiten waren dabei (t. j. pri prestavljanju biblije i. dr. v slovenščino) zu überwinden; ohne grobe Germanismen kam das Werk nicht zustande; es wimmelte nicht nur von deutschen Fremdwörtern, sondern selbst der deutsche Artikel wurde durch ein demonstratives Pronomen mitübersetzt.“ To je vse, s čimer označi Jagić slovenščino reformacijske literature. Res je, da je vpliv nemščine na tedanjo knjižno slovenščino v leksikalnem kakor tudi v frazeološkem oziru precejšen, vendar je potrebno predvsem, da se pove, da je ta doba položila temelj naši pisni slovenščini, in sicer, da je bila podlaga dolenjščina in da je šele pozneje prišla gorenjščina do veljave (po Vodniku, Kopitarju, Prešernu itd.). Neumljivo nam je, da tako vsiljivo podarja nemški vpliv na naš jezik v poznejši — Vodnikovi dobi. Tako-le piše: „Vodnik und seine Zeitgenossen . . . warfen sich auf das Studium der Volkssprache, um zunächst für ihre eigene ganz deutsche (!) Denk- und Ausdrucksweise erträgliche slowenische Sprachformen und Wendungen ausfindig zu machen. Neben Vodnik sind auch Suppan (!) und Ravnikar zu nennen. Doch übertraf sie alle an ausgezeichneter Kenntnis seines krain. Dialektes der . . . Dichter Prešern.“ To vse, namesto da bi povedal, da se je Vodnik naslanjal zlasti v pesmi na narodni jezik, dočim je ustvaril Ravnikar v svojih „Zgodbah“ (1815—1817) vzorno novoslovensko prozo, slonečo na narodnem jeziku, kar je zahteval predvsem Kopitar, in da je podal le-ta v svoji slovnici norme, po katerih se je odslej ravnala slovenska proza. Tudi poznejše dobe nam je Jagić le slabo označil.

Profesor Jagić deli slov. narečja v gorenjsko, dolenjsko, goriško, rezijansko itd. Danes delimo narečja slovenska z ozirom na stara polglasnika oziroma njun refleks najprej v dve glavni skupini: severovzhodno

in južnozahodno in šele potem diferenciramo lahko dolenjsko, gorenjsko i. dr. narečja. Mimogrede bi bilo treba omeniti tudi n. pr., da se odlikujejo koroška narečja z nekaterimi znamenitostmi (ohranjen nosnik itd.).

Nedostaten je končno tudi seznam jezikoslovne literature. Če govorimo o novejšem slovenskem jezikoslovju, tedaj moramo imeti vedno pred očmi tri glavne delavce: P. Škrabca, Štreklja in Oblaka. Toda Jagić Oblaka še ne omenja. Izmed dialektologov omenja Štreklja in takoj poleg njega Osvalda, dočim veliko važnejših dialektologov kot je Osvald (Ilešič, Grafenauer, Tomišek, Valjavec itd.) ne omenja. — Splošno rečeno napravi ta sestavek vtis precejšnje površnosti. Če že ne moremo zahtevati, da bi poznal

mož sicer slavnega imena novejših jezikoslovnih rezultatov tako malega naroda kot smo mi Slovenci, tedaj pa bi smeli pričakovati, da poveri tak posel komu drugemu, ki bi svojo nalogo rešil veliko bolje. Če se je pa rodil ta oris kar ‚en passant‘, je pa to tem bolj graje vredno, zlasti če pomislimo, da bo veljala ta zbirka kot nekaka uradna publikacija, iz katere bodo zajemali tujci informacije in se nanjo sklicevali. (N. pr. za konverzijske slovarje i. dr.)

ČRNOGORSKI KNJAZ NIKOLA

Dr. D. Gorjanec.

To in ono.

Zbližanje Južnih Slovanov. Aneksija Bosne in Hercegovine je zgodovinsko dejanje največjega pomena. Vpliv se kaže že v političnem in kulturnem življenju. V državni zbornici so se združili vsi jugoslovanski poslanci v „Narodni Zvezi“, ki ji načelujeta dr. Ivan Šusteršič in dr. Vicko Ivčević. „Narodna zveza“ je odločno naglašala v zbornici jugoslovansko državno-pravno stališče. Znamenito je dejstvo, da so se krščanski socialci, na čelu jim princ Alojzij Liechtenstein in dunajski župan dr. Lueger, izrekli za združenje Bosne in Hercegovine s Hrvaško in z Dalmacijo in za osnovanje jugoslovanskega kraljestva, v katerem hočejo dobiti protiutež proti nadvladi Ogrske. Upajmo, da ti politični dogodki ne bodo izzvali krvave vojske, ki si je žele nekateri nepremišljeni elementi, ampak da postanejo početek za novo kulturno življenje med jugoslovanskimi narodi!

Slovenska Filharmonija. V Ljubljani se je ustanovil umetniški orkester z imenom „Slovenska Filharmonija“. Novi orkester je pri svojih dosedanjih nastopih pokazal že visoko stopinjo dovršenosti ob težkih modernih skladbah, tako da postane „Slovenska Filharmonija“ brez dvoma odličen in vodilen faktor v našem glasbenem življenju.

Dr. Benjamin Ipavec, znani priljubljeni slovenski skladatelj, je prošli mesec umrl ter tako hitro sledil svojemu bratu Gustavu v smrt. V obširnem življenjepisu, ki smo ga začeli ravnokar priobčevati, izpregovorimo več o njegovem umetniškem delovanju. Svetila mu večna luč!

059059

Koncerti „Glasbene Matice“.

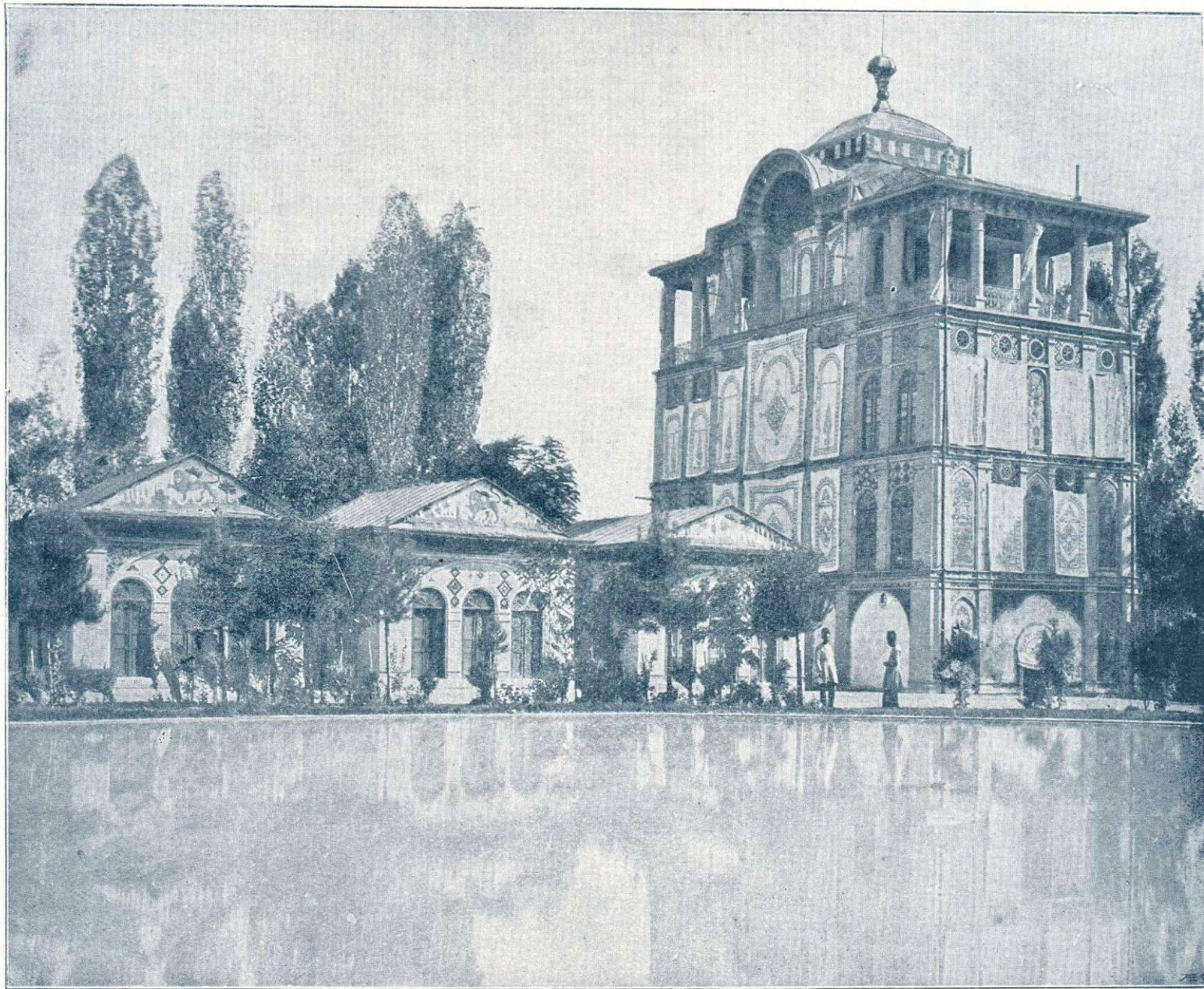
Dvajset let že „Glasbena Matica“ prireja koncerte, — 8. junija 1888 se je vršil prvi — proizvaja vokalna in instrumentalna dela raznih slovenskih in slovanskih sploh, pa tudi neslovanskih skladateljev. S svojo izvrstno glasbeno šolo, s prirejanjem umetniškodovršenih koncertov in z izdajanjem glasbenih publikacij se čuti po pravici v to poklicano, da širi med Slovenci zmisel za glasbo, da Slovence glasbeno vzgaja in jih glasbenokulturno dviga.

Prvi koncert v letošnji (1908/9) sezoni se je vršil dne 8. novembra 1908 v prid dobrodelni akciji „za otroka“ na Kranjskem. Nastopil je pevski zbor „Glasbene Matice“, pomnožen z oddelkom šolskega moškega zbora, v dveh Slo-

vencem že znanih Ant. Dvořákovih delih: 149. psalm „Nova pesem Stvarnika poslavi“ in „Te Deum“-u; nanovo ustanovljeni orkester „Slovenske Filharmonije“ je proizvajal Fr. Schubertovo simfonijo v h-molu, in naš rojak, konservatorist in obenem tudi že član c. kr. dvorne opere na Dunaju, g. Julij Betetto je pel ob spremljanju klavirja štiri samospeve: Loewe: „Menih iz Pize“, Čajkovski: „Hrepenenje“, Hermann: „Trije popotniki“ in „Salomon“.

Koncert je uspel povsem dobro. Produkcije dovršene, in tudi obisk od strani občinstva obilen. Da se je zbor dobro držal, gre zasluga mojstru Hubadu. Ženski glasovi so bili

Interesantne, včasih kar frapantne so originalne modulacije, ki nam jih nudi to Dvořákovsko delo. Do celotnega uspeha sta zelo pripomogla oba solista, basist g. Betetto in sopranistinja gospa Lili Nordgartova, operna pevka slovenskega gledališča, ki sta svoji težki nalogi dobro, deloma prav dobro izvršila. G. Betetto se je zlasti v samostojno prednašanih samospevih pokazal kot pevca-umetnika, na katerega smo Slovenci lahko ponosni, na čigar pridobitvi si pa tudi sme čestitati dunajska dvorna opera. Njegov moški in sigurni nastop, njegov v vseh legah polnodoneči, krepki in skozinskozi fino uglajeni glas, združen s popolnoma pravilno, naravno in plemenito prednašo, mora vsakogar narav-

LETOVIŠČE PERZIJSKEGA ŠAHA

pač nekoliko šibki, kar je pa čisto naravno, ker so v sopranu in altu zastopane večinoma jako mlade moči, in bi zbor gotovo le pridobil, če bi sodelovalo v njem tudi več odraslih sopranistinj in altistinj. Kadar se bo za proizvajanje velikih skladb zopet pomnožil koncertni pevski zbor s šolskim zborom, bi priporočal, naj se vzamejo le najboljši in najzanesljivejši pevci, ki imajo že nekaj šole za seboj, ker le v tem slučaju bo to koncertnemu zboru na korist.

Proizvajani Dvořákovski skladbi sta obedve duhovne vsebine; vendar precej neenako uglasbeni. Svoji vsebini veliko bolj primerno je uglasben psalm nego Te Deum. O zadnjem moramo priznati, da ima jako malo cerkvenega značaja, dasi to ne zmanjša njegove visoke absolutno-glasbene vred-

nost očarati. Dasi smo g. Betetta, žal, izgubili kot stalno domačo moč, vendar upamo, da nam bo mogoče vsaj kot gosta na domači zemlji ga še pogosto pozdraviti in se ob njegovem krasnem glasu naslajati. — Pohvaliti treba tudi g. Ant. Trosta za vestno in natančno spremljanje na klavirju.

Kdor še ni slišal orkestra „Slovenske Filharmonije“, ga je zlasti ta nastop vlekel h koncertu. Rečem pa le to, da kdor je ta orkester enkrat slišal, ga pojde rad poslušati še drugekrati. Jaz sem bil slučajno toliko srečen, da sem imel priliko večkrat slišati najboljše dunajske orkestre, pa se nič ne pomišljam odkrito priznati, da orkester „Slovenske Filharmonije“ za njimi nikakor ne zaostaja. Čast vrlemu kapelniku, mlademu in ognjevitemu g. V. Talichu!

Schubertova simfonija v h-molu, ki jo je topot izvajal orkester, obstaja izjemoma le iz dveh in ne, kakor sicer simfonije, iz štirih stavkov. Imenuje se zato „nedovršena“ (neizgotovljena), je nekak odlomek in vendar popolno, dovršeno delo, kolikor ga je. Lepa skladba se je izvajala na kar najbolj mogoče eksakten način. Veliki ustvaritelj umetne moderne pesmi in obenem veliki simfonik Fr. Schubert je vstal pred nami v vsej svoji ljubeznivosti. Tisti Schubert, o katerem samo mimogrede omenjam, da je leta 1816. prosil za mesto glasbenega učitelja na novo ustanovljeni ljubljanski glasbeni šoli, pa bil odvrnjen in je dotično mesto dobil neki Jakob Schauerl. Nehote mi je pri koncertu prišlo na misel, kako neki bi se bil razvoj naše glasbe zasukal, če bi bili leta 1816. dobili Schuberta v Ljubljano. Pa morda je bilo tako prav. Nekaj desetletij pozneje (l. 1867.) smo dobili v osebi g. A. Foersterja ne le izvrstnega glasbenika, ampak tudi dragega nam slovanskega brata, ki se je z vso ljubeznijo poprijel glasbenega delovanja na Slovenskem in naši posvetni kakor cerkveni glasbi pripomogel do precejšnjega napredka.

Kar se tiče nadaljnjih glasbenih uspehov med Slovenci, sem mnenja, da so isti zelo odvisni od trajnega obstoja sedanje „Slovenske Filharmonije“. Če bo mogel orkester obstati, je vprašanje. Ugodno se bo isto rešilo le tedaj, če bo od strani slovenskega občinstva dovolj zanimanja in dovolj podpore v omenjeni zadevi.

Koncerta, ki ju je orkester „Slovenske Filharmonije“ priredil dne 6. in 13. decembra 1908, se glede obiska od strani občinstva ne moreta prištevati med dobroobiskane. To je suho, a žalostno dejstvo.

Kar se tiče orkestra „Slovenske Filharmonije“, so v njem sedaj seveda še večinoma Čehi in je Slovencev še prav malo. Toda le v tem slučaju, če bomo podpirali podjetja „Slovenske Filharmonije“, smemo upati in pričakovati, da nam ona sčasoma vzgoji toliko domačih glasbenikov-instrumentalistov, ki bodo potem tvorili pravo „Slovensko Filharmonijo“.

Program obeh koncertov je bil isti: Dvořakova simfonija v g-duru, Paganinijev koncert za gosli s spremljevanjem orkestra in Griegova lirična suita.

Še bolj nego pri proizvajanju Schubertove simfonije v h-molu, smo se pri proizvajanju zgoraj imenovane Dvořakove imeli priliko prepričati o vrlinah orkestra „Slovenske Filharmonije“. Zlasti prvi stavek „Allegro con brio“, ki je nekaka simfonija sama zase, polna inštrumentalnih krasot in seveda tudi težkoč, se je izvajal s posebnim navdušenjem in bil kot tak tudi navdušeno sprejet. Idiličnomirni „Adagio“, prijazno-veseli „Allegretto grazioso“ in skrbno izdelane ter čudovito lepo inštrumentirane — Dvořak slovi sploh kot eden najboljših inštrumentatorjev iz druge polovice XIX. stoletja — variacije zadnjega stavka, vse se je okusno in fino izvajalo. O Griegovi suiti velja isto.

Paganinijev koncert je sviral na gosli g. Jan Rezek, učitelj „Glasbene Matice“, ki smo mu dolžni hvalo, da je slovensko občinstvo seznanil s to slavno skladbo prvaka violinistov in napravil s svojim izvajanjem vsem, ki so ga slišali, prijeten užitek.

Drugi koncerti.

20. novembra 1908 je koncertiral slavni pianist Leopold Godowski, profesor mojstrske klavirske šole na dunajskem konservatoriju. Igral je staro- in novoklasične, romantične in eno svojih skladb: Kontrapunktična parafraza o Straubovem valčku „Wein, Weib und Gesang“. O

njem bi bilo preveč izgubljati kaj besed in ga hvaliti. V tehniki kakor v temperamentnem in izrazitem prednašanju ga moramo imenovati mojstra prve vrste in bomo lahko veseli, ko nam bo mogoče v Ljubljani posetiti zopet koncert takega ali enakega mojstra.

10. decembra je bil koncert ruskega soloviolinista Božinova. Tudi ta mojster je opravičil sloves, ki je pred njim došel k nam in je bil najboljši. *Stanko Premrl.*

○●○●○

Slovensko gledišče.

Naša kultura se dela skokoma, raditega ne kaže enakomernega razvoja, ampak mnogo vrzeli. To opažamo tudi na našem gledišču.

Repertoar je letos jako mnogovrsten, vmes dela svetovne slave, kakor Carmen, Prodana nevesta, Samson in Dalila, Faust. Imamo dramo, opereto in opero. Videli smo tudi slaba dela maloznanih tujih avtorjev. Sploh obseza repertoar vse mogoče brez načrta in programa. Za „Fausta“ nimamo niti občinstva, niti glediških sil. Gospod Dragutinović se je sicer pošteno potrudil v težki vlogi Mefista in naredil, kar se je narediti dalo.

Tudi glediško osobje je ravnotako skupaj zbrano, kot repertoar. Imamo v resnici izvrstne sile, ki bi lahko nastopale na največjih odrih, pa tudi manj zmožne moči. Omenim gospodično Šipankovo, rojeno Čehinjo, ki je lani pela v Varšavi, letos pa pri nas v operi „Zrinjski“ hrvaško, „Dalilo“ slovensko, v „Prodani nevesti“ pa češko! To priča ne samo o umetniški, ampak tudi o jezikovni nadarjenosti in marljivosti. G. Vinterova se je tekom dveh mesecev naučila tako našega jezika, da je nastopila v „Enkrat je bil...“ z najboljšim uspehom. Seveda tudi njena nadarjenost in spretnost ni mogla rešiti igre, ki je propadla na svojih notranjih slabostih, deloma tudi vsled karikaturnega pretiravanja nekaterih drugih igralcev. Pohvalno moramo omeniti tudi g. Nordgartovo, Hadrboičevo, gospoda Vulakovića, Fialo itd. Brez dvoma najslabša stran našega gledišča je naše občinstvo. Nimamo še dovolj glediškega občinstva. Gros tvorijo dijaki in razni pomočniki, vajenci in uslužbenci. To občinstvo je nepotrpežljivo, divje, debeločutno. Nanj najbolj vpliva, če se igravec na odru napije, opoteka in rentaći. To zapelje lahko igravca, da pade v pogubno demagogijo. Tako stojimo pred absurdom, da se med umetniške prizore vtakne nekaj krepkih „šlagerjev“, kakšen pijanski nastop, pretepavska scena itd., v zadovoljnost klaki.

Bolj obširno glediško poročilo prinesemo v prihodnji številki, ker nam v tej nedostaje prostora. *Dr. L. L.*

○●○●○

Strahlova galerija. G. F. pl. Strahl, graščak v Stari Loki, ima jako zanimivo zbirko umetnin, ki so zlasti za umetnostno zgodovino Gorenjske velikega pomena. Čujemo, da je g. pl. Strahl ukrenil, da po njegovi smrti ta dragocena zbirka ne pojde iz Kranjske dežele. Ta galerija bi bila dober začetek za bodočo deželno umetniško galerijo, do katere moramo prejalislej priti tudi Slovenci.

Umetniška razstava v Spljetu. V „Hrvatskem Domu“ spljetskem so razstavili hrvaški umetniki svoja dela. Bila je jako zanimiva razstava, ker so bili zastopani umetniki priznane veljave: Ivan Rendić, Celestin Medović, Vlaho Bukovac, Paško Vučetić, Mirko Rački, Ivan Meštrović, Emanuel Vidović, Branislav Dešković. Od poslednjega, ki je še čisto mlad talent, priobčujemo na str. 38. sliko kipa „Dva starca“, ki je bila razstavljena v Spljetu.

Antonin Truhlář. Na Kraljevih Vinohradih v Pragi je umrl vladni svetovavec Ant. Truhlář, tajnik III. oddelka češke akademije za znanstvo, književnost in umetnost, češki filolog in slovstveni zgodovinar. — Porodil se je 5. novembra 1849 v Lični pri Častolovicah. Gimnazijske študije je dovršil v Kraljevem Gradcu, vseučiliške na praški univerzi. Od l. 1874. je služboval na raznih čeških gimnazijah. L. 1901. je bil imenovan za ravnatelja akademične gimnazije v Pragi. Za svoje velike zasluge je postal l. 1890. redni člen češke akademije. Truhlář je bil najboljši češki literarni zgodovinar; bil je pa tudi odličen klasiški filolog, kakor dokazujejo zlasti njegovi prevodi iz rimske književnosti. Proučeval je vire književno-zgodovinske iz bibliografične in kritične stroke. Največ njegovih spisov se nahaja v „Ottovem Naučnem Slovníku“ in tudi v delu „Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild“.

○●●●○

Dmitriev Mikola. Tragična smrt je zadela maloruskega pisatelja in voditelja Ukrajincev v Poltavi. Šel je na počitnice na deželo v vas Jaresko, kjer je že čez nekaj dni utonil v rečici Pslo, kamor je skočil, da bi rešil iz vode svojo služkinjo. Poltava je najbolj ukrajinska gubernija na Ruskem in središče ukrajinskega naroda. Dmitriev je bil po poklicu advokat, politični voditelj naroda in pisatelj. Ustanovil je drugi ukrajinski ali maloruski časnik na Ruskem, „Rodnij kraj“, katerega je pozneje vlada prepovedala. Tudi je zastopal navadno svoje rojake v političnih pravedah.

Dr. L. L.

Najnovejši slovanski narod. Najnovejši slovanski narod so Belorusi, potomci nekdanjega slovanskega plemena Krivičev, ki prebivajo po ruskih gubernijah: minski, vitebski, mohilevski, grodenski. in deloma v vilenski guberniji v severozahodnem delu ruske države. Doslej so se v njihovem narečju izdajale narodne pesmi in drugo narodno blago,

njihov govor je bil za jezikoslovca samo predmet dialektoloških in lingvističnih študij. Zdaj hočejo pa tudi oni ustanoviti slovstvo v svojem jeziku. Začel je izhajati prvi beloruski časnik „Naša njiva“, ki izhaja v dveh izdajah, z latinškimi in cirilskimi črkami, enkrat na teden v Vilni na osmih straneh osmerke. „Našo njivo“ bi najlažje primerjal z našimi starimi Bleiweisovimi „Novicami“. Pisana je jako poljudno za preprosto kmečko ljudstvo, prinaša večinoma članke za kmete, vmes pa tudi politične novice, pesmi, povesti itd. Duh je opozicionalen, agraren, toda ne revolucionaren. Želimo ji mnogo uspeha med tem najsiromašnejšim in najbolj zapuščenim osemmilijonskim slovanskim narodom. *Dr. L. L.*

○●●●○

Naše slike.

H. Smrekar je v svoji „Pravljici“ udaril na naivno struno narodne poezije. Ta kronana kača je zakleta kraljčina, ki čaka, da jo odrešilna beseda oprosti od zlobnega čara.

Jurij pl. Slatkonja, rojen Slovenec in dunajski nadškof, znamenit glasbenik, o katerem je „Dom in Svet“ že obširno pisal, je pokopan v stolni cerkvi sv. Štefana. Grob mu zakriva kamenita plošča, v kateri je vsekana njegova podoba, ki jo podajemo na str. 27.

Črna gora in Srbija sta razburjeni zaradi aneksije Bosne in Hercegovine, ves srbski element burno ugovarja. Na str. 44. vidijo čitatelji Bar (Antivari), ki je pravo črnogorsko pristanišče, kajti v slučaju vojske bi bil Kotor seveda Črnogorcem zaprt. Po izjavi ruskega ministra zunanjih zadev, Izvolskega, pa ni dvoma, da je vojna nevarnost na Balkanu za sedaj odvrnjena.

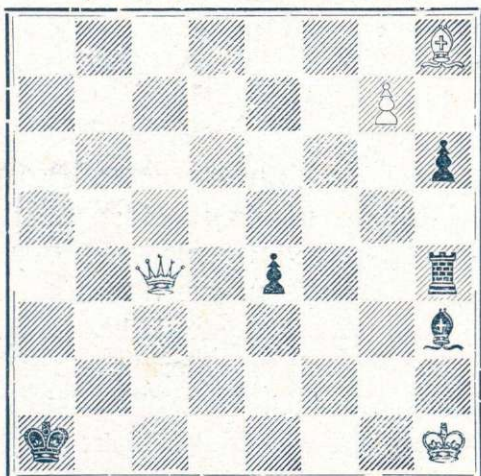
Turčija je srečno spravila skupaj svoj parlament. Perzija pa je vsa v revoluciji. Nasilstvu perzijskega šaha proti parlamentu je sledila vstaja, ki utegne pregnati šaha iz njegove lične palače (str. 46).

Š a h.

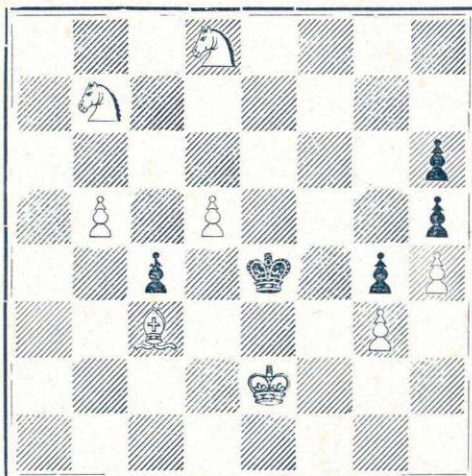
Prيرهja A. Uršič.

Naloga 366. K. Z. Kubbel.
(Narodni Politiká 1908.)

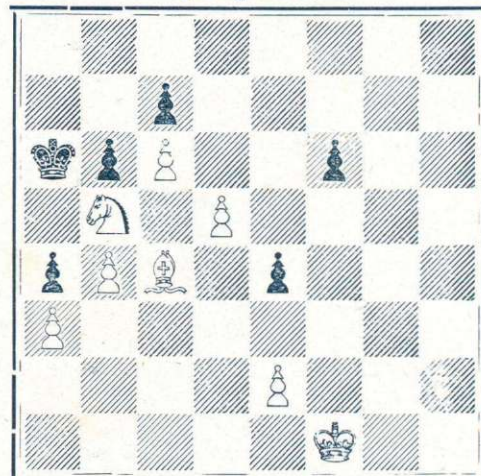
Samomat v drugi potezi.

Naloga 367. Original.
(Fr. Pulec, Boškovice, Češko.)

Mat v tretji potezi.

Naloga 368. A. Uršič.
(Original.)

Mat v peti potezi.

